

*THOUGHT
DEVELOPMENT*

'2022

SCIENTIFIC

*MONOGRAPHIC SERIES
«EUROPEAN SCIENCE»*

*BOOK 13
PART 3*

ProMonograph

ScientificWorld-Germany

Karyy O.I., Lisovska L.S., Spytska L., Kiseleva O., Zastavetska L. et al.

ENTWICKLUNG DES WISSENSCHAFTLICHEN DENKENS

**WIRTSCHAFT, MANAGEMENT UND MARKETING, PÄDAGOGIK, PSYCHOLOGIE,
PHILOLOGIE, JURISPRUDENZ, GEOGRAPHIE**

SCIENTIFIC THOUGHT DEVELOPMENT

**ECONOMICS, MANAGEMENT AND MARKETING, EDUCATION, PSYCHOLOGY,
PHILOLOGY, JURISPRUDENCE, GEOGRAPHY**

Monographic series «European Science»

Book 13. Part 3.

*In internationalen wissenschaftlich-geometrischen Datenbanken enthalten
Included in International scientometric databases*

MONOGRAPHIE

MONOGRAPH

*ScientificWorld-NetAkhatAV
Karlsruhe 2022*

Authors:

Ivaniuk U. (1), Chyzmar I. (2), Lobacheva I. (3), Kotseruba N. (3), Gvozd M.Y. (4),
Protsak K.V. (4), Karyy O.I. (4), Lisovska L.S. (4), Havran V.Y. (5),
Mandrova V.V. (5), Sinytsia A.O. (6), Vakulyk I.I. (7), Spytska L. (8),
Balalaieva O.Y. (9), Myrhorod-Karpova V. (10), Kiselyova O. (10),
Rudenko L. (10), Taranova N. (11), Zastavetska L. (11), Zastavetskyi T. (11),
Semehen O. (11)

Reviewers:

Masligan O.O. Doctor of Economics, prof. (2)
Shpak Nestor Omelyanovich, doctor of economic sciences, professor, Department of
Management and International Business, Institute of Economics and Management,
Lviv Polytechnic National University (4)
Mulska Olha Petrivna, doctor of economics, Senior Fellow, Senior Researcher of Department
of Social and Humanitarian Development of Regions, M. Dolishniy Institute of
Regional Research of National Academy of Sciences of Ukraine (4)
Boiko Vitalii Volodymyrovych, doctor of economic sciences, professor, Department of
Management of Organizations, Institute of Economics and Management, Lviv
Polytechnic National University (4)
Smochko Nataliya Mykhailivna, associate professor, doctor of geographical sciences,
Mukachevo State University (11)

Entwicklung des wissenschaftlichen Denkens: Wirtschaft, Management und
Marketing, Pädagogik, Psychologie, Philologie, Jurisprudenz, Geographie.
Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft». Buch 13. Teil 3. 2022.

Scientific thought development: Economics, Management and
marketing, Education, Psychology, Philology, Jurisprudence,
Geography. Monographic series «European Science». Book 13. Part 3.
2022.

ISBN 978-3-949059-63-6

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03

Published by:

ScientificWorld-NetAkhatAV

Lußstr. 13

76227 Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@promonograph.org

site: <https://desymp.promonograph.org>

Copyright © Authors, 2022

Copyright © Drawing up & Design. ScientificWorld-NetAkhatAV, 2022

ÜBER DIE AUTOREN / ABOUT THE AUTHORS

1. *Ivaniuk Ulana*, Lviv Polytechnic National University, PhD in Economics, docent - *Chapter 1 (co-authored)*
2. *Chyzmar Ivan*, Mukachevo State University, graduate student - *Chapter 2*
3. *Lobacheva Iryna*, Vinnytsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics, PhD in pedagogical sciences, docent - *Chapter 3*
4. *Kotseruba Nataliia*, Vinnytsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics, PhD in Economics, docent - *Chapter 3*
5. *Gvozd Maryana Yaroslavivna*, Lviv Polytechnic National University, PhD in Economics - *Chapter 4 (co-authored)*
6. *Protsak Kateryna Volodymyrivna*, Lviv Polytechnic National University, PhD in Economics, docent - *Chapter 4 (co-authored)*
7. *Karyy Oleh Ihorovych*, Lviv Polytechnic National University, Doctor of Economic Sciences, Professor - *Chapter 4 (co-authored)*
8. *Lisovska Lidiya Stepanivna*, Lviv Polytechnic National University, Doctor of Economic Sciences, Professor - *Chapter 4 (co-authored)*
9. *Havran Volodymyr Yaroslavovych*, Lviv Polytechnic National University, PhD in Economics, docent - *Chapter 5 (co-authored)*
10. *Mandrova Valentyna Vitaliyivna*, Lviv Polytechnic National University, master - *Chapter 5 (co-authored)*
11. *Sinytsia Alina Oleksandrivna*, Berdyansk State Pedagogical University, graduate student - *Chapter 6*
12. *Vakulyk Iryna Ivanivna*, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, PhD in Philology, docent - *Chapter 7*
13. *Spytska Liana*, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Doctor of Psychology, Professor - *Chapter 8*
14. *Balalaieva Olena Yuriivna*, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, PhD in pedagogical sciences, docent - *Chapter 9*
15. *Myrhorod-Karpova Valeriia*, Sumy State University, PhD in Law - *Chapter 10 (co-authored)*
16. *Kiselyova Olena*, Sumy State University, Doctor of Law, docent - *Chapter 10 (co-authored)*
17. *Rudenko Lyudmila*, Sumy State University, PhD in Law, docent - *Chapter 10 (co-authored)*

18. *Taranova Nataliia*, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, PhD in geographical sciences, docent - Chapter 11 (co-authored)
19. *Zastavetska Lesia*, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, doctor of geographical sciences, Professor - Chapter 11 (co-authored)
20. *Zastavetskyi Taras*, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, PhD in geographical sciences, docent - Chapter 11 (co-authored)
21. *Semehen Oksana*, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, PhD in geographical sciences, docent - Chapter 11 (co-authored)

Inhalt / Content

CHAPTER 1

RESILIENCE OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM IN THE CONDITIONS OF GLOBAL INSTABILITY

Introduction	8
1.1. Conceptualization of the "resilience of the socio-economic system" in modern scientific discourse.....	8
1.2. Modern approaches to managing the sustainability of social and economic development of Ukraine in conditions of global instability.....	12
Conclusions	16

CHAPTER 2

THE METHODOLOGY AND GENERAL PRINCIPLES OF THE CORRELATION AND REGRESSION ANALYSIS OF THE E-SPORT DEVELOPMENT AS AN ENDEMIC SPHERE OF ECONOMY

Introduction	17
2.1. Technique concepts of the correlation and regression analysis of e-sport development.....	17
2.2. Technique of correlation and regression analysis of e-sport development based on the pair linear regression equality	19
2.3. Technique of correlation and regression analysis of the e-sport development based on the pair non-linear regression equality.....	20
2.4. Technique of the correlation and regression analysis of the e-sport development based on multiple regression equality	23
Conclusions	25

CHAPTER 3

MANAGEMENT OF ACCOUNTS PAYABLE OF THE ENTERPRISE

Introduction	26
3.1. Conceptualization of the company's payables.....	27
3.2. Assessment of the company's liabilities	30
3.3. Audit of enterprise obligations.....	31
Conclusions	34

CHAPTER 4

PROVISION OF THEMATIC INFORMATION TO THE PUBLIC BY LOCAL GOVERNMENT BODIES

Introduction	35
4.1. Theoretical and applied aspects of the provision of thematic information to the public by local self-government bodies	36
4.2. Identification of the objects of critical attention within the framework of the provision of information to the public by local self-government bodies	39
Conclusions	44

CHAPTER 5**SOCIO-ECONOMIC RESPONSIBILITY OF ORGANIZATIONS OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE IN THE MODERN CONDITIONS OF MANAGEMENT**

Introduction	45
5.1. Theoretical aspects of social and economic responsibility of business	45
5.2. General characteristics of the agricultural sector of Ukraine.....	48
5.3. Policy of socio-economic responsibility of agricultural sector organizations	50
Conclusions	52

CHAPTER 6**SOME ASPECTS OF LOGOPEDIC SUPPORT FOR CHILDREN WITH EARLY-ONSET CEREBRAL PALSY**

Introduction	53
6.1. Theoretical and methodological analysis of the problem of cerebral palsy	53
6.2. The place of dysarthria among other speech disorders in children with cerebral palsy. The specificity of the manifestation	64
6.3. Organization of special assistance for children with cerebral palsy at an early age.....	70
6.4. Speech therapy support of a child with cerebral palsy at an early age	72
Conclusions	83

CHAPTER 7**LEARNING AND TEACHING IN THE CONTEXT OF OUR BRAIN RESERVES**

Introduction	84
7.1. Resources of our brain	86
7.2. Use of intellectual potential and its tools (based on trainings)	89
Conclusions	92

CHAPTER 8**PSYCHOLOGICAL COUNSELLING ON SEXUALITY, SEX, AND GENDER**

Introduction	93
8.1. Special Techniques of Psychological Counselling on Sexuality	93
8.1.1. Clinical Interview.....	93
8.1.2. Examining Physical Condition and Studying the History	94
8.1.3. Study of the Relationship.....	94
8.1.4. Exercises on the Development of Sensory Sensitivity.....	94
8.1.5. Special Techniques.....	95
8.2. Peculiarities of Counselling on Sex and Gender.....	95
8.3. Psychological Counselling on Intimacy.....	100
Conclusions	104

CHAPTER 9**GREEK AND LATIN DOUBLETS DENOTING PLANT PARTS IN MODERN BOTANICAL TERMINOLOGY**

Introduction	105
9.1. Greek and Latin roots denoting parts of plant.....	107
9.1.1. Greek -phyt- / Latin -plant- 'plant'	107
9.1.2. Greek -phyll- / Latin -foli- 'leaf'	108
9.1.3. Greek -anth- / Latin -flor- 'flower'	108
9.1.4. Greek -carp- / Latin -fruct- 'fruit'	109
9.1.5. Greek -clad- / Latin -ram- 'branch'	110
9.1.6. Greek -rhiz- / Latin -radic- 'root'	111
9.1.7. Greek -sperm- / Latin -semin- 'seed'	112
9.2. Latin botanical terminology in the mirror of professional linguodidactics	112
Conclusions	116

CHAPTER 10**FEATURES AND CHARACTERISTICS OF INTERNAL AFFAIRS BODIES IN UKRAINE.....117****CHAPTER 11****GLOBAL PROBLEMS OF WAR AND PEACE IN MODERN CONDITIONS**

Introduction	124
11.1. Geography and wars today	124
11.2. Possible causes of war.....	126
11.2.1. Demographic causes	127
11.2.2. Lack of lands	128
11.2.3. Water resources.....	128
Conclusions	130

References	132
------------------	-----

KAPITEL 1 / CHAPTER 1 ¹

RESILIENCE OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM IN THE CONDITIONS OF GLOBAL INSTABILITY

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-014

Вступ

В умовах глобальної нестабільності дослідження динамічних соціально-економічних систем набуває все більшої актуальності, а особливо це стосується аналізу поведінкових чинників складних систем, які характеризуються нелінійною динамікою та непередбачуваними траєкторіями розвитку, оцінки взаємозв'язків, синергетичних та мультиплікаційних ефектів взаємодії та взаємовпливу, адаптивної та еволюційної поведінки суб'єктів економічних відносин, стійкості до зовнішніх викликів і загроз тощо.

Загалом з 2020-х років стратегічним імперативом та головною конкурентною перевагою для соціально-економічних систем стає нарощування резилентності до нестабільних змін (шоків) зовнішнього середовища, які пов'язані глобальними економічними кризами, природними і техногенними катастрофами (зникнення світового біорізноманіття, зміна клімату, зростання забруднення довкілля, природні катаклізми), глобальні інституційні економічні та політичні трансформації (рішення), політико-ідеологічні кризи, технологічні та інноваційні прориви, дипломатичні протистояння, війни, пандемії тощо.

1.1. Концептуалізація поняття «резилентність соціально-економічної системи» в сучасному науковому дискурсі

Поняття резилентності (resilience), що виступає антиподом поняття крихкості (fragility), прийшло в економіку та інші суспільні дисципліни (менеджмент, політологію, сферу міжнародних відносин та ін.) з екології – як відображення здатності будь-якої системи, якій вдається виживати, до відновлення після шоків та адаптації до змінного середовища [16]. З 2010-х років це поняття все ширше впроваджується в стратегічні та програмні документи міжнародних організацій (ООН, ОЄСР, ЄС та ін.) як новий підхід до проблем безпеки в умовах несподіваних шоків, таких як стихійні лиха,

¹Authors: Ivaniuk Ulana

політичні конфлікти, міжнародний тероризм чи економічні потрясіння [16].

Дефініція «резилентність» досить близька до визначення поняття «стійкість», «опірність» і «міцність». Проте акцент розуміння резилентності пов'язаний з дослівним перекладом цього терміну – «пружність», «еластичність», «гнучкість». В економічні дослідження поняття резилентності увійшло як міждисциплінарний термін. Перші згадки резилентності в контексті економічних втрат та здатності економічної системи їх компенсувати належали до оцінки наслідків техногенних та природних катастроф. Так, наприклад, Холлінг [5], Перрінгс та інші економісти-екологи [10] визначали резилентність досить широко як здатність поглинати стрес та потрясіння. Холлінг при цьому розділяє поняття стабільності та резилентності і наголошує на тому, що «стабільність визначається рівновагою, низькою мінливістю, стійкістю до змін і їх поглинання. На відміну від цього, резилентність окреслює межу рівня стабільності та процесів, далеких від рівноваги, високої мінливості та адаптації до змін».

В цьому контексті Тінч [14] також вивчав співвідношення резилентності з поняттями стабільність, стійкість, невразливість. Перінгс [10] зазначав, що резилентність тісно пов'язана зі збереженням можливостей подальшого розвитку. Економічна резилентність у контексті екологічних проблем описувалася в дослідженнях Тірні [13] з погляду ділової поведінки та реагування суспільства, Комфортом [1] з погляду нелінійної адаптивної реакції організацій (у широкому розумінні, що включає як державний, так і приватний сектори) та Петаком [11] в контексті продуктивності системи.

Концепція резилентності до стихійних лих набула більшого інтересу в академічних дослідників після прийняття Хіогської рамкової програми дій (HFA) на 2005–2015 рр. «Розбудова резилентності націй і спільнот до стихійних лих». HFA є першим 10-річним міжнародним планом зменшення ризику стихійних лих, який пояснює, описує та деталізує роботу, яка вимагається від різних секторів та учасників щодо зменшення втрат від стихійних лих. Управління ООН зі зменшення ризиків стихійних лих (UNISDR) прийняло Сендайську рамкову програму зі зменшення ризиків стихійних лих на 2015–2030 рр., щоб суттєво зменшити ризик стихійних лих і втрати: життя, засобів до існування та здоров'я; а також економічних, фізичних, соціальних, культурних і екологічних активів людей, підприємств, громад і країн. Є чотири пріоритети для дій: (1) розуміння ризику стихійних лих; (2) управління ризиками

посилення стихійних лих; (3) дослідження зниження ризику стихійних лих для забезпечення резилентності; та (4) підвищення готовності до стихійних лих для ефективного реагування та «Відродження на краще» у відновленні, реабілітації та реконструкції [15].

Новий вектор дослідження економічної резилентності пов'язаний з вивченням впливу фінансової кризи 2008 року, а також процесами, пов'язаними з глобалізацією, торговими війнами, обмеженнями та/чи лібералізацією суспільно-економічного життя, що вимагало аналізу чинників резилентності світової економіки, впливу глобальних ризиків на соціально-економічні системи в контексті їх можливостей до швидкого відновлення в результаті збою структурних, інституційних та системних параметрів. Тому багато дослідників емпірично вивчали шоки рецесії в контексті порушення траєкторії економічного зростання і реакції економічних систем на ці глобальні виклики.

Зокрема, Мартін Р. [8] розвинув ідею резилентності та досліджував її корисність для розуміння реакції регіональних економік на великі рецесійні потрясіння.

Відповідно до етимології поняття *resilire* (латинський корінь – «стрибок назад»), ідея «резилентності» означає здатність об'єкта або системи відновлювати форму та позицію пружно після певного збурення чи порушення будь-якого роду. Відповідно більшість із останніх використаних в регіональних дослідженнях визначень стосується власне підходу щодо здатності соціально-економічної системи для відновлення після шоку чи руйнувань. Зокрема, Фостер К. [2] визначає «регіональну резилентність як здатність регіону передбачати, підготуватися до збурень (порушень), відреагувати на них та відновитися після них». Також Хілл Е. розглядав резилентність як «здатність регіону успішно відновлюватися після шоків для його економіки, які або перешкоджають її зростанню, або мають потенціал збити зі шляху зростання» [4].

Відповідно до підходу Світового банку, резилентність економічної системи на макрорівні визначається як комбінація (1) миттєвої резилентності, тобто здатності обмежувати величину негайних втрат доходу для визначеного розміру капітальних втрат; і (2) динамічної резилентності як здатності до швидкого відновлення [3]. Іншими словами, це поєднання абсорбційної спроможності системи до шоків та відновлювальної здатності системи.

З іншої сторони існують в економічній літературі також підходи до

визначення резилентності, які не пов'язані між собою, так звана «інженерна», «екологічна» та «адаптивна» резилентність [8]. Найбільш часто вживаним визначенням поняття є тлумачення так званої «інженерної резилентності», у якому увага зосереджена на стійкості системи до потрясінь (шоків) і швидкості повернення до свого передшокового стану. Передбачається, що система перебуває в «рівновазі» перед ударом, так що резилентність визначається здатністю системи повертатися або відновлюватися до свого стану рівноваги чи конфігурації після шоку, тобто основна увага концентрується навколо стійкості до потрясінь і стабільності, що близька до рівноваги (або «стаціонарний» стан). Система, яка є більш стійкий (менш вразлива) до шоків і/або яка швидко повертається до свого «рівноважного» стану або дошовкової конфігурації, вважається більш «стійкою», ніж система, яка не тільки має набагато більш виражену реакцію на шоки, але й потребує більше часу на повернення до своєї «рівноваги» або стабільного стану. «Екологічна» резилентність» розглядається в контексті масштабу шоку чи «обурення», які система може поглинати до того, як він дестабілізує та переміститься в інший стабільний стан або конфігурацію. Фокус зосереджений на «далекій від рівноваги» поведінці системи. «Адаптивна» резилентність розглядається в теорії складних адаптивних систем як здатність системи здійснювати випереджувальну або реакційну перебудову (реорганізацію) форми та/або функціонувати таким чином, щоб мінімізувати вплив дестабілізуючих шоків. Основна увага приділяється адаптаційній здатності системи.

В умовах глобальної нестабільності резилентність соціально-економічної системи, на нашу думку, найбільш повно виначається (характеризується) її здатністю до відновлення та переорієнтації після впливу зовнішніх глобальних шоків та викликів за рахунок внутрішніх адаптивних драйверів, тобто вбудованих в систему механізмів, які каталізують імпульси для захисту, оновлення та структурних трансформацій, а саме консолідують (залучають) на відповідному етапі різні активи (інституційні, матеріальні, фінансові, інформаційні, трудові) на основі вертикальних і горизонтальних зв'язків, змінюючи економічну ситуацію в країні.

Оскільки резилентність визначається здатністю системи до поглинання чи пом'якшення втрат, реструктуризації і оновлення, то адаптивні драйвери соціально-економічної системи є здебільшого внутрішніми, зокрема: «вродженими» (наприклад, еволюційний шлях розвитку, потенціал

промисловості, структура економіки, особливості ринку праці, резерви для розвитку бізнесу (грінфілд и браунфілд), здатність підприємств замінювати ресурси в результаті їх скорочення під впливом зовнішніх потрясінь або здатність галузевих ринків перерозподіляти ресурси у відповідь на цінові сигнали); «набутими» – додаткові зусилля згладжування наслідків зовнішніх впливів (регуляторна політика, грошово-кредитна політика, наявність резервів, національна інноваційна інфраструктура та система, потенціал ІТ-сектору, Локалізація ланцюгів доданої вартості всередині країни, мобільність капіталу між фінансовим і промисловим сектором, доступне фінансування та ін.).

Варто наголосити на принциповій відмінності резилентності від стійкості. При стійкості економічної системи беруться до уваги деякі дії «передподійного» характеру, спрямовані на пом'якшення наслідків майбутніх криз. На відміну від цього, резилентність – це властивість, що має «постподійний» характер.

Отже, поглиблення наукового дискурсу щодо вивчення резилентності соціально-економічної системи в умовах глобальної нестабільності продиктована часом – новими економічними викликами, раптовими глобальними та локальними шоками. Проведений аналіз дозволив сформулювати понятійний апарат, який буде в подальшому використовуватись для розробки методології резилентності національної соціально-економічної системи до економічних шоків, науково обґрунтованого застосування резилентного підходу до вироблення державної та локальної політики в Україні в умовах воєнного стану та період післявоєнного відновлення.

1.2. Сучасні підходи до управління резилентністю соціально-економічного розвитку України в умовах глобальної нестабільності

Питання обґрунтованого управління резилентністю соціально-економічного розвитку України в умовах глобальної нестабільності набуває особливої ваги та значення, що підтверджується широким застосуванням з 2010-их років поняття резилентності в стратегічних документах міжнародних організацій як нове трактування безпеки в ситуації шоків. Так, резилентність вписана до Нової глобальної стратегії ЄС 2016 р., Цілей сталого розвитку ООН до 2030 р., до Паризької угоди ООН щодо клімату 2015 р., у документи НАТО

(Північноатлантичного Альянсу) щодо протидії тероризму.

Вибудовуючи комплексну систему управління резилентністю соціально-економічного розвитку України в умовах глобальної нестабільності, слід найперше визначитись з найважливішими національними економічними пріоритетами (інтересами), від реалізації яких залежить майбутнє України, добробут і процвітання нації.

Обґрунтовуючи сучасні підходи до управління резилентністю соціально-економічного розвитку України в умовах глобальної нестабільності, слід зважати на те, що резилентність вважається динамічним станом системи, що охоплює процес її функціональних і поведінкових змін до початку, під час і після раптового шоку. Послідовність цих трансформацій є основою для найбільш комплексного резилентного підходу до управління системними ризиками. Під резилентним підходом, який слід впроваджувати в національні плани економічного розвитку та політику зростання, розглядають чотири стадії зміцнення стійкості системи [9]:

перша стадія – це підготовка системи до різноманітності раптових шоків за допомогою проактивних заходів, що укріплюють її міцність і гнучкість (включаючи створення надлишкових та резервних можливостей);

друга – абсорбція негативних впливів шоку та опір каскадним збоям, тобто запобігання чи стримування хвилі структурних та функціональних порушень за рахунок створених механізмів міцності;

третя – відновлення після шоку (якщо збоїв не вдалося уникнути) шляхом мобілізації резервних можливостей та механізмів додаткової гнучкості;

четверта – адаптація системи до постшочових змін середовища на основі рекомбінування ресурсів та структурної перебудови. Остання стадія виражає динамічну суть резилентного підходу: для виживання в епоху невизначеності важливо не тільки швидко повернутися після шоку до попереднього рівня розвитку, але й підготуватися до чергових раптових шоків, тобто зробити не просто відновлювальний стрибок, а й ривок вперед, використовуючи шоки як «вікно можливостей» для реструктуризації системи та її переходу на більш ефективну траєкторію зростання.

Наприклад, шок пандемії 2020 р. та війна Росії в Україні створює можливості для більш ефективної підготовки в світовому масштабі до інших нових загроз, які пов'язані з загрозами екологічного характеру, викликами продовольчої безпеки, змінами клімату, більш інтенсивного розвитку цифрових

технологій, переглядом інституційної спроможності міжнародних інституцій тощо.

Резилентність в системі управління соціально-економічним розвитком в сучасних умовах глобальної нестабільності виступає і як організаційний принцип функціонування складної соціально-економічної системи, і як новий елемент політики стратегічного ендогенного зростання, і як новий стандарт управління ризиками в умовах невизначеності. При цьому, йде мова про управління гібридними ризиками та загрозами політичного, економічного, інституційного, соціокультурного, законодавчо-правового, інформаційного та воєнного характеру.

Зокрема у політичній сфері стійкість (резилентність) передбачає можливість політичних організацій виявляти зони вразливості і координувати свої адаптивні зусилля та зусилля керівництва політичних організацій, щоб адекватно реагувати на зміни й виклики шляхом ухвалення відповідних політичних рішень, змінення правил гри тощо. Актуальною залишається проблема інституціоналізації влади – створення більш чітких правил поведінки для парламенту та центральних органів виконавчої влади, глави держави. Йдеться про подальше впорядкування діяльності парламенту – запровадження елементів імперативного мандату, який унеможливив би перехід депутатів із фракції у фракцію, що знижувало б внутрішню парламентську корупцію; впорядкування компетенцій парламентської опозиції, парламентських тимчасових слідчих комісій, оптимізацію процедури формування та розпуску правлячої коаліції через внесення поправок до Закону України «Про регламент Верховної Ради України»; запровадження конструктивного вотуму недовіри уряду з метою спрощення процедури його переформатування, оскільки періодично через це Україна потрапляє у політичні кризи. Для забезпечення національної резилентності в Україні важливим є усунення неефективних інститутів.

У процесі обґрунтування системи управління резилентністю соціально-економічного розвитку України в умовах глобальної нестабільності варто враховувати співвідношення глобальних і локальних викликів і загроз, у тому числі гібридних, у яких глобальне й локальне переплітаються. Тому важливим є створення глобалізаційної стратегії країни для посилення цивілізаційної суб'єктності України у сучасному світі. Проте на першому етапі пропонується розробити стратегію національної стійкості України, основні пріоритети якої в

умовах глобалізованого світу стосуються і внутрішніх, і зовнішніх її вимірів, є такими:

- Економічна стійкість.

- Енергетична стійкість, яка потребує проведення моніторингу світового і регіональних енергетичних ринків та ефективної енергетичної політики.

- Соціально-політична і правова стійкість передбачає аналіз та нейтралізацію деструктивних викликів і загроз у контексті розвитку внутрішньої політики.

- Гуманітарна стійкість потребує забезпечення базових потреб і прав людини, аналізу викликів та загроз розвитку людини в Україні та пошуку відповіді на них завдяки ефективному функціонуванню гуманітарної сфери, її суб'єктів та інститутів.

- Духовно-культурна стійкість.

- Морально-психологічна стійкість.

- Освітня й наукова стійкість передбачає аналіз викликів і загроз у контексті розвитку освіти і науки, зокрема зовнішніх впливів на ці сфери.

- Стійкість масових комунікацій (мережево-інформаційна стійкість) потребує оцінки інформаційного середовища України щодо викликів та загроз (передусім у ЗМІ та соціальних інтернет-мережах), здатності ефективно їм протистояти завдяки спільним діям держави й громадянського суспільства.

- Військово-політичну стійкість можна виділити як окрему складову, враховуючи стан війни, в якому перебуває наша держава.

Окреслені складові стратегії національної резилентності України є тими базовими елементами обґрунтування управлінських рішень в різних секторах економічної та соціальної політики та на різних рівнях управління, ефективність яких значною мірою залежить від суспільної згуртованості та інклюзивності економічних суб'єктів національної суспільної системи загалом.

Висновки

Запланований комплекс програм відновлення України при ефективному використанні залучених фінансових ресурсів дасть змогу не лише вирішити поточні проблеми втрати соціально-економічного потенціалу України, її національної безпеки, стагнації та спадної динаміки розвитку, але і послужить фундаментом для побудови в майбутньому більш резилентної соціально-економічної системи, яка буде характеризуватись вищою адаптаційною здатністю до модернізації, відновлення та переорієнтації в умовах турбулентного глобалізованого середовища за рахунок внутрішніх адаптивних і вбудованих в систему механізмів, які забезпечують ці імпульси для захисту, оновлення та структурних трансформацій і консолідують інституційні, матеріальні, фінансові, інформаційні, трудові та інші активи резилентного розвитку. При цьому резилентність соціально-економічної системи України в сьогоdnішньому глобалізованому і взаємозалежному світі визначає також резилентність інших країн, а особливо своїх партнерів в економічному плані. Зважаючи на європейський вектор суспільно-економічних трансформацій резилентність соціально-економічної системи України має потенціал синергії для ринку (системи) ЄС, а саме в контексті підтримки економічного зростання та стійкості ЄС завдяки розширенню ринку, збереження і оптимізації ланцюгів постачання, доступу до конкурентоспроможної за ціною ресурсної бази; посилення безпеки, у т.ч. енергетичної, яка ґрунтується на оборонному секторі України та енергетичній інфраструктурі; прискорення реалізації Європейської Зеленої Угоди через розвиток низьковуглецевої енергетики; стимулювання інновацій завдяки інтелектуальному капіталу.

KAPITEL 2 / CHAPTER 2 ²

THE METHODOLOGY AND GENERAL PRINCIPLES OF THE CORRELATION AND REGRESSION ANALYSIS OF THE E-SPORT DEVELOPMENT AS AN ENDEMIC SPHERE OF ECONOMY

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-002

Вступ.

У дослідженні кіберспорт інтерпретований як ендемічна сфера економіки, яка спрямована на виробництво спільного продукту кіберспорту (яким є надання послуг з командних або індивідуальних змагань на основі тих видів комп'ютерних відеоігор, які містять інтелектуальну компоненту або потребують специфічних вмінь та навичок [1; 2; 5]). Фактично, сфера кіберспорту формується як синтез окремих моделей розвитку, з подальшим їх аналізом за напрямками: шутери від першої особи; стратегії в реальному часі; симулятори (зокрема, авіа-, автосимулятори, файтинги); командні рольові ігри з елементами тактико-стратегічної гри тощо. Враховуючи наведене, методика аналізу розвитку кіберспорту має бути ситуативною, а саме допускати застосування типологічно різних множин статистичної пов'язаності змінних, які добираються залежно від змісту досліджуваних показників (інтерпретованих як ознаки-результату), а також явищ та процесів, що їх зумовлюють (ознак фактів або пояснювальні змінні). Фактично, це орієнтує на різність, щодо змісту концептів та процедур аналізу розвитку кіберспорту як ендемічної сфери економіки залежно особливостей утворюваних ознаками кореляційних зав'язків.

2.1. Концепти методики кореляційно-регресійного аналізу розвитку кіберспорту.

Ситуативний характер методики аналізу розвитку кіберспорту вимагає використання інструментарію кореляційно-регресійного та орієнтує на використання відповідних концептів економетричного моделювання. Серед яких:

1. Базові концепти, а саме: концепт регресії; концепт кореляції, концепт регресійного та кореляційне сумування;
2. Специфічні концепти, а саме: невідомі параметри; фактор-ознака

²Authors: Chyzmar Ivan

(незалежна змінна); ознака результату (залежна змінна).

Базові концепти у єдності визначають сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів, що можуть бути застосовані проведення для аналізу розвитку кіберспорту.

Так, концепт кореляції у методиці розвитку кіберспорту - це будь-який статистичний взаємозв'язок між парою або множиною випадкових змінних розвитку. Наявність такого концепту орієнтує на використання таких способів та прийомів аналізу, як: поле кореляції (x, y), з коефіцієнтами кореляції Пірсона x та y для кожного набору; коефіцієнти рангової кореляції; інші міри залежності між випадковими величинами.

Концепт регресії у методиці розвитку кіберспорту – це конкретне відношення між змінними, виражене кількісно у виді деякої комбінації, що є описом їх рівності (або у моделі розвитку конкретного параметра, що визначає розвиток кіберспорту та містить позначене буквою невідоме число, яке потрібно знайти). Наявність такого концепту орієнтує на використання таких способів та прийомів аналізу, як: моделі регресійного зв'язку, вираженої у функції регресії; інтерполяція (добір параметрів функції з використанням передбачення на основі вибірки даних в межах діапазону її значень) і екстраполяція ((добір параметрів функції з використанням передбачення на основі вибірки даних за межами діапазону її значень).

Концепт регресійного та кореляційного сумування – це процес сумування кореляційних рівностей кожного параметру (що визначає зміни та їх регресійні властивості) з конкретним характером відношень (рівнянь) між змінними, який забезпечує повну аналітичну картину розвитку кіберспорту. Наявність такого концепту орієнтує на використання таких способів та прийомів аналізу, як: 1) сумування першого порядку (яке забезпечує формування статистичного взаємозв'язку, що містить єдину пояснювальну змінну та призводить до формування рівняння парної лінійної регресії); 2) сумування другого ($y = a + bx + cx^2$) та третього порядків ($y = a + bx + cx^2 + dx^3$) (що забезпечують формування статистичного взаємозв'язку, що містить єдину пояснювальну змінну та призводить до формування рівняння парної нелінійної регресії); 3) сумування четвертого порядку (забезпечує формування статистичного взаємозв'язку, що містить значну кількість пояснювальних змінних, наявність яких призводить до формування рівняння множинної регресії).

Специфічні концепти, визначають конкретні параметри та змінні моделі

отриманої від регресійного та кореляційного сумування.

Концепт невідомі параметри (β) – це величини (константи), які задають скаляри або вектори окремих моделей розвитку кіберспорту, як ендемічної сфери економіки. Концепт незалежні змінні (або ознаки-фактори або x) – це величини, яка добираються з метою з'ясувати її впливу на залежну змінну. Концепт ознака результату (залежна змінна або y). - це величини, яка є чутливою до змін незалежних змінних (змінюється під їх дією).

Наявність специфічних концептів орієнтує на досягнення конкретних співвідношень до функції по величинах і MOFPS (x_2), кількості проданих доступів до ігрових середовищ Resistance та Resistance 2, Call of Duty, Far Cry, Crysis тощо. Концепт невідомого параметру формується від взаємодії y з кожним x . Величини y , x , x_2 , u_x , u_{x_2} , x_3 , x_4 знаходяться за даними статистичних досліджень.

2.2. Методика кореляційно-регресійного аналізу розвитку кіберспорту на основі рівнянь парної лінійної регресії

Якщо модель взаємозв'язку результативного показника розвитку кіберспорту з економічними явищами визначаються однією пояснювальною змінною та встановлює лінійну залежність між ними, доцільним є аналіз специфіки розвитку за змістом групи рівнянь парної лінійної регресії (яке належить до рівняння регресії першого порядку). За таких умов рівняння буде залежністю між змінними y і x , або рівняннями виду:

$$\bar{y}_x = \beta_0 + \beta_1 x \text{ або } \bar{y}_x = \beta_0 + \beta_1 x + \varepsilon, \quad (1);$$

де: β_0, β_1 параметри рівнянь регресії, які підлягають визначенню (емпіричні коефіцієнти регресії). Фактично, β_0, β_1 називають коефіцієнтами регресії оціненої лінії, хоча цей термін часто використовують лише для β_1 ; ε невизначена випадкова помилка із середнім нулем, сформованим скаляром (якщо рівняння врахує фактору випадковості).

Методика кореляційно-регресійного аналізу на основі рівнянь парної лінійної регресії спрямована на реалізацію комплексу специфічних способів та прийомів, що можуть виконуватися у межах 5-ти базових етапів аналізу розвитку кіберспорту (рис. 1)

Рис. 1 - Етапи реалізації методики кореляційно-регресійного аналізу розвитку кіберспорту на основі рівнянь парної лінійної регресії

Примітка.

*Специфікація моделі.

** Судження про залежність результативного показника та ознаки фактору.

Джерело: розроблено на основі [3]

За змістом наведених вище етапів очевидно, що аналіз розвитку кіберспорту за допомогою рівнянь парної лінійної регресії здійснюється на основі перевірки:

- адекватності такої моделі, у межах якою оцінюється надійність отриманого рівняння регресії (для цього використовується тест F-статистики). Цей тест використовується для перевірки гіпотези про те, що коефіцієнти регресії одночасно дорівнюють нулю (або $a=0$, $b=0$);

- статистичної значущості параметрів парної регресії, встановлення подібності або відмінності середніх арифметичних значень у двох вибірках (для цього використовується тест за критерієм Стюдента).

2.3. Методика кореляційно-регресійного аналізу розвитку кіберспорту на основі рівнянь парної нелінійної регресії

Якщо модель взаємозв'язку результативного показника з економічними явищами визначається однією пояснювальною змінною, однак, не встановлює

лінійної залежності між ними, доцільним є аналіз специфіки розвитку за змістом рівняння парної нелінійної регресії. Специфічним є те, що, при цьому, модель розвитку кіберспорту (як ендемічної сфери економіки) може формуватися за одним з наступних типів рівнянь [4]:

1. Тих, які орієнтовані на аналітичний запис задачі знаходження аргументів, та за яким 2-і задані функції нелінійні за включеними в аналіз пояснювальними змінними, але лінійні за оцінюваними параметрами. Серед таких рівнянь нами виділені:

- поліноміальні рівняння регресії, за яких залежності між незалежною змінною x і залежною змінною y моделюється як поліноми. Відтак, рівняння має вигляд, за якого для кожної 1-ці збільшення значення x , умовне сподівання y збільшується на β_1 од.:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x + \varepsilon, \quad (2);$$

де: ε невизначена випадкова помилка із середнім нулем, сформованим скаляром; β_0, β_1 параметри рівнянь регресії, які підлягають визначенню (можуть визначатися, також, як емпіричні коефіцієнти регресії);

- гіперболічні рівняння регресії, за яких залежності між незалежною змінною x і залежною змінною y моделюється як правильні параболи. Рівняння має вигляд:

$$y = \beta_0 + \beta_1 / x, \quad (3);$$

де: ε невизначена випадкова помилка із середнім нулем, сформованим скаляром; β_0, β_1 параметри рівнянь регресії, які підлягають визначенню;

- квадратичні рівняння регресії, за яких залежності між незалежною змінною x і залежною змінною y є квадратичними, кубічними. Рівняння має вигляд:

$$y = \beta_0 + \beta_1 \sqrt{x}, \quad (4);$$

де: β_0, β_1 - параметри рівнянь регресії, які підлягають визначенню;

2. Тих, які орієнтовані на аналітичний запис задачі знаходження аргументів, за яким дві задані функції нелінійні за оцінюваними параметрами, серед таких рівнянь нами виділені:

- показові рівняння регресії, за яких залежності між незалежною змінною x і залежною змінною y моделюється як плоскі криві (експоненти). Рівняння має вигляд:

$$y = \beta_0 \times \beta_1^x \times \varepsilon, \quad (5);$$

- експонентні рівняння регресії, за яких залежності між незалежною змінною x і залежною змінною y характеризуються монотонним зростанням. Рівняння має вигляд:

$$y_t = \beta_0 \times e^{\beta_1 x} \times \varepsilon, \quad (6);$$

де: e – ірраціональна константа; $e^{\beta_1 x}$ – результат логарифмування $\beta_1 x$; ε невизначена випадкова помилка із середнім нулем, сформованим скаляром;

- степеневі рівняння регресії, за яких залежності між незалежною змінною x і залежною змінною y характеризуються постійною зміною швидкості росту. Рівняння має вигляд:

$$y = \beta_0 x^{\beta_1} \times \varepsilon, \quad (7);$$

- напівлогарифмічні рівняння регресії, за яких залежності між незалежною змінною x і залежною змінною y характеризуються:

$$y = \beta_0 + \beta_1 \ln(x), \quad (8);$$

де: $\ln x$ ($\log_{ex}$ або іноді просто $\log$) - ірраціональна константа, що дорівнює приблизно 2,72. Позначається як « e », якщо логарифмічна основа передбачається; β_0, β_1 - параметри рівнянь регресії, які підлягають визначенню.

Методика кореляційно-регресійного аналізу на основі рівнянь парної нелінійної регресії спрямована на реалізацію комплексу специфічних способів та прийомів, що можуть виконуватися у межах 6 базових етапів аналізу розвитку кіберспорту (рис. 2).

Відмінною особливістю методики є потреба у доборі рівняння регресії, яке є найкращим для характеристики залежності та приведення нелінійних залежностей до лінійних, використовуючи методи лінеаризації, серед яких [3; 4]:

- логарифмування змінних (наприклад, за $y = \beta_0 \times x^{\beta_1}$, застосовуємо $y = \ln(y)$; $x = \ln(x)$);

- заміна змінних (наприклад, за $y = \beta_0 + \frac{\beta_1}{x}$ застосовуємо іншу змінну $x_1 = \frac{1}{x}$);

- комбінований (наприклад, за $y = \beta_0 e^{\beta_1 x}$ застосовуємо іншу змінну $X = \bar{x}$ та логарифмування змінної $y = \ln(y)$).

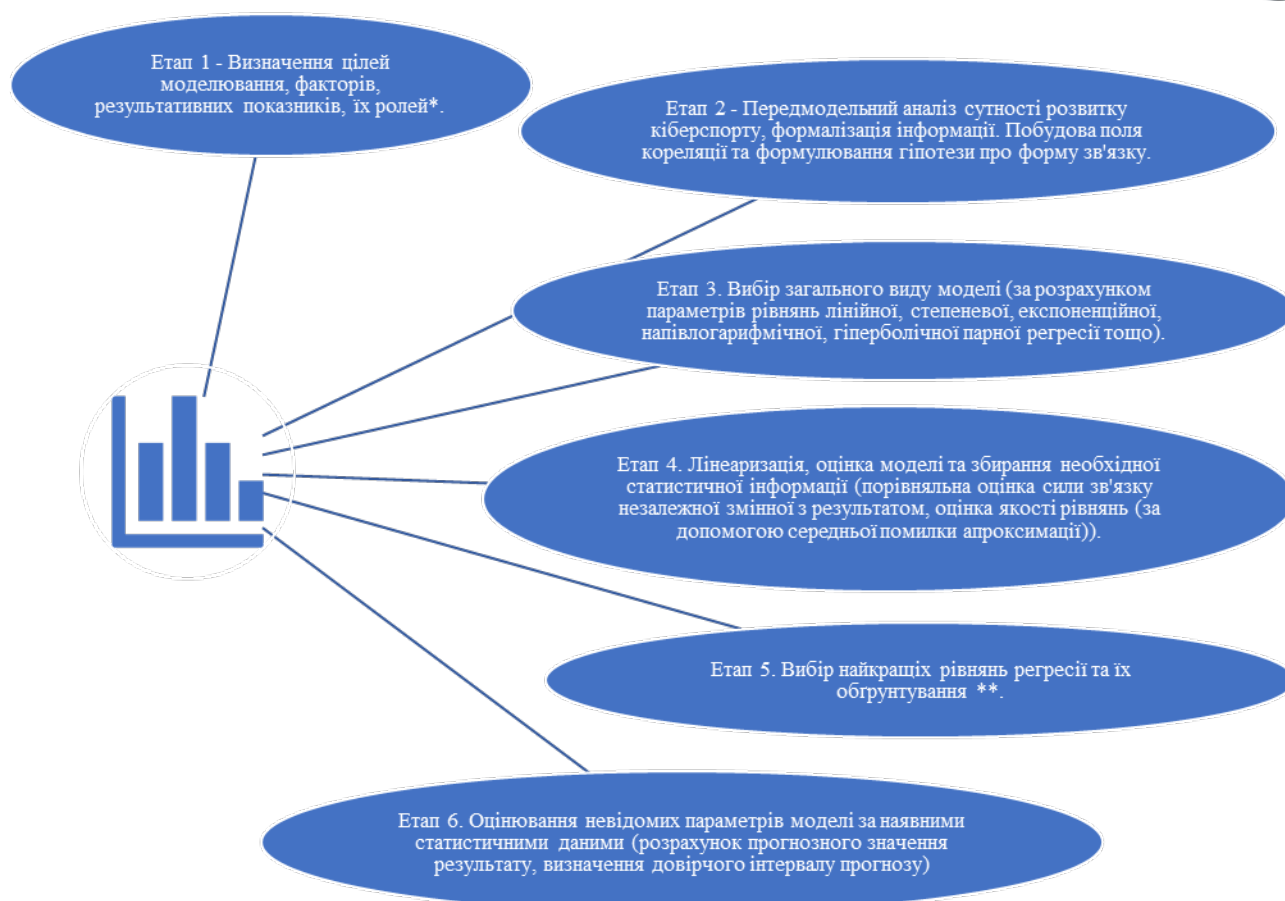

Рис. 2. Етапи реалізації методики кореляційно-регресійного аналізу розвитку кіберспорту на основі рівнянь парної нелінійної регресії

Примітка.

*специфікація моделі.

** оцінка статистичної надійності результатів регресійного моделювання (за допомогою F-критерію Фішера), вибір найкращих рівнянь регресії та їх обґрунтування

Джерело: розроблено на основі [3; 4].

2.4. Методика кореляційно-регресійного аналізу розвитку кіберспорту на основі рівняння множинної регресії.

Якщо модель взаємозв'язку результативного показника з економічними явищами визначаються за великою кількістю факторів, кожен з яких має вплив доцільним є аналіз специфіки розвитку за змістом рівняння множинної регресії. За таким рівнянням можна визначити вплив кожного фактору окремо, а також сукупний їх вплив на показник, що моделюється. Для обчислення параметрів рівняння множинної регресії використовується матричний метод. Однак, для залежностей з двома змінними ($m = 2$) можна застосувати метод системи рівнянь.

Методика кореляційно-регресійного аналізу на основі рівнянь множинної регресії спрямована на реалізацію комплексу специфічних способів та прийомів, що можуть виконуватися у межах 6 базових етапів аналізу розвитку кіберспорту (рис. 3). Так, за даними рисунку, очевидно, що стандартно побудова рівняння множинної регресії розвитку кіберспорту починається з розв'язання питання про специфікацію моделі, яке своєю чергою включає 2 кола питань, зокрема відбору факторів та вибору рівнянь регресії. Щодо відбору факторів розвитку кіберспорту, процес, зазвичай, здійснюється за наступними взаємозв'язаними способами та прийомами:

- 1) теоретичного аналізу взаємозв'язку результату та кола факторів, які мають найбільш суттєвий вплив на результативну ознаку (наприклад,);
- 2) кількісна оцінка взаємозв'язку факторів із результатом.

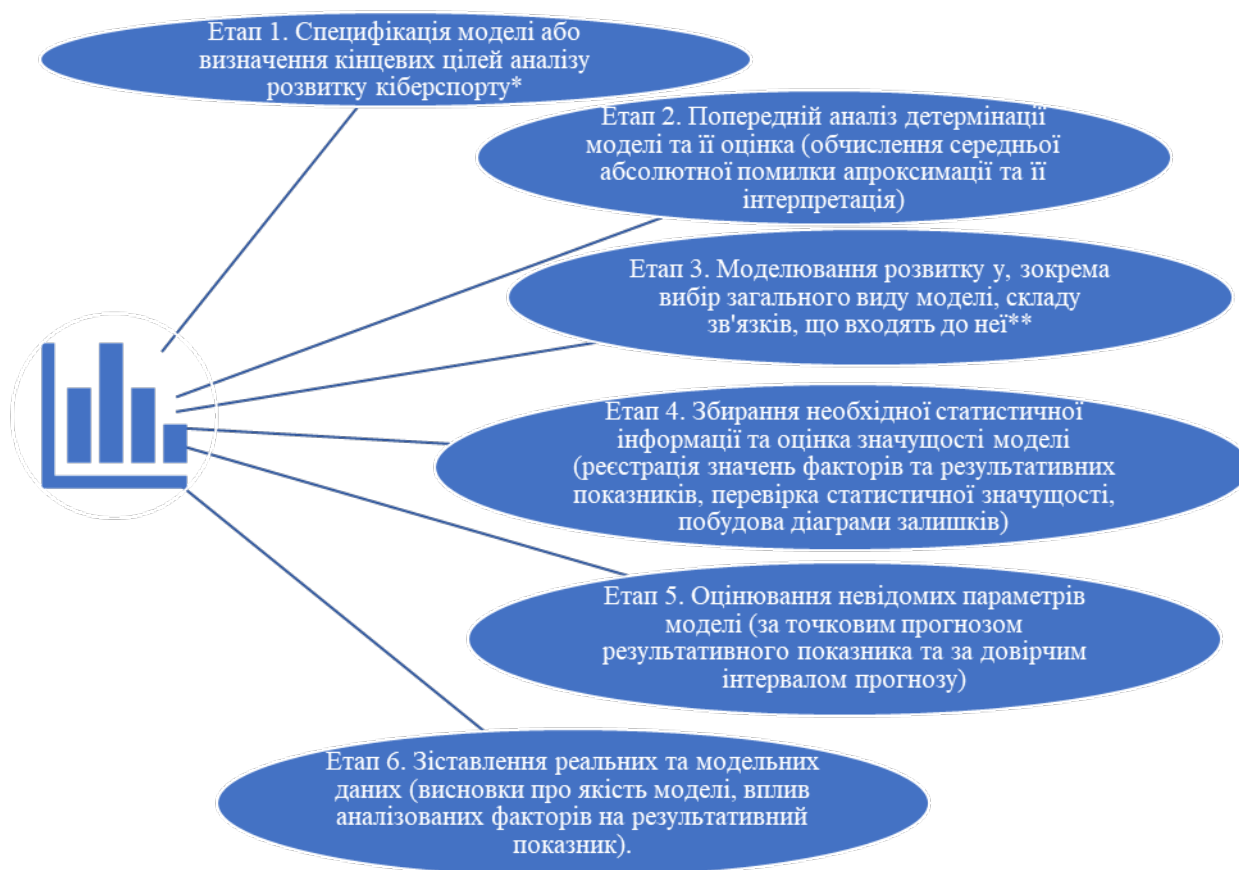

Рис. 3. Етапи реалізації методики кореляційно-регресійного аналізу розвитку кіберспорту на основі рівнянь множинної регресії

Примітка

* побудова рівняння вибіркової множинної лінійної регресії, запис рівняння, економічна інтерпретація рівняння

** вибір комбінації залежностей у рівнянні множинної регресії. Фактори не мають сильно корелювати один з одним або перебувати у строгому функціональному зв'язку*

Джерело: сформовано на основі [3; 4]

До рівнянь множинної регресії мають включатися виключно якісні фактори-ознаки.

Якісними факторами ознаками розвитку кіберспорту вважаються, такі що [3; 4]: 1) є кількісно вимірюваними. Якщо необхідно включити в модель якісний фактор, що не має кількісного виміру, йому потрібно надати кількісну визначеність; 2) мають тісний зв'язок з ознакою-результатом розвитку кіберспорту (тобто коефіцієнт парної лінійної кореляції між фактором та результатом має бути суттєвим); 3) не є сильно картельованими з іншими ознаками-факторами та не перебувають з ними у строгому функціональному зв'язку (не інтеркорелювані).

Висновки.

За змістом представленого матеріалу проілюстровано, що методика аналізу розвитку кіберспорту є ситуативною, оскільки допускає застосування типологічно різних множин статистичної пов'язаності змінних, які добираються залежно від змісту досліджуваних показників (або ознаки-результату), явищ та процесів, що їх зумовлюють (або ознак-факторів).

Доведено, що основою аналізу розвитку кіберспорту має бути процедура виділення та аналізу форми зв'язку між результативною ознакою та ознаками-факторами. Саме такий зв'язок забезпечує загальну ідентифікацію чинної та майбутньої моделі незворотних, спрямованих, закономірних змін за кожним її складовим параметром та тригером.

Звернено увагу та те, що зміст процедур аналізу розвитку кіберспорту як ендемічної сфери економіки різниця залежно особливостей утворюваних ознаками кореляційних зав'язків.

KAPITEL 3 / CHAPTER 3³
MANAGEMENT OF ACCOUNTS PAYABLE OF THE ENTERPRISE**DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-012****Вступ**

У процесі здійснення своєї діяльності підприємства вступають у господарські зв'язки з різними підприємствами, організаціями й особами. Постійно відбувається кругообіг господарських засобів, що викликає безупинне поновлення різноманітних розрахунків. Найбільш розповсюдженішими видами зовнішніх розрахунків є розрахунки з постачальниками і підрядниками, розрахунки за кредитами банків, за претензіями. Від стану цих розрахунків багато в чому залежить платоспроможність організації, її фінансовий стан й інвестиційна привабливість. Правильна організація розрахункових операцій забезпечує стійкість оборотності засобів підприємства, зміцнення його договірної і розрахункової дисципліни і поліпшення його фінансового стану. Крім того, раціональна організація розрахунків, правильність постановки їхнього обліку попереджають негативні наслідки по цих операціях.

На вітчизняних підприємствах кредиторська заборгованість займає стійкі позиції у фінансуванні поточної діяльності і в останні роки продовжується її зростання. Вона надає можливість підприємству тимчасово користуватися запозиченими коштами, але з іншого боку також зменшує показники платоспроможності і ліквідності.

Кредиторська заборгованість відноситься до зобов'язань підприємства. Зобов'язання є однією із складових Балансу і розглядаються як джерела формування фінансових ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємств.

Питання обліку, аналізу, аудиту кредиторської заборгованості досліджували такі автори як Мних Є.В., Новиков І.Т., Никонович М.О., Огійчук М.Ф., Пантелєєв В.П., Рагуліна І.І., Савченко В.Я., Рудько К.О., Юр'єва О.А. та інші.

³Authors: Lobacheva Iryna, Kotseruba Nataliia

3.1. Концептуалізація кредиторської заборгованості підприємства

Кредиторська заборгованість – тимчасово залучені суб'єктом господарювання у власне користування грошові кошти, які підлягають поверненню юридичній або фізичній особі. Така заборгованість виникає в результаті здійснених раніше дій (подій), оцінена в гривнях і щодо якої в підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк [1, с. 301].

У майбутньому заборгованість за зобов'язаннями має бути погашена шляхом передачі кредиторам певних активів або послуг. Таким чином, зобов'язання – це вимоги кредиторів стосовно активів підприємства. Економічна сутність кредиторської заборгованості полягає в тому, що це не тільки частина майна підприємства, як правило кошти, але і товарно-матеріальні цінності, наприклад у зобов'язаннях по товарному кредиті.

Кредиторська заборгованість – поточні зобов'язання підприємства, що відображають його заборгованість перед партнерами по комерційних операціях по рахунках, прийнятих до оплати.

Незважаючи на давню історію існування кредиторської заборгованості та стан її вивчення, в сучасній науковій літературі немає єдиної думки щодо трактування цього поняття.

Сопко В.В. розглядає кредиторську заборгованість як форму розрахунку за товари і послуги, які придбаваються у ході операцій компанії, що періодично повторюються і використовуються у виробництві (в якості сировини) чи для перепродажу (інакше її називають рахунками до сплати чи торговими рахунками до сплати) [1, с. 296].

Так, з юридичного боку під кредиторською заборгованістю розуміють вимоги кредитора стосовно виконання боржником свого обов'язку, тоді як з економічного боку під останнім слід розуміти тимчасово залучені суб'єктом у власне користування кошти, які підлягають поверненню його кредиту.

Економічна сутність кредиторської заборгованості полягає в тому, що підприємство може мати зобов'язання не тільки у грошовому еквіваленті, а і у товарно-матеріальних цінностях.

Отже, як бачимо, наведені трактування поняття «кредиторська заборгованість» підтверджують те, що існують певні розбіжності у визначені даного терміну.

В основному вчені розглядають кредиторську заборгованість як грошові

кошти, деякі як частину майна або форму розрахунків за товари та послуги, але ніхто не наголошує на тому, що кредиторська заборгованість є складовою кругообігу капіталу. Адже елементи кругообігу капіталу є частиною безперервного потоку господарських операцій. Закупівлі призводять до збільшення виробничих запасів і кредиторської заборгованості, виробництво – до збільшення готової продукції, реалізація – до зростання дебіторської заборгованості і грошових коштів. Цей цикл операцій багаторазово повторюється і в результаті зводиться до грошових надходжень і платежів.

Аналіз наукової літератури дає різнобічне уявлення про особливості класифікації кредиторської заборгованості, яку багато авторів називають зобов'язаннями, так як їй притаманні різні класифікаційні ознаки зобов'язань. Тому, розглянемо дані класифікації за різними поглядами науковців.

Основним нормативним документом який регламентує порядок обліку та класифікації зобов'язань в Україні є П(С)БО 11 «Зобов'язання». У відповідності до вимог даного стандарту всі зобов'язання розподіляються за такими ознаками: довгострокові зобов'язання (довгострокові кредити банків; інші довгострокові фінансові зобов'язання; відстрочені податкові зобов'язання); поточні зобов'язання (короткострокові кредити банків; поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; видані короткострокові векселі; кредиторська заборгованість за товари, послуги, роботи; поточна заборгованість за розрахунками; за одержаними авансами, за бюджетними і позабюджетними платежами, за оплатою праці, за учасниками, внутрішніми розрахунками, інші поточні зобов'язання); забезпечення (додаткове пенсійне забезпечення, виконання гарантійних зобов'язань, реструктуризація) непередбачені зобов'язання; доходи майбутніх періодів [2].

Виходячи з наведеної класифікації у відповідності до П(С)БО 11 «Зобов'язання», можна стверджувати, що всі зобов'язання мають термін погашення. Однак, не відображаються більш детальні характеристики класифікації. Варто зауважити, що значна частина науковців дотримуються цих класифікаційних ознак, проте не за всіма критеріями. У більшості випадків зустрічаються лише декілька ознак класифікації зобов'язань, а не за всіма перерахованими вище.

Колектив авторів, Н.І. Верхоглядова, В.П. Шило, С.Б. Ільїна, погоджуються з даною класифікацією, але зазначають що для правильної організації бухгалтерського обліку зобов'язань важливим є визначення моменту

виникнення зобов'язання, оскільки юридичні та економічні аспекти цього питання не збігаються. Так, у момент підписання договору на одержання кредиту між підприємством і банком виникає юридичне зобов'язання, суть якого полягає в тому, що воно підлягає виконанню в майбутньому. В бухгалтерському обліку підприємства зобов'язання знаходить своє відображення лише тоді, коли на його поточний рахунок банк зарахує грошові кошти.

Тому пропонують поділяти зобов'язання залежно від порядку визначення суми до погашення зобов'язання на реальні та потенційні. Реальні зобов'язання виникають на підставі договору, контракту, одержаного рахунку (як правило, сума заборгованості та строк погашення по них є конкретними і вказуються у відповідних документах) [3, с. 324].

Залежно від терміну погашення реальні зобов'язання поділяються на поточні та довгострокові.

Кредиторська заборгованість визнається, якщо вона відповідає її визначенню, може бути виміряна і є релевантною і достовірною.

Класифікація зобов'язань представлена на рисунку 1.

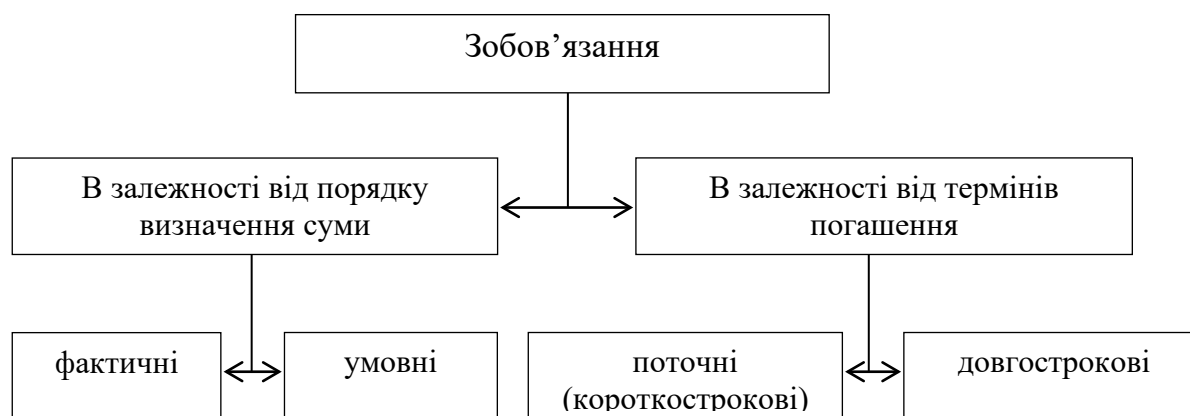

Рисунок 1 – Класифікація зобов'язань

Фактичні зобов'язання виникають на основі договору, контракту, одержаного рахунку, сума заборгованості за якими відома. За умовними зобов'язаннями, навпаки, точна сума не може бути визначена до настання певної дати. Це заборгованість зі сплати податків, відпусток тощо.

3.2. Оцінка зобов'язань підприємства

Важливою умовою успішного функціонування підприємств в ринкових умовах є об'єктивна оцінка зобов'язань. Оцінка зобов'язань відіграє значну роль при формуванні облікової політики підприємства. Застосування принципу обачності, що передбачає використання в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню сум визнаних зобов'язань, є важливим при оцінці зобов'язань. Завдяки дії принципу безперервності оцінка зобов'язань підприємства здійснюється, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме й надалі.

Зобов'язання визнаються, якщо наявні дві обов'язкові ознаки:

- його оцінка може бути достовірно визначена;
- існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення.

Значна частина зобов'язань підприємства регулярно (щомісячно) нараховується з відображенням в обліку по дебету рахунків активів або витрат, а по кредиту - нарахованих зобов'язань. У таких випадках визнання зобов'язань (кредиторської заборгованості) безпосередньо залежить від визнання відповідних активів або витрат.

Другою умовою визнання зобов'язання у балансі є можливість його достовірної оцінки. Як правило, сума зобов'язання визначається однозначно і прямо вказується у відповідних документах. Проте існують ситуації, коли сума платежу залежить від подальших подій. Зобов'язання визнається у таких випадках, якщо його можна оцінити з певною мірою достовірності.

Звичайно, сума, що підлягає сплаті для погашення заборгованості, визначається угодою (контрактом) або розраховується на підставі встановлених правил (ставок, норм, тарифів тощо). Зобов'язання, що виникли внаслідок авансової оплати покупцем товарів чи послуг за визначеними цінами, асортиментом, кількістю і якістю можуть змінювати свою грошову оцінку в часі, але незмінними залишаються обумовлена кількість та якість товару.

У деяких випадках в момент виникнення зобов'язання його сума визначається із застосуванням попередніх аналітичних чи експертних оцінок.

Для визначення балансової вартості зобов'язань використовують такі види оцінок:

- історична собівартість;

- поточна собівартість;
- вартість розрахунку (платежу);
- теперішня вартість.

Історична собівартість зобов'язання – сума надходжень, отриманих в обмін на зобов'язання або, за деяких інших обставин, суми грошових коштів чи їх еквівалентів, що, як очікується, будуть сплачені з метою погашення зобов'язання під час звичайної діяльності підприємства.

Поточна вартість зобов'язання – недисконтована сума грошових коштів чи їх еквівалентів, яка була б необхідна для погашення зобов'язання на поточний момент. Цей вид оцінки є найпростішим. Внаслідок того, що поточні зобов'язання належать до погашення протягом короткого проміжку часу і величина дисконту незначна, вони враховуються за номінальною вартістю, тобто в сумі, що належить до виплати в майбутньому [3].

За П(С)БО 11 «Зобов'язання» в Балансі всі поточні зобов'язання відображаються за сумою погашення, тобто у фінансовій звітності в розділі поточних зобов'язань відображається сума, яка буде фактично сплачена при погашенні такого зобов'язання. Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду.

3.3. Аудит зобов'язань підприємства

Мета аудиту операцій за зобов'язаннями полягає в становленні первинних даних відносно наявності зобов'язань перед кредиторами, повноти і своєчасності відображення первинних даних в зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку зобов'язань і його відповідності прийнятій обліковій політиці, національним положенням (стандартам) бухгалтерського обліку, реальності наявних зобов'язань, законності проведених розрахунків, достовірності відображення стану зобов'язань і звітності господарюючого суб'єкта. Метою аудиту стану розрахунків є встановлення достовірності даних відносно повноти і своєчасності відображення інформації в зведених документах та облікових

регістрах, правильності ведення обліку розрахунків у відповідності до прийнятої облікової політики, достовірності відображення залишків у звітності господарюючого суб'єкта.

Завданнями аудиту операцій за довгостроковими та поточними зобов'язаннями є:

- оцінка стану розрахунково-платіжної дисципліни за всіма видами розрахунків з кредиторами підприємства;

- встановлення достовірності даних бухгалтерського обліку операцій із зобов'язаннями;

- встановлення наявності, правильності оформлення і дотримання умов договорів та інших документів, що визначають права та обов'язки сторін з постачання матеріальних запасів, виконання робіт (надання послуг);

- аналіз правильності і повноти отримання оплати за придбання матеріальних запасів, їх оприбуткування;

- встановлення причини утворення заборгованості її виникнення і реальності отримання;

- встановлення своєчасності розрахунків з бюджетом, перерахування заборгованості кредиторам;

- оцінка системи розрахунків з персоналом, що діє на підприємстві та ефективності стану синтетичного та аналітичного обліку операцій з оплати праці та розрахунків з персоналом підприємства за період, що перевіряється;

- встановлення правильності організації обліку робочого часу і виробітки (виконаного обсягу робіт) на підприємстві, обґрунтованості нарахування заробітної плати, проведення утримань з неї;

- оцінка повноти відображення здійснених операцій в бухгалтерському обліку і перевірка правильності відображення по статтях балансу відповідних залишків заборгованості;

- перевірки дотримання податкового законодавства по операціях, пов'язаних із розрахунками з оплати праці, з позабюджетними фондами, за соціальним страхуванням та забезпеченнями; встановлення дотримання чинного законодавства, правомірності, доцільності та обґрунтування управлінських рішень відповідальних посадових осіб при здійсненні розрахункових операцій з постачальниками, бюджетом, персоналом підприємства, іншими кредиторами; розробка заходів з реалізації результатів конторою з метою попередження зловживань і порушень.

Підприємства всіх форм власності повинні серйозно відноситися до організації обліку кредиторської заборгованості, тому що це допомагає отримувати та аналізувати інформацію щодо розрахунків з кредиторами за довгостроковими та поточними зобов'язаннями.

Задля повного та достовірного отримання інформації підприємства повинні регулярно проводити аудит всієї господарської діяльності, приділяючи головну увагу розрахунків з кредиторами. Головними організаційними аспектами аудиту кредиторської заборгованості вважають визначення мети, завдань та етапів його проведення.

М.Ф. Огійчук, І.Т. Новиков та І.І. Рагуліна завданнями аудиторської перевірки кредиторської заборгованості вважають: правильності складання первинної документації з формування зобов'язань, правильності визначення зобов'язань, правильності оцінки і класифікації зобов'язань, реальності утворення зобов'язань, своєчасності погашення зобов'язань, правильності бухгалтерського обліку зобов'язань, правильності вирахування належних податків й платежів та своєчасності їх платежу [4, с. 472].

В.П. Пантелєєв вважає, що метою проведення аудиту розрахунків з кредиторами є перевірка: наявності і правильності оформлення первинних документів, оцінка синтетичного та аналітичного обліку, оцінка стану заборгованості, перевірка правильності розрахунків, перевірка належної класифікації дебіторської заборгованості, оцінка стану внутрішнього контролю, упевненість у порівнянності показників фінансової та не фінансової звітності [5, с. 211].

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що під час перевірки кредиторської заборгованості аудитору потрібно звернути увагу на правильність обліку зобов'язань, відповідність їх класифікації, вірність визначення зобов'язань, реальність їх створення і відповідність термінам сплати, впевнитись, що кредиторська заборгованість розрахована належним чином.

Вважаємо, що метою внутрішнього аудиту кредиторської заборгованості слід вважати можливість адекватного відображення і розкриття даних про кредиторську заборгованість підприємства для того, щоб забезпечити прийняття в майбутньому ефективних та дієвих управлінських рішень.

Організація аудиту кредиторської заборгованості у відповідності з визначеними метою, завданнями дозволять надати клієнту достовірну інформацію про наявність та стан розрахунків з постачальниками.

Висновки

Отже, кредиторська заборгованість відіграє дуже важливу роль на підприємствах будь-якої форми власності, так як значну питому вагу в складі джерел коштів підприємства мають саме позикові кошти, у тому числі й кредиторська заборгованість. Необхідно дотримуватися достовірності даних розрахункових операцій за борговими зобов'язаннями (з кредиторами).

Досягнення і належна підтримка стійкого фінансового положення підприємством є запорукою його подальшого економічного і фінансового зростання. В іншому разі підприємство буде змушене поставити основною метою діяльності не власну капіталізацію і зростання добробуту його власників, а позицію щодо утримання на конкурентному ринку.

Передовий досвід свідчить, що одним із показників стійкого фінансового становища в умовах конкурентоспроможності є позитивна кредиторська заборгованість та належно організована робота з її управління.

KAPITEL 4 / CHAPTER 4⁴**PROVISION OF THEMATIC INFORMATION TO THE PUBLIC BY LOCAL GOVERNMENT BODIES****DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-016****Introduction**

The provision of information to the public by local self-government bodies today plays an important role because it serves as a tool for informing residents about the current state of affairs and creates a possibility of feedback, in other words, it helps to involve residents in solving various community issues. In this context, a correct choice of the objects of critical attention within the framework of information policy is a key criterion for the success of the activity of local self-government bodies (LSGBs), which lies in the interaction of authorities and the population by informing them. Quality communication allows residents to be informed why the issues of local importance sometimes cannot be resolved in the way they would like local self-government bodies to do it. Communication is necessary to create trust and build strong relations between the community and local self-government bodies.

Most often, LSGBs communicate with such target groups as community residents, business representatives, external and internal investors, and tourists. Each target group must receive information and quality communication relevant to its interests, taking into account the desired content and the way it is received.

Usually, LSGBs when communicating with the public limit themselves to the promulgation of public information, which is mandatory according to current legislation. However, trust in the local government depends on how effective the local government's communication with the residents is. The provision of information to the public has a significant impact on their involvement in solving local problems. Therefore, the local authority needs to know what topics are of interest to the residents of the community. When building effective communication, it is important to take into account a gender approach (that is, the topics of information that are of interest to young people, active working men and women, pensioners, entrepreneurs, socially vulnerable categories of the population, etc.).

⁴**Authors:** Gvozden Maryana Yaroslavivna, Protsak Kateryna Volodymyrivna, Karyy Oleh Ihorovich, Lisovska Lidiya Stepanivna

4.1. Theoretical and applied aspects of the provision of thematic information to the public by local self-government bodies

Researching the specialized literature on the provision of thematic information to the public by local self-government bodies within the framework of designing and implementing their information policy, it should be noted that the range of problems is characterized by a high level of publication activity of both domestic and foreign scientists and practitioners, and this indicates their growing interest in the development of theoretical and practical aspects of this research and substantiates its growing relevance for modern society. In particular, a significant part of the publications [1-4, 9-11] relates to the research of an information strategy as a tool for establishing effective interaction between local self-government bodies and society.

Studying professional literature and practical aspects of the provision of thematic information to the public by local self-government bodies in other countries, scientists distinguish the following thematic areas [5]: housing; roads; recreation and facilities; planning; libraries; environmental protection; fire service; a voter register.

In European countries, the functions and spheres of influence of local self-government bodies differ [3,8], and this leads to a different approach to conducting their communication policy.

Local self-government bodies publish important data, such as community development, health care, education, recreation, crime, and interesting stories about their citizens. Strong communication of local self-government bodies creates the trust of citizens [6].

One of the priority areas of state policy today is directing the activity of local self-government bodies in the conditions of the formation of information society and active implementation of information technologies.

The orientation of the communication policy of local self-government bodies on the use of the latest means in working with information is reflected in their information provision. The issues of improvement and unification of the processes of obtaining, accepting, using, transmitting, and storing information, which is a basis of informational relations between local self-government bodies and the population of the administrative-territorial unit, are becoming relevant.

The process of disseminating information about the activity of local self-government bodies is being updated to ensure the transparency and openness of the functioning of councils and their executive bodies and to increase the efficiency and

effectiveness of their current work. Depending on the nature of the information that is the object of critical attention from local self-government bodies, the main modern information technologies have acquired the following configuration:

1. Technologies for providing information (web pages) give wide opportunities for information dissemination using convenient navigation, search, and free replication in large volumes. Information appears promptly and is available around the clock for instant presentation, which is an ideal environment for monitoring legislative acts, the decisions of self-government bodies, and providing the population or special bodies with the opportunity to quickly receive a different kind of statistical, analytical, or methodical information. For this purpose, there are special “Methodical recommendations on the procedure for placing, providing and updating information on the web servers of territorial executive bodies of Ukraine”, approved by the State Communications Committee of Ukraine.

2. Information dissemination technologies (newsgroups, mailing lists) make it possible to quickly and with minimal costs spread certain information among a huge audience, which is an ideal environment for addressing the decisions of local self-government bodies to citizens for examination.

3. Information exchange technologies (e-mail, forums, chats, video and audio conferences) provide a constant high-speed information channel, which supposes a two-way exchange of information between a large number of participants, which is an ideal environment both for interdepartmental discussion of decisions made by local bodies and for their comprehensive discussion.

It is the website of the authority that is the main communication link that connects it with the recipients of administrative services, i.e. with the community. Therefore, it would be irrational to use the official website of the local self-government body exclusively as an electronic bulletin board, an electronic information stand, or as a promotional product created for an external audience. The existence of an official website creates powerful and significant technical and administrative advantages for the local self-government body, which can fundamentally change the very ideology of providing administrative services.

The materials that make up the information content of the official website by their nature can be divided into three categories:

- static materials that must remain relevant for a long time (presented in the form of HTML pages containing text, graphics, and multimedia components);
- dynamic materials, the relevance of which remains only for a limited time, so

they must be systematically updated (databases together with the information and search system). A characteristic feature of dynamic materials is that the decision to update them, completely determined by external circumstances, is made and executed by the site administrator;

- streaming materials, i.e. those that lose their content relevance within a short period (several days, and sometimes hours). Streaming materials are updated regularly, as they are received. These materials are sent to the site through external channels in an automatic (or automated) mode and are stored on the site only until the next update.

Current legislation only in some cases contains direct requirements for local self-government bodies to place information on the Internet. So, the information posted on the Internet under the requirements of the law includes:

- activity plans for the preparation of regulatory acts (Article 13 of the Law of Ukraine “About the Fundamentals of State Regulatory Policy in the Field of Economic Activity”);

- notification of the publication of a draft regulatory act to receive comments and suggestions, draft regulatory acts, and relevant analyses of regulatory impact (Article 13 of the Law of Ukraine “About the Fundamentals of State Regulatory Policy in the Field of Economic Activity”);

- reports on tracking the effectiveness of regulatory acts (Article 13 of the Law of Ukraine “About the Fundamentals of State Regulatory Policy in the Field of Economic Activity”);

- information on the implementation of regulatory activity (Article 14 of the Law of Ukraine “About the Fundamentals of State Regulatory Policy in the Field of Economic Activity”);

- decisions on the development and approval of urban planning documentation, and local development rules (Article 30-3 of the Law of Ukraine “On Territorial Planning and Development”);

- results of the public discussion of the projects of urban planning documentation and local development rules (Article 30-3 of the Law of Ukraine “On Territorial Planning and Development”);

- lists of real estate objects in need of reconstruction, lists of buildings, premises, and land plots that are or may be leased (Article 8 of the Law of Ukraine “On the Permit System in the Field of Economic Activity”);

- lists of citizens who have the right to receive social housing in extraordinary,

priority order, and general order (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 23, 2008, №682);

- announcement of planned purchases of goods, works, and services for budget funds (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 17, 2008, №921);

- annual procurement plan and changes to it (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 17, 2008, №921);

- Information on preliminary qualification of procurement participants (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 17, 2008, №921).

The authors believe that to build such relations, local authorities should inform the population about their problems and, even, the mistakes they make in the course of their activity [7]. In this context, success can be achieved by ensuring that residents are constantly informed about the main achievements and problems in the community. At the same time, different topics will be interesting for different people, so it is important to avoid information overload. In this context, the issue of defining those objects of critical attention becomes relevant. The purpose of the research was to identify topics for the effective provision of information to the public by local self-government bodies.

4.2. Identification of the objects of critical attention within the framework of the provision of information to the public by local self-government bodies

The research was conducted to achieve the goal. Its informational basis was a sociological survey within the framework of the project “Information asymmetry in the interaction of local self-government bodies and the residents of rural areas: analysis of the causes of occurrence and ways to overcome them”, implemented with the financial support of the Konrad Adenauer Foundation (Germany, 2021-2022), which considered the topic of the efficiency of informing the residents of rural communities, in particular, to what extent residents are interested in the events taking place in their community and which topics are the most important to them. The survey was conducted using questionnaires among the residents of rural areas in eight territorial communities in the Southern, Central, and Western regions of Ukraine. The error of representativeness is $\pm 5.2\%$. The final sample consisted of 3,018 people (residents older than 14 years), the average age in the entire sample was 42.9 years,

(min=14 years; max =84 years), 1,571 women took part in the survey, which was 52.05%, and 1,447 men (48%). The distribution of answers to the question “Are you interested in what is happening on the territory of your territorial community?” showed that 56% of respondents are interested or very interested in community issues (Fig. 1).

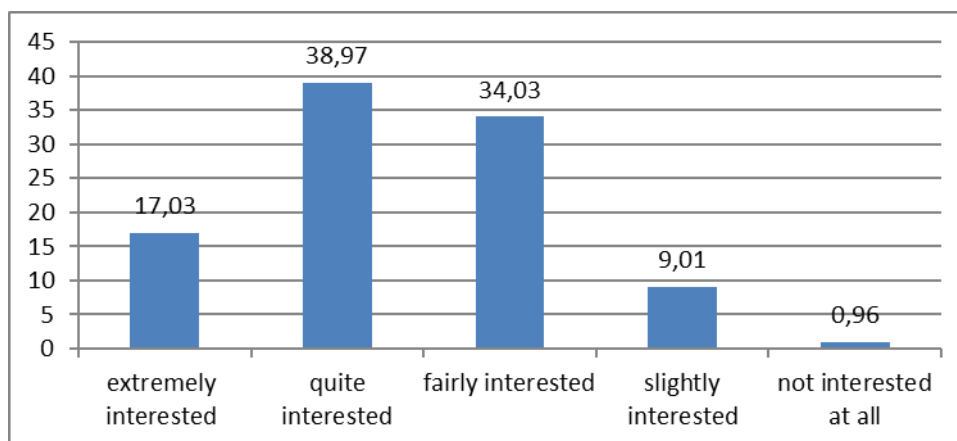

Fig. 1 - Interest of the residents of rural TCs in local events, % of respondents

Source: own development

Regarding the question of how the authorities inform the residents of the territorial community, the majority of the respondents answered that it was satisfactory (34.72%), bad and very bad (22.17%) (Fig. 2), which indicates that a significant number of local self-government bodies need to improve their information policy.

The other studies [12] confirm that rural TCs do not often use a professional approach for information disclosure, in particular in social networks.

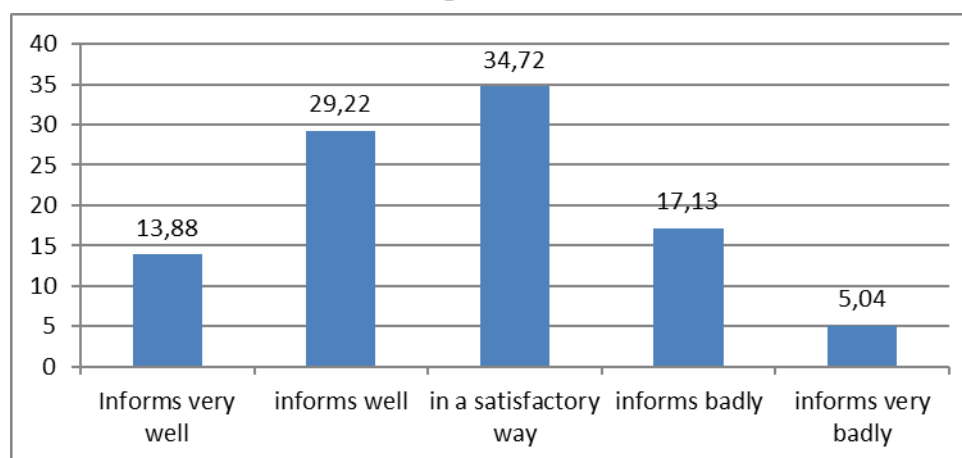

Fig. 2 - Level of the provision of information to the residents of rural TCs by the local self-government bodies about the results of their activity

Source: own development

LSGBs need to know what news is of interest to community residents. The respondents were asked to rank five different groups of news by the degree of importance (where 1 is the most important, 5 is the least important) (Table 1)

Table 1 - Interest of the residents of rural areas in various newsgroups

News	Distribution of the interest in the news (where 1 is the most important, 5 is the least important), %					Total , %
	1	2	3	4	5	
International	20,74	10,77	9,39	19,08	40,02	100
All-Ukrainian	24,59	24,93	21,49	26,34	2,65	100
Regional (those related to the regional level)	5,97	20,15	40,00	21,93	11,95	100
Local (those related to my village/ urban village /city or community in general)	34,74	30,04	16,27	16,49	2,46	100
Information about me and my immediate environment	25,36	11,88	10,60	13,17	38,99	100

Source: own development

The results showed that residents are most interested in the local news that concerns their village or community in general (priority 1– 34.74%, and priority 2 – 30.04%), in the second place with the first priority there is personal information and the information about the immediate environment (25.36%). The least important for the residents of rural areas is international news (40.02%). It is interesting that in the second place among the least important news (38.99%) there is also news about personal information and the immediate environment. Moreover, it even exceeds the percentage of answers with the first priority. This shows that the majority of the interviewed residents are self-sufficient and do not depend on the opinions of others, at the same time, a significant number of residents, on the contrary, are most interested in themselves and their immediate environment.

When researching priority topics that are most interesting to the residents of rural areas, it was found (Table 2) that this is reporting on local budget expenditures/incomes (53.1%); information (reporting) on the activity of the head of the community, local officials, local deputies (51.91%), and infrastructure projects (50.15%). The educational sphere, land issues, and social projects also received a significant level of interest.

Table 2 - Areas that the residents of rural areas are most interested in

Areas	Residents' answers, %
Cultural events: their announcements and results (celebrations, concerts)	36,16
Sports events: their announcements and results	31,06
Infrastructure projects implemented/planned for implementation in the community: repairs, construction	50,15
Information (reporting) on the activity of the head of the community, local officials, local deputies	51,91
Reporting on expenditures/incomes of the local budget	53,10
Educational sphere, extracurricular activities: children's competitions, the success of schoolchildren, volunteering, etc.	45,91
Social projects	43,75
Land issues	44,05
Transfer of ownership or leasing	12,89
Economic development projects	26,65
Other (please, specify)	0,00

*Note The sum of responses does not add up to 100%, as the respondents could choose up to 5 most important areas.

Source: own development

Let the authors consider whether there are gender differences regarding the topics of marketing communication with the population. As can be seen from the results presented in Table 3, the hypothesis that there are no gender and regional differences in determining priority information topics for local self-government bodies in marketing communication with the population is confirmed.

Table 3 - Areas of interest of men and women in local information

Areas	Women, %	Men, %
Cultural events: their announcements and results (celebrations)	41,5	30,2
Sports events: their announcements and results	23,4	39,2
Infrastructure projects implemented/planned for implementation in the community: repairs, construction	50,7	49,4
Information (reporting) on the activity of the head of the community, local officials, local deputies	49,9	54
Reporting on expenditures/incomes of the local budget	51,6	54,6
Educational sphere, extracurricular activities: children's competitions, the success of schoolchildren, volunteering, etc.	50,4	40,9
Social projects	44,6	42,8
Land issues	41,2	47,1
Transfer of ownership or leasing	11,4	14,5
Economic development projects	27,5	25,7
Other (investment activity, leisure)	0,06	0,2
All took part in the survey	×	×

*Note The sum of responses does not add up to 100%, as the respondents could choose up to 5 most important areas

Source: own development

Both women and men are almost equally interested in infrastructure projects, the information on the activity of the head of the community, local officials, local deputies, expenditures/incomes of the local budget, social projects, and economic development projects. The differences are traced in the following information: women are much more interested than men in cultural events (a difference of 11 percentage points) and in the educational sphere, extracurricular activities: children's competitions, the success of schoolchildren, volunteering (a difference of 9.5 percentage points). At the same time, men are more interested in information about sports events (by 15.3 percentage points more).

Therefore, when forming high-quality communication, in addition to determining the purpose, goals, objectives, and communication channels, LSGBs should pay attention to the topic and content of messages for each target audience. In the future, research should be conducted that will relate to the definition of optimal communication channels from the point of view of the population.

Conclusions

The rapid development of information technologies significantly transforms communication and changes the needs and methods of obtaining information. Long-term and trusting relations between local self-government bodies and residents of rural communities are based on regular and high-quality communication and receiving relevant information for the target group it is aimed at. After all, the population of the community is a sufficiently segmented target market, but local self-government bodies mostly do not attach importance to this.

The results of the research showed that the residents are most interested in the information related to reporting on expenditures/incomes of the local budget, on the activity of the head of the community, local officials, local deputies, and infrastructure projects. It was also investigated that there are no gender and regional differences in determining priority information topics for local self-government bodies in marketing communication with the population.

The improvement of communication activity for local self-government bodies should be permanent and flexible, taking into account changes in the external environment. The proposed recommendations for LSGBs to improve communication with the residents of rural communities should be accompanied by sensitive feedback.

So, the above material reveals the vector of the provision of thematic information on the part of local self-government bodies within the framework of designing and implementing their information policy. Within the framework of this research, the peculiarities of presenting and conveying information to the population of the administrative unit, based on the nature of the message, to ensure the maximum effectiveness of the communication policy, are also revealed.

KAPITEL 5 / CHAPTER 5 ⁵**SOCIO-ECONOMIC RESPONSIBILITY OF ORGANIZATIONS OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE IN THE MODERN CONDITIONS OF MANAGEMENT****DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-013****Введення**

Ставлення представників бізнесу до соціуму та зовнішнього середовища змінювалося впродовж багатьох десятиліть. На ці зміни впливали кризи, динаміка темпів економічного зростання, загострення екологічних проблем, ріст рівня безробіття, зміна ролі соціальної нерівності тощо. Усе це спонукало до пошуків нової моделі, яка б забезпечила досягнення розвитку за допомогою збалансованого поєднання економічної, соціальної та екологічної складових.

На сучасному етапі ринкова система господарювання зосередилась на соціальній орієнтації та почала формувати нову концепцію функціонування економічного сектору, яка має на меті створення умов для задоволення духовних і матеріальних потреб людини – концепцію соціальної відповідальності.

Саме тому, сьогодні відповідальність бізнесу є основним чинником формування корпоративної стратегії компанії та спрямована на підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства.

5.1. Теоретичні аспекти соціально-економічної відповідальності бізнесу

Досліджували та розглядали питання соціальної відповідальності впродовж багатьох років як іноземні, так і вітчизняні вчені, що допомогло різносторонньо проаналізувати питання та сформувати велику кількість тлумачень даного поняття (таблиця 1).

Аналізуючи наукові праці дослідників можна виділити суб'єктів соціальної відповідальності бізнесу, серед яких: працівники підприємства, споживачі продукції, власники компанії, інвестори, партнери, державні та місцеві органи влади, місцеві громади. Кожен представник з наведених суб'єктів має власні потреби та інтереси, які підприємству вдасться

⁵*Authors: Havran Volodymyr Yaroslavovych, Mandrova Valentyna Vitaliyivna*

задовольнити шляхом реалізації політики корпоративної соціальної відповідальності.

Таблиця 1- Систематизація поглядів на соціальну відповідальність бізнесу

Автори	Визначення
Малік М. Й., Мамчур В. А., Шпикуляк О. Г.	З одного боку, соціальна відповідальність – це виконання підприємством соціальних зобов'язань, передбачених законодавством, через добровільне здійснення витрат на соціальні проекти, з іншого – понад встановлені податковим, трудовим, екологічним та іншим законодавством, виходячи не з вимог закону, а з моральних, етичних міркувань. Загалом, соціальна відповідальність – це стійкий соціальний розвиток суспільства через формування відповідних складових [2, с. 7].
Могильна Л.М., Ткаченко В.В.	Соціальна відповідальність бізнесу – це добровільна діяльність організації чи підприємства, що складається з певних політик та дій, спрямованих на підтримку, вдосконалення соціально-трудова відносин як всередині самого підприємства так і з іншими господарськими суб'єктами, що приносить користь бізнесу та сприяє при цьому соціальному, економічному, екологічному, сталому розвитку суспільства в цілому [3].
Ситник Й. С., Юрченко Г. М.	Корпоративна соціальна відповідальність – це модель трьохсторонніх відносин держава – суспільство - підприємницький сектор для урівноваження існуючих економічних та соціальних нерівностей з метою довгострокового збільшення прибутку через добровільну діяльність підприємницького сектору, спрямовану на дотримання високих стандартів у виробництві продукції, наданні послуг та у роботі з персоналом, а також на задоволення потреб громади, вирішення її проблем та на зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище [8].

Ініціативи корпоративної соціальної відповідальності ґрунтуються на чотирьох різних категоріях (рисунк 1) [1].

Етична відповідальність полягає у забезпеченні рівності серед працівників та гідної оплати праці, піклуванні про добробут кожного з них, використанні сертифікованих продуктів у своїй діяльності, забезпечення шанобливого ставлення до зацікавлених осіб.

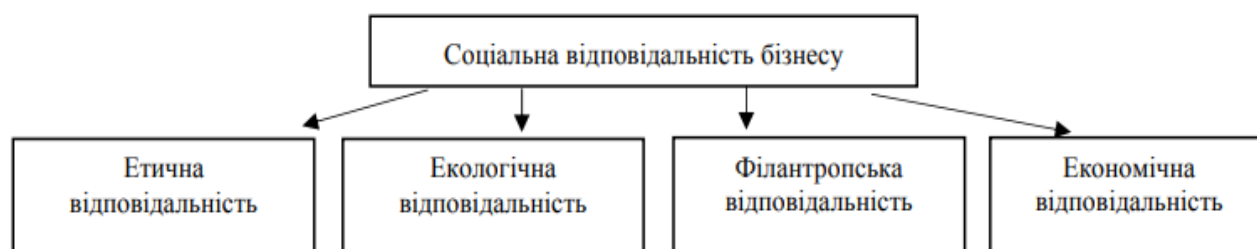

Рисунок 1 - Види соціальної відповідальності бізнесу

Філантропічна відповідальність спрямована на допомогу людству, здійснення пожертв для нужденних.

Екологічна відповідальність зосереджена на здійсненні підприємством своєї діяльності з турботою про навколишнє середовище.

Економічна відповідальність об'єднує наведені вище види відповідальності та спрямована на прийняття рішень, що допоможуть отримати прибуток при цьому принісши користь суспільству.

Важливим аспектом дослідження соціальної відповідальності є також виокремлення чинників, що впливають на формування соціальної відповідальності в бізнес-структурах [1].

Виділяють дві групи - чинники дії та забезпечення.

Чинники дії включають в себе: податкову систему, державні доплати та субсидії, спеціальні соціальні фонди, волонтерську діяльність та приватну ініціативу, інші чинники. За допомогою них підприємству вдається поєднати соціальну відповідальність та виробничо-господарську діяльність.

Чинниками забезпечення виступають: розвиток інвестиційної діяльності, механізми стимулювання залучення до розв'язування соціальних проблем, побудова ефективних систем менеджменту, організування державно-приватного партнерства. Ця група чинників впливає на забезпечення додаткових грошових надходжень і створення фінансової бази для формування системи соціальної відповідальності.

До того ж, усі існуючі моделі соціальної відповідальності мають багаторівневу структуру, саме тому діяльність підприємства у цій сфері може бути ефективною лише у випадку реалізації соціальної політики на декількох рівнях. Дослідники найчастіше виділяють три рівні :

- базовий – відповідальність перед державою, тобто ведення прозорого бізнесу, сплата податків, дотримання норм чинного законодавства;

- корпоративний – відповідальність перед працівниками, що полягає у виплаті гідної заробітної плати, забезпеченні соціальним пакетом, створенні безпечних та комфортних умов праці;

- вищий рівень – добродійність, проведення соціальних програм, створення результатів, які можуть бути корисними суспільству.

Дослідниками здійснено багато спроб виокремити перелік принципів на яких має ґрунтуватися соціальна відповідальність, однак усі вони різняться, тому серед усіх можна виділити найголовніші: прозорість; підзвітність;

дотримання загальноприйнятих морально-етичних норм; дотримання верховенства закону; дотримання прав людини та забезпечення гендерної рівності; повага до інтересів зацікавлених сторін; якісне забезпечення потреб споживачів.

Слідування даним принципам сприяє формуванню ефективної соціальної відповідальності, яка є узгодженою з загальноприйнятими нормами та правилами. Компанії, які роблять акцент на розвитку розуміють, що активна соціальна позиція забезпечує отримання результатів, які впливають на: підвищення лояльності споживачів, покращення іміджу компанії, поліпшення фінансових показників, зменшення плинності кадрів та зростання ефективності роботи працівників, формування довірливих відносин з місцевими та регіональними органами влади, зацікавленість з боку інвесторів.

5.2. Загальна характеристика аграрного сектору України

В Україні зосереджено близько 25% родючих ґрунтів, а частка земельних ресурсів у складі продуктивних сил держави становить, в середньому, понад 40%, саме тому агробізнес є одним з найбільших і важливих секторів економіки. Агропромисловий комплекс країни є складною системою, яка об'єднує велику кількість галузей народного господарства: сільське господарство; підприємства заготівлі, зберігання, транспортування, переробки; підприємства що забезпечують комплекс машинами, добривами, засобами захисту рослин, науковими розробками і працівниками. Це дозволяє повністю забезпечити потреби на внутрішньому ринку та бути одним з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі.

У напрямку рослинництва на статус світового лідера Україна впливає вирощування пшениці, кукурудзи, ячменю, соняшника, цукрового буряка, тютюну, бобових, фруктів та овочів (рисунок 2). Це відбувається за рахунок оброблення великих посівних площ (таблиця 2) та, як результат, значних обсягів виробництва (таблиця 3) [5].

Найбільшу частку займають зернові та зернобобові культури – 55%. Досить велику частину займає картопля – 16%. Незначною мірою відрізняються частки соняшника, цукрового буряка та овочевих культур 11%, 9% та 7% відповідно. Найменшу частку займають плодові та ягідні культури – 2%.

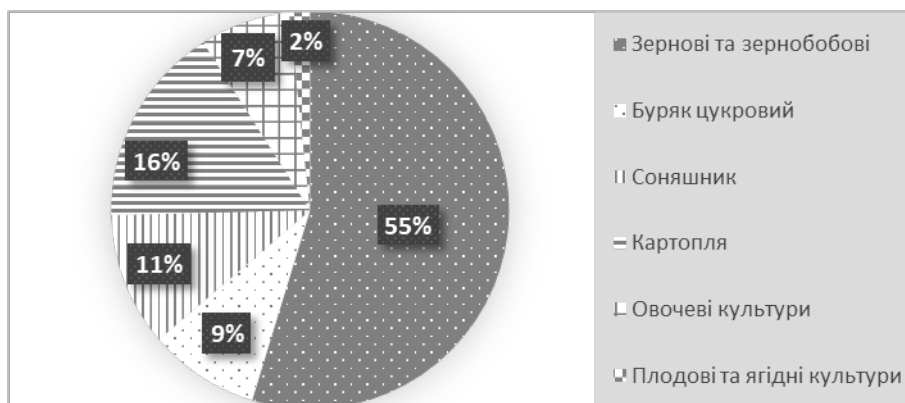

Рисунок 2 - Структура виробництва рослинництва за видами культур

Таблиця 2 - Розміри посівних площ сільськогосподарських культур, у 2017-2021 рр., тис. га

Рік	Зернові та зернобобові	Буряк цукровий	Соняшник	Картопля	Овочеві культури	Плодові та ягідні культури
2017	14624	316	6034	1323	445	226
2018	14839	276	6117	1319	439	228
2019	15318	222	5928	1309	452	225
2020	15392	220	6457	1325	464	219
2021	15995	227	6622	1283	460	217

Наведені дані вказують на те, що зростають площі для посіву зернових, зернобобових, овочевих культур та соняшника. Однак незначною мірою зменшуються площі для вирощування цукрового буряка, картоплі, плодових та ягідних культур.

Таблиця 3 - Обсяги виробництва сільськогосподарських культур, у 2017-2021 рр., тис. т

Рік	Зернові та зернобобові	Буряк цукровий	Соняшник	Картопля	Овочеві культури	Плодові та ягідні культури
2017	61917	14882	12236	22208	9286	2048
2018	70057	13968	14165	22504	9440	2571
2019	75143	10205	15254	20269	9688	2119
2020	64933	9150	13110	20838	9653	2024
2021	86010	10854	16392	21356	9935	2235

Проаналізувавши дані можна зазначити, що збільшуються обсяги виробництва зернових, зернобобових, овочевих культур та соняшника. Такі зміни відбуваються унаслідок збільшення посівних площ та удосконалення процесу їх обробки. Обсяги виробництва цукрового буряка, картоплі, плодових

та ягідних культур є приблизно стабільними, а їх динаміка прямо залежить від змін посівних площ.

Згідно з думками аналітиків у майбутньому очікуався розвиток агрокомплексу України. На це мали вплинути збільшення обсягів державного фінансування галузі, удосконалення оподаткування на всіх етапах виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, збільшення інвестицій унаслідок відкриття ринку землі. Однак унаслідок повномасштабного вторгнення на територію України агропромисловий комплекс опинився у складних умовах. За оцінками Мінагрополітики, українським фермерам у 2022 році не вдасться засіяти близько 20% посівних площ, а наявні обсяги насіння дозволять засіяти лише 70% площ [7].

Для стабілізації агросектору уряд створив низку законодавчих нововведень, серед яких [6]:

- скасовано акциз на пальне, для уникнення дефіциту на заправках та стримування його ціни;
- скасовано перевірки бізнесу та запроваджено добровільний єдиний податок;
- виділено кошти на компенсацію відсотків та надання гарантій за кредитами для аграріїв для проведення посівної;
- спрощено доступ виробників сільгосппродукції до палива та пестицидів в умовах воєнного стану;
- скасовано ліцензування експорту кукурудзи й соняшникової олії;
- надано можливість взяти в оренду держземлі за спрощеною процедурою;
- розширено кредитування для аграріїв та внесено низку змін до Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» задля їх підтримки.

Тож цьогоріч агрокомплекс України знаходиться в складних умовах, однак алгоритм підтримки сільськогосподарського сектору має мінімізувати втрати та забезпечити українців продуктами харчування.

5.3. Політика соціально-економічної відповідальності організацій аграрного сектору

Потреби учасників ринку постійно змінюються, тому підприємствам, які мають на меті розвиватися та здійснювати прибуткову діяльність потрібно

активно слідкувати за ними [4].

Тобто зважаючи на потреби суб'єктів можна спостерігати, що все більше уваги приділяється якості продукції, іміджу компанії, наслідкам впливу підприємства на екологію та рівню його залучення до благодійної діяльності, ставленню до працівників тощо. Тому, у сучасному світі діяльність організації є майже неможливою без використання політики соціальної відповідальності.

Дослідники зазначають, що провадження даної політики дає ряд переваг для підприємства, серед яких: підвищення лояльності споживачів, покращення іміджу компанії, поліпшення фінансових показників, зменшення плинності кадрів та зростання ефективності роботи працівників, формування довірливих відносин з місцевими та регіональними органами влади, зацікавленість з боку інвесторів.

Дотримання принципів відповідального бізнесу ще досі залишається нецікавим для багатьох компаній, однак найближчим часом відбуватимуться докорінні зміни. На це впливає євроінтеграція нашої країни, тобто впровадження все більшої кількості європейських норм в українське законодавство. Уряд розробляє механізми, які заохочуватимуть компанії будуть дотримуватися міжнародних стандартів та принципів ведення бізнесу.

Одним з вагомих кроків є схвалення у 2020 році Концепції розвитку соціально відповідального бізнесу до 2030 року. Її метою є дозволити відповідальним компаніям отримати конкурентні переваги на внутрішньому та міжнародному ринках, залучити додаткові інвестиції, як результат підвищити стандарти життя українців (покращення оплати та умов праці, удосконалення медичного обслуговування, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище). Тобто, усі ці дії сприятимуть запровадженню соціальної відповідальності у все більшій кількості компаній. Також, одним з найважливіших підходів для удосконалення рівня відповідальності підприємства є розробка стратегії розвитку соціальної відповідальності.

Вплив на навколишнє середовище є важливим напрямком у корпоративній соціальній відповідальності компанії, тому за допомогою створення та реалізації екологічних проектів вдасться зменшити негативний відбиток на природі громади та країни загалом, покращити умови життя жителів навколишніх територій, зменшити вартість енергоносіїв, як результат удосконалити співпрацю з органами влади та залучити додаткові інвестиції.

Найбільший вплив на навколишнє середовище аграрні підприємства

здійснюють за рахунок утворення відходів (рисунк 3) [5].

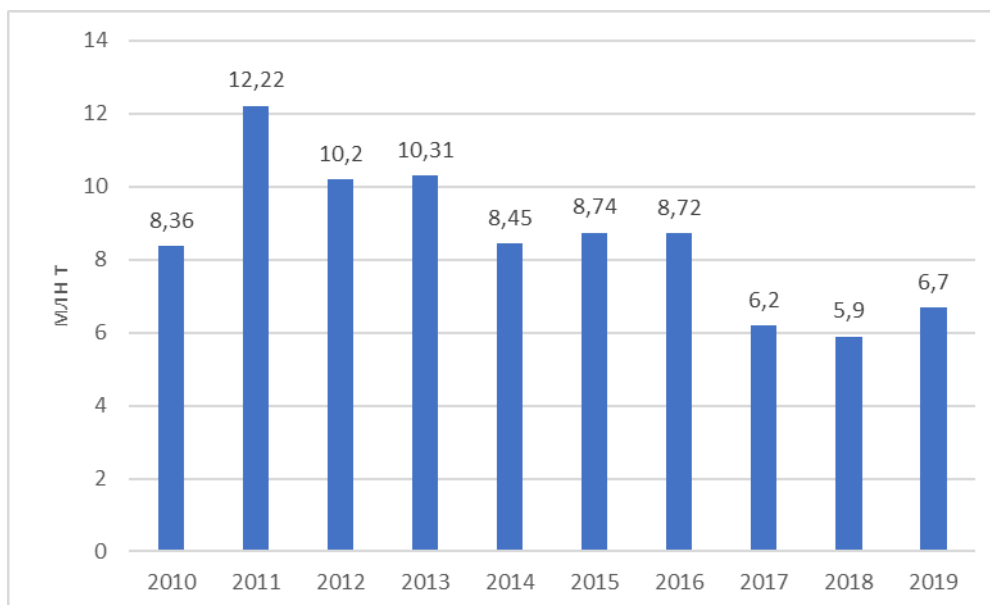

Рисунок 3- Обсяги утворення відходів підприємствами сільського, лісового та рибного господарства

Враховуючи значні обсяги органічних відходів, агропромисловий комплекс потенційно володіє ресурсами для виробництва 2,6 млрд. м³ природного газу на рік. Отже, для сільськогосподарських підприємств є актуальним питання запровадження сучасних технологій, які дозволять переробляти відходи.

Одним з головних питань є вибір оптимальної технології переробки чи утилізації відходів. Найчастіше виділяють два основних напрямки: переробка з метою енергетичного та неенергетичного використання.

Тобто, відходи рослинного та тваринного походження є потенційною сировиною для виробництва теплової та електричної енергії, різних видів біопалива та інших енергетичних ресурсів.

Найбільш вигідним напрямком утилізації є виробництво біогазу, воно дає такий ряд переваг: швидка переробка сировини природного походження; забезпечення виробництва паливом та електроенергією, зниження імпорту енергоносіїв, отримання органічних добрив, дбайливе ставлення до навколишнього середовища. Однак енергетична ефективність біогазової установки залежить від обраних матеріалів, технології, устаткування. Практика використання установок вказує на те, що найвигідніше отримувати біогаз з відходів тваринництва та птахівництва.

KAPITEL 6 / CHAPTER 6 ⁶

SOME ASPECTS OF LOGOPEDIC SUPPORT FOR CHILDREN WITH EARLY-ONSET CEREBRAL PALSY

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-007

Вступ.

За останні роки в Україні відбуваються суттєві зміни у всіх сферах суспільства, що обумовлюють виникнення нововведень і в освітній процес. Новітні тенденції освіти передбачають розширення гуманістичних поглядів щодо навчання дітей, серед яких діти з особливими освітніми потребами. Особливо актуальним сьогодні є питання освіти дітей з особливими освітніми потребами, зокрема, їх ефективне включення в процес навчання та виховання у загальноосвітніх закладах. Інклюзивна освіта забезпечує включення дітей з особливими освітніми потребами в сучасний освітній простір.

Відповідно до широкого розуміння інклюзивної освіти та міжнародних документів, діти з особливими потребами – це особи до 18-ти років, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі (діти з порушеннями психофізичного розвитку, діти з інвалідністю, діти-біженці, працюючі діти, діти-мігранти, діти – представники національних меншин, діти – представники релігійних меншин, діти із сімей з низьким прожитковим мінімумом, безпритульні діти, діти-сироти, діти із захворюваннями СНІД/ВІЛ та інші). В українському законодавстві поняття «діти з особливими освітніми потребами» використовується у вужчому розумінні інклюзивної освіти й охоплює дітей з порушеннями психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю. Значну частину серед дітей з психофізичними порушеннями розвитку займають діти з неврологічними патологіями.

6.1. Теоретико-методичний аналіз проблеми церебрального паралічу.

Проблема органічних уражень нервової системи у дітей, одна із самих актуальних проблем сьогодення. Дана проблема цікавить не лише дитячу неврологію та реабілітологію, а й спеціальну педагогіку, патопсихологію, нейропедагогіку, логопедію та інші педагогічні науки. Така картина

⁶Authors: Sinytsia Alina Oleksandrivna

обумовлена поширеністю органічних уражень нервової системи, складністю та багатогранністю клінічних проявів та патофізіологічних механізмів розвитку, тяжкістю протікання та великим відсотком інвалідизації, труднощами у лікуванні, реабілітації та навчанні цієї складної патології (В.Козявкін). На думку дослідників різних поколінь перше місце серед дитячої інвалідності за неврологічним профілем посідає церебральний параліч(далі ЦП), значна кількість наукових праць присвячена питанням симптоматики, механізмів, структури рухових й супутніх розладів та пошуку ефективних технологій абілітації і методів лікування церебрального параліча (Л. Бадалян, М. Ейдінова, В. Козявкін, Є. Лільїн, В. Мартинюк, О. Мастюкова, О. Винарська, К. Семенова, Є. Сологубов, F. Niethard, W. Phelps, H. Knupfer, F. Rathe, V. Vojta, K. Bobath та В. Bobath, A. Peto та ін.). Надзвичайно важливими серед проблем розвитку цих дітей крім фізичних, визначають проблеми психомовленнєвих порушень, у своїх дослідження про них говорять науковці О. Архіпова, Л. Белякова, В. Галущенко, С. Конопляста, Н. Манько, Н. Пахомова, Л. Ханзерук, О. Приходько, В. Тарасун, М. Шеремет, та ін.[1, 2, 7, 10, 13, 16]. Зарубіжні та вітчизняні науковці досліджуючи проблему ЦП вважають, що такі діти потребують спеціальної уваги таких галузей науки як медицина, педагогіка, соціологія, психологія, логопедія (Козявкін В., Мартинюк В. та ін.). Тому на нашу думку логічно та правильно вивчати дітей з ЦП у медико-психолого-логопедичній площині.

Від початку дослідження ЦП, до становлення поняття, визначення основних його причин, механізмів, проявів пройшло не одне століття. І досі у медико-психолого-педагогічній літературі не має об'єданого поняття щодо даного порушення розвитку у дітей. Згідно наукової групи МОЗ, ЦП – це група моторних та психомовленнєвих непрогресуючих синдромів, які є причинами пошкодження мозку у внутрішньоутробному, інтранатальному і ранньому післяпологовому періодах [2]. Дитячий церебральний параліч – характеризується групою синдромів, виникаючих як наслідок недорозвитку або пошкодження мозку в пренатальний, інтранатальний, ранній постнатальний періоди розвитку дитини, тяжке захворювання центральної нервової системи, що виявляється в різноманітних психомоторних порушеннях (порушення поведінки, мовлення та ін.) у комплексі з провідним руховим порушенням.

Найрозповсюдженіше визначення «церебральний параліч», яке запропонували вітчизняні та зарубіжні дослідники, поєднує в собі складний

термін, який об'єднує групу непрогресуючих станів, розладів моторики (паралічі, гіперкінези, атаксія), які поєднуються з порушеннями психіки, мовлення, сенсорних систем, епілептичними випадками (Л. Бадалян, К. Семенова, Н. Махмудова, М. Вах, К. Nelson, J. Ellenberg та ін.). Науковці стверджують, що розвиток порушень мозку може супроводжуватися включенням нових патологічних симптомів на різних вікових етапах (гідроцефалія, вегетативні розлади, судоми та ін.) Інфекційні захворювання, інтоксикації, повторні травми можуть також викликати погіршення стану дитини у всіх його напрямках фізичному, психічному, мовленнєвому плані [17]. Тому взявши на озброєння саме ці дані, ми можемо говорити про якумога ранній початок роботи з даною категорією дітей, але про це ми будемо говорити трохи пізніше.

Починаючи з XIX століття ЦП зарубіжні дослідники, розглядають як стійкі системні розлади рухів тіла у результаті ураження мозку в ранні періоди його формування або розвитку (B. Craters, R. Paine, M. Вах, E. Cristensen, J. Melchior, J. Aicardi, P. Eicher, M. Batshaw та ін.).

Для того, щоб розібратися у сутності понятті ЦП у дітей, а також визначити основні причини, механізми даного порушення розглянемо його у розрізі історичних досліджень. Історичний шлях вивчення церебрального паралічу як наукової проблеми сягає початку XIX століття. Перший клінічний опис церебрального паралічу зробив західноєвропейський науковець В. Літтль у 1853 році. В. Літтль визначив причини ЦП, такі як недоношеність, складні пологи, асфіксію. Дослідження науковця стали величезним прогресом у вивченні проблеми ЦП того часу. Вже у своїх клінічних дослідженнях проблеми ЦП, Літтль відмічав окрім різноманітних порушень моторики специфічні порушення мовлення у дітей з бульбарними та псевдобульбарними паралічами. Вже тоді автор пов'язував мовленнєві розлади з порушеннями мовленнєвих м'язів, що обумовленні ураженням моторних зон кори великих півкуль. Вчений писав, що «...м'язи мовлення також зазвичай уражені, і розлади мовлення спостерігаються від простої незрозумілості у вимові деяких букв до повної втрати розбірливого мовлення. Часто мовлення важке та уповільнене, як й інші вольові акти. Ковтання утруднене в перші місяці життя, й тільки за довготривалий час дитина вчиться не давати слині витікати із рота та ковтати її» [2].

Західноєвропейські науковці В.Ослер та З.Фрейд, досліджуючи клініку

ЦП, звернули увагу на причини церебрального паралічу, які виникають як результат схильності до захворювання внаслідок травм отриманих під час вагітності та пологів. В цей час вперше класифікувати ЦП за клінічним принципом спробував З.Фрейд. Автор виділяє такі види ЦП: – спастичний церебральний параліч (подвійна геміплегія, тетраплегія); – спастична диплегія (синдром Літтля); – дитяча геміплегія (геміплегічна форма); – дискінетичний церебральний параліч (дистонічний, гіперкінетичний); – атаксичний церебральний параліч (тонічноастенічна форма); – інший вид ЦП (змішана форма). Саме ця класифікація лежить в основі усіх інших класифікацій запропонованих у наступні роки науковцями. Дана класифікація була доповнена західноєвропейськими дослідниками О. Anton (1903), F. Battem (1905), O. Forster (1910), W. Felbs (1940, 1950), F. Ford (1944). Похідні від клінічної класифікації З.Фрейда класифікації враховували характер та розповсюдженість рухових порушень, ступінь тяжкості, супутні синдроми, етіологічні та потогенетичні фактори.

Майже сто років дослідження проблеми ЦП велися спираючись на клінічні дані наукових здобутків В. Літтля та З. Фрейда. Наступними хто описував клінічну картину ЦП були науковці Оппенгейм та Заммерлінг. Використовуючи знання про клінічні дослідження ЦП у дітей своїх попередників (1886–1895), розширили клінічні уявлення про дане порушення розвитку. Описуючи клініку псевдобульбарного параліча, вони виявили наявність атетоїдних гіперкінезів як у загальній моториці, так і у мовленні, що обумовлювали складні порушення функціонування серцевої та дихальної систем. Проблема церебрального паралічу в Росії стала розглядатися лише наприкінці XIX століття, коли в західній Європі вже більш глибоко досліджували дану проблему. Незважаючи на це, наприкінці 60-х років XIX століття в Росії від терапії відділилася як самостійна медична галузь - невропатологія. Першу кафедру нервових хвороб у світі було створено у Московському університеті у 1869 році. Її очолив видатний вчений О. Кожевніков (1836-1902), наукові праці якого стали відомі у світовій літературі [3].

Саме дореволюційна Росія вперше продемонструвала досвід дослідження ЦП у дитячому віці. Видатний російський вчений, учень засновника російської наукової неврологічної школи професора О. Кожевнікова, В. Муратов детально вивчав дитячі церебральні паралічі та виділив окремі клінічні форми цього

захворювання. У майбутньому саме ці дослідження стануть основою та будуть надалі вивчатися у працях І. Панченко (які є актуальними і сьогодні). З огляду на зазначене вище відкривається факт про те, що саме В. Муратов спробував вперше не лише класифікувати церебральний параліч, а й заклав підґрунтя клінічної класифікації дизартрії у дітей. Цим самим означив місце даного мовленнєвого порушення у систематиці мовленнєвих порушень. Таким чином починаючи з ХІХ століття і до середини ХХ століття церебральний параліч та супутні його розлади розглядалися, лише з клінічної точки зору. Тим самим ми можемо стверджувати, що цей історичний період розвитку наукових ідей здійснювався лише у медичній площині вченими-лікарями західноєвропейської та російської наукової школи (В.Літтль, А.Куссмауль, Оппенгейм, Заммерлінг, О.Кожевніков, В.Муратов та ін.)

Початок ХХ століття відзначається науково-технічним прогресом. В таких культурологічних умовах з новаторським науковим диханням розпочався наступний історичний період вивчення ЦП, який представлений роботами Г. Гутцмана, Лері, пізніше М. Маргуліса, І. Філімонова, М. Аствацатурова, К. Вітторф. Саме в цей період вивчаючи природу ЦП у дітей вище зазначені представники наукових шкіл західної Європи та Росії починають виокремлювати психологічний профіль даної проблеми. Саме першим про психологічний напрям вивчення дітей з психофізичними порушеннями, серед яких діти з ЦП говорив видатний світовий психолог Л.Виготський. Саме він перший запропонував складну структуру дефекту при органічних порушеннях розвитку, закономірності особистісного розвитку дитини, про психологічні засади дефектології в педагогіці.

Представник післяреволюційної Російської школи І. Філімонов – відомий радянський невролог, керівник морфологічного сектору інституту мозку АМН СРСР та одночасно завідувачий кафедрою нервових хвороб Українського психоневрологічного інституту у Харкові (1932-1936), один із засновників еволюційної нейроморфології в Радянському союзі, зробив значний внесок у розвиток вчення про локалізацію функцій, клініко-морфологічні та клінікофізіологічні дослідження центральної нервової системи, тим самим укріпив та розширив підґрунтя дослідження клініко-психологічного профілю ЦП у дітей [3].

У 30х-40х роках ХХ століття, продовжуючи наукові інтереси О. Муратова про нервові хвороби у дітей, звертається увага вчених М. Аствацатурова,

К. Вітторф, представників Ленінградської наукової школи, на розлади мовлення у дитячому віці при церебральному паралічі. У дослідженнях даного періоду прослідковується перша спроба нейропсихологічного опису ЦП у дітей.

Варто зазначити, що у цей період спостерігається підвищений науковий інтерес до особистісного розвитку дітей з дитячим паралічем, а саме до особливостей їх пізнавальної діяльності. Представники Московської наукової школи, психіатр М. Гуревич та психолог М. Озерський (1935), які на той час сумісно видали посібник з психомоторики, відмічали при ЦП втрату та «западиння» одних інтелектуальних функцій при збереженості інших. На нашу думку, це були перші психологічні дослідження про пізнавальну діяльність дітей з церебральним паралічем.

В цей же період дослідники дітей з ЦП привертають увагу більш глибокому аналізу і мовленнєвої діяльності. Так, усередині ХХ століття найбільш повну та чітку класифікацію дизартрії при церебральному паралічі запропонували М. Ейдінова та О. Правдіна-Винарська (1959), виділяючи наступні форми дитячого псевдобульбарного параліча: паралітичну, спастичну, гіперкінетичну, мішану, рудиментарну або стерту. При цьому автори відмічали, що виділення перерахованих форм умовне і засноване на перевазі того чи іншого клінічного симптому.

Розвиток корекційного напрямку вивчення ЦП в цей історичний період, відзначається виданням підручника з невропатології, автором якого став С. Ляпидевський (1965), відомий на той час як і дефектолог, і лікар-невролог (Ляпидевский С. Невропатология. Естественнаучные основы специальной педагогики). Вчений, на нашу думку, зробив перші спроби приблизити медичний вектор дослідження мовленнєвих порушень у дітей з ЦП до педагогічного.

Починаючи з другої половини ХХ століття відчувається суттєве розділення дослідження проблеми ЦП у дітей на три окремі вектори медичний, психологічний, логопедичний. У 1983 році Л. Бадалян [2] вивчаючи природу ЦП у дітей, запропонував дане порушення називати «дисонтогенетичні постуральні дискінезії». Безумовно, термін «дискінезія» найбільш точно відображає характер рухових порушень при ЦП, підкреслює їх обумовленість розладами онтогенезу локомоторних функцій, але він не відображає ряд супутніх порушень та розладів які, виникають паралельно та внаслідок порушенням моторики, надовго у науковій літературі він не затримався [20].

Саме в цей історичний період вивчення природи ЦП, закріплюється його остаточна назва, яка ще була оприлюднена у 1893 році З.Фрейдом, але в той час даний термін не був загальновживаним.

Досліджуючи ЦП у дітей у другій половині ХХ століття великої уваги надали визначенню саме причин які обумовлюють дане порушення. У більшості випадків патологія нервової системи є перинатально обумовленою. Шкідливі впливи на мозок, що розвивається в період вагітності, пологів та в перші роки життя дитини призводять до різноманітних руховим розладів..

Представники російської наукової школи Л. Бадалян, Л. Журба Н. Всеволожська розглядаючи церебральний параліч у медичній площині, стверджують, що у розвитку ЦП відіграють важливу роль шкідливі фактори, які впливають на мозок дитини в перенатальний, інтранатальний та постнатальний періоди. Ці дані знайшли підтвердження у дослідженнях проблеми причин ЦП у дітей здійсненні зарубіжними дослідниками S. Brand та V. Westergaard-Nieisen. До шкідливих факторів вони віднесли інфекційні захворювання матері під час вагітності, а саме червінка, цитомегалія, токсомплазмоз та інші інфекційні захворювання, серцево-судинні захворювання та ендокринні порушення, токсикози вагітності тяжкого перебігу, імунологічна не сумісність крові матері та плоду, психічні травми, фізичні фактори, вживання деяких ліків [2].

Вітчизняні дослідники Л. Шипицина, І. Мамайчук говорять, що значна кількість ЦП у дітей невідомої етіології (30%). В етіології частіше виокремлюють наступні фактори, що призводять до ЦП, а саме: аноксії, асфіксії, гіпоксії плоду; недоношеність, затримки внутрішньоутробного розвитку; внутрішньоутробні інфекції; гемолітична хвороба новонародженх; тромбофілії у матері; порушення розвитку ЦНС та її деструктивні зміни; хромосомні патології [20].

З огляду різних підходів до визначення причини, які призводять до ЦП, можемо стверджувати, що єдиного підходу не існує, так як і до його визначення вже не одне століття. Проте ми чітко розуміємо, що причини ЦП є різноманітними, і діють на організм що розвивається саме у різні періоди раннього розвитку.

На прикінці ХХ століття дослідники проблеми ЦП у медичній площині прийшли до висновків, що широкий спектр причин свідчать про те, що лише

комплексна дія на організм негативних факторів спричиняє виникнення ЦП у дітей. Тобто більшість дітей раннього віку, що мають хоча б одну з причин автоматично стають «групою ризику», щодо виникнення ЦП, а у сьогоднішніх умовах розвитку, наприклад, великий жаль це є більша частина народжених дітей. Згідно даних центру медичної статистики МОЗ України за останні 15 років серед дітей до 18 років з психофізичними порушеннями близько 2% становили діти з патологією нервової системи (С. Зінченко, В. Козявкін, В. Мартинюк, Л. Булахова, А. Чуприков та ін.) [13, 14].

За даним сучасних досліджень неврологічної складової ЦП у дітей лікар-науковець Н. Яценко засвідчує, що сукупність шкідливих чинників, які впливають на плід, зумовлює хронічну гіпоксію та порушення живлення плоду. Плід, який переніс внутрішньоутробну гіпоксію внаслідок впливу різних шкідливих факторів, до моменту народження має недостатньо сформовані захисні та адаптаційні механізми. На цьому тлі при народженні можуть розвиватися асфіксія, внутрішньочерепна пологова травма, які погіршують зміни, котрі виникли внутрішньоутробно [22].

Церебральний параліч сьогодні розглядають як складний синдромологічний комплекс ураження ЦНС дизонтогенетичної природи. Порушення онтогенезу може відбуватися перинатально, інтранатально та у період раннього розвитку дитини [20].

Ранній вік	Дошкільний вік
Спастичні форми: • Геміплегія • Диплегія • Двустороння геміплегія • Дистонічна форма • Гіпотонічна форма	Спастичні форми: • Геміплегія • Диплегія • Двустороння геміплегія Гіперкінетична форма Атактична форма Атонічно-астатична форма Змішані форми: • Спастико-атактична • Спастико-гіперкінетична • Атактико-гіперкінетична

Цікавим для нашого дослідження стають класифікація ЦП, які запропоновані європейськими та вітчизняними вченими. Згідно наукових досліджень шведських науковців, ЦП має наступні форми: спастичні,

атактичні, змішані.(Hagberg B., SannerG., Steen M., 1972). Європейські вчені В. Bobath, К. Bobath виокремлюють три основні форми ЦП, а саме спастичну, атактичну та атетозну. Цікавим для нашого наукового дослідження стала класифікація Л. Бадалян, Л. Журба, О. Тимоніної які спробували пов'язати форми ЦП із стадіями розвитку дитини.

Співробітники інституту проблем медичної реабілітації, очолюваного доктором медичних наук Козявкіним І. [1; 10], виділяють такі типи церебральних паралічів:

спастичні (пірамідні) форми: підвищення м'язового тону є визначальним симптомом цього типу, м'язи є напруженими, тугими (спастичними), а рухи є незграбними або неможливими;

в залежності від того, яка частина тіла уражена, спастичні форми ЦП поділяються на: диплегію (обидві ноги), геміплегію (одна сторона тіла) або тетраплегію (все тіло). Спастичні форми є найпоширенішими і на них припадає біля 70-80% випадків;

дискінетична (екстрапірамідна) форма проявляється порушенням координації рухів. Виділяється два їх основні підтипи: а) атетоїдна (гіперкінетична) форма проявляється повільними або швидкими неконтрольованими рухами, які можуть проявлятися у будь-якій частині тіла, включаючи обличчя, рот та язик. Приблизно 10-20% випадків ЦП належать до цього типу; б) атактична форма характеризується порушенням рівноваги та координації. Якщо такий хворий може ходити, то хода є невпевнена і хитка. Пацієнти з цією формою мають проблеми із виконання швидких рухів та рухів, які вимагають тонкого контролю, наприклад, письмо. Така форма складає 5-10% випадків ЦП;

змішані форми є комбінацією різних форм церебральних паралічів. Поширеним є поєднання спастичних форм з атетоїдними або атактичними.

Сьогодні найбільш вживаною класифікацією є патогенетична класифікація, запропонована К. Семеновою. У ній виділено спастичну диплегію, подвійну геміплегію (тетрапарез), геміплегічну, гіперкінетичну та атонічно-астатичну форми [20, 21].

Кінець ХХ століття початок ХХІ століття відзначається більш деталізованим вивченням проблеми церебрального паралічу у дітей. Для актуалізації реабілітаційного процесу, суттєвого розуміння функціональних можливостей кожної дитини, створена реабілітаційна класифікація ЦП в основі

якої покладений синдромологічний та функціональний підходи (В. Козявкін, В. Падко) (В.Козявкін). Представники Української наукової школи, лікарі, науковці В. Козявкін, В. Падко, В. Мартинюк виокремлюють три ведучих синдроми ЦП: синдром рухових порушень; синдром інтелектуальних порушень; синдром мовленнєвих розладів. Детальна характеристика синдромів дає можливість індивідуального підходу до ходу реабілітації хворого. Застосування даної класифікації дає змогу контролювати перебіг розвитку дитини з ЦП протягом тривалого періоду враховуючи при цьому індивідуальні особливості перебігу хвороби [10, 11, 14]. Данна класифікація є однією з максимально охоплюючих триєдину проблему ЦП, а саме порушення моторики, психічного розвитку та мовленнєвого.

Здійснивши екскур від початку дослідження до сьогодення проблем ЦП у дітей, ми можемо стверджувати, що вивчення даної категорії дітей не є завершеним необхідне більш глибоке розуміння рухових порушень, психічних станів та специфіки лого-корекційної роботи з такими дітьми. Тому, що порушення у руховій сфері відображаються у невідповідності не лише віковим нормам фізичного розвитку дитини. Порушення функціонування рефлексів новонародженого (Бабінського, Моро, Робінсона та ін), відставання формування нових фізичних вмінь у дитини, порушення та недорозвинення м'язового тону та ін. У дітей з ЦП раннього віку спостерігається порушення розвитку психічних функцій відчуття, сприймання, пам'яті, мовлення.

Зокрема, за даними сучасних досліджень, встановлено, що несформованість вищих кіркових функцій та рухові порушення несприятливо впливають на хронологічне дозрівання психічної діяльності, що призводить до різних ступенів порушень пізнавальної діяльності, виражених порушень схеми тіла, процесу мовлення, які проявляються недостатністю просторових і часових уявлень, конструктивного та побутового праксису, стереогнозу (М. Поппандова, О. Тітова). Представники різних наукових шкіл вказують на нерівномірний, дизгармонійний характер недорозвинень психічних функцій в цілому (Р. Абрамович-Лехтман, Л. Данілова, М. Ейдінова, І. Левченко, І. Мамайчук, О. Мастюкова, Н. Озерецький, Л. Шипіцина, А. Benton, В. Bobath, К. Bobath, N. Botta, P. Botta, V. Cardwell, W. Cruickshank, Q. Raus, A. Remble).

Актуальним виступає питання щодо несформованості вищих кіркових функцій, що обумовлені порушеннями зору, слуху і м'язово-суглобового відчуття і призводять до сенсорної дезінтеграції, котра знижує якість

сприймання в цілому, обмежує обсяг інформації і проявляється сенсорною депривацією, що ускладнює інтелектуальну діяльність (Г. Белова, О. Каліжнюк, І. Левченко, О. Мастюкова, Н. Сімонова, Т. Шамарін та ін.). А згодом негативно відображається на формуванні пізнавальних процесів, що підтверджено науковими працями М. Іпполитової, Е. Кіріченко, С. Коноваленко, І. Левченко, V. Cardwell, W. Cruickshank, Q. Raus). Стан інтелекту дітей з церебральним паралічем також потребує детального вивчення, оскільки поряд з інтелектуальним недорозвиненням можемо спостерігати збережений інтелект у дітей з важкими руховими та мовленнєвими порушеннями (Н. Гамулецька, М. Гуревіч, Т. Добровольская, В. Кожевнікова, Д. Лаврова, Є. Сологубов, Е. Хейссерман, Н. Шабаліна, Е. Speltz) [4].

З огляду на те, що у дітей з ЦПІ крім проблем щодо фізичного, психологічного розвитку, представники зарубіжних та вітчизняних наукових шкіл визначають ще й мовленнєві порушення (О. Архіпова, Л. Бадалян, Л. Беякова, О. Дьякова, Н. Винарська, С. Конопляста, В. Козявкін, В. Мартинюк, О. Мастюкова, О. Приходько, О. Романенко, К. Семенова, Є. Смуглін, В. Тарасун, О. Токарева та ін.), можна вважати, що такі діти однозначно складають групу дітей «логопедичного ризику». Особливості порушень мовлення та ступінь їх прояву у дітей з церебральним паралічем в першу чергу залежить від локалізації та тяжкості уражень мозку. В основі порушень мовлення при церебральному паралічі лежить не лише ураження визначених структур мозку, але і більш пізніє формування або недорозвиток тих відділів кори головного мозку, які забезпечують психофізичну та мовленнєву діяльність. Спеціалісти у галузі вивчення мовленнєвих патологій при церебральному паралічі О. Архіпова, Л. Беякова, В. Галущенко, Л. Данілова, С. Конопляста, О. Корнєв, О. Мастюкова, Н. Манько, А. Іпполітова, Н. Пахомова, В. Тищенко, М. Шеремет та ін., зазначають складність та тяжкість мовленнєвих порушень, які проявляються у різних формах мовленнєвої патології: дизартрія, алалія, заїкання, що зустрічаються як ізольовано, так і комбіновано (О. Вінарська, І. Левченко, О. Приходько, В. Тарасун та ін.) [7]. Дизартрія вважається найрозповсюдженішим мовленнєвим порушенням що супроводжує церебральний параліч.

6.2. Місце дизартрії серед інших порушень мовлення у дітей з церебральним паралічем. Специфіка прояву.

Проблема дизартрії багатовекторна та міжгалузева. Ґрунтовний аналіз проблеми дизартрії від становлення «терміну дизартрія» до сьогодення, дозволив глибше зрозуміти її унікальність, міждисциплінарність та актуальність.

Дизартрія – тяжкий мовно-руховий розлад, що характеризується тотальним порушенням формування навичок вимови, функцій фонації, артикуляції, просодії, голосотворення, мовленнєвого дихання, що спровоковане раннім органічним ураженням головного мозку (О. Архіпова, Л. Белякова, С. Конопляста, Л. Лопатіна, О. Правдіна, О. Вінарська, Є. Серебрякова, Л. Позднякова, О. Приходько, О. Корнєв, В. Тарасун та ін.) [8].

Наукова розробка проблеми дизартрії в логопедії пов'язана з іменами відомих зарубіжних, вітчизняних неврологів, психіатрів, психологів, педагогів, нейрофізіологів (Greweel, Darley, Aronson, Brown О. Винарська, О. Мастюкова, Л. Шипіцина, І. Мамайчук, І. Панченко, Л. Лопатіна, О. Архіпова, Л. Белякова, Н. Волоскова, В. Галущенко, А. Голуб, С. Конопляста, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет, Н. Пахомова та ін.). В Україні на сьогодні проблема мовленнєвого розвитку дітей з дизартрією залишається однією із актуальних, найбільш складних і недостатньо вирішених (О. Боряк, А. Голуб, В. Галущенко, С. Конпляста, В. Тищенко та ін.)

Пердставниця вітчизняної наукової школи І. Панченко, провівши клініко-логопедичне дослідження дітей з дизартріями та анартріями та розробивши систему логопедичних занять з дітьми з ЦП у процесі комплексного курсу лікування у стаціонарі, прийшла до висновків, що розлади усного мовлення при дизартріях залежать від наявності різних рухових розладів мовленнєвого апарату: спастичного парезу, ригідності, гіперкінезів, атаксії, апраксії; у частини дітей з дизартріями крім суто рухових виконавчих розладів, спостерігаються додаткові дефекти за типом апраксій (артикуляційної, фонаторної, дихальної); кожному неврологічному мовленнєворуховому синдрому при дизартріях відповідають характерні мелодико-ритмічні особливості мовлення.

Для нас особливо важливим є наукові здобутки І. Панченко, яка за формою мовленнєво-рухового дефекту виділила наступні форми дизартрій у дітей з ЦП:

1) спастикопаретичну (провідний синдром – спастичний парез); 2) спастико-ригідну (провідні синдроми – спастичний парез та тонічні порушення управління мовленнєвою діяльністю за типом ригідності); 3) спастико-гіперкінетичну (провідні синдроми – спастичний парез та гіперкінези); 4) спастико-атактичну (провідні синдроми – спастичний парез та атаксія); 5) атактико-гіперкінетичну (провідні синдроми – атаксія та гіперкінези), 6) змішані форми.(І.Панченко,2021)

Важливим у нашому дослідженні було визначення та вичення сучасних методик подолання диартрії у дітей. Вперше комплексну корекційно-логопедичну роботу з подолання стертої дизартрії у дітей представляє О. Архіпова. Особливо слід відмітити її розробки щодо корекційно-відновлювальної роботи у ранньому віці. А саме авторка запропонувала поетапний підхід щодо корекційно-логопедичної роботи з дітьми з ЦП у ранньому віці, розділивши період раннього віку на етапи: від народження до 1 року, та від 1 року до трьох. Запропонувала атроську систему корекційно-логопедичної роботи з дітьми з органічним ураженням центральної нервової системи від народження до одного року та корекційно-логопедичну роботу з дітьми з дитячим церебральним паралічем у віці від одного року до трьох років. Відповідно до цих етапів дослідниця запропонувала ситсему вправ та занять, що сприятимуть розвитку молвеня дітей данної каттегорії. Важливим для нашого дослідення є те, що О. Архіпова одна з перших говорить про обовязкову у часть батьків у корекційній роботі з дитиною з ЦП [1;5, 6].

В українській логопедії успішно вирішується проблема формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку із дизартрією до навчання в школі (М. Шеремет, Н. Пахомова, 2009), проблема розвитку просодичної сторони мовлення у дітей зі стертою формою дизартрії (С. Конопляста, В. Галущенко, 2011). Шеремет М. та Пахомова Н. (2009) встановили, що мовленнєва готовність дітей зі стертою дизартрією — це інтегрований результат оволодіння мовленнєвою і комунікативною компетенціями в процесі мовленнєвої підготовки дітей до школи, одна з базисних характеристик особистості майбутнього школяра. Визначивши критерії та показники мовленнєвої готовності старших дошкільників до шкільного навчання зі стертою дизартрією(фонетичну, лексичну, граматичну, діамонологічну та комунікативну компетенції), розробили організаційно-дидактичну модель та методику формування мовленнєвої готовності старших

дошкільників зі стертою дизартрією до навчання у школі. Вчені довели, що діагностика мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією до навчання в школі є необхідною передумовою корекційного процесу; успішність та темпи формування мовленнєвої готовності старших дошкільників зі стертою дизартрією до школи зумовлені змістовим аспектом навчально-мовленнєвої діяльності в дошкільному закладі й необхідністю створення спеціальних умов корекційно-педагогічного навчання; формування мовленнєвої готовності старших дошкільників зі стертою дизартрією до школи зумовлюються комунікативною спрямованістю навчання рідної мови та відповідним корекційно-педагогічним впливом; темпи формування мовленнєво-комунікативної готовності дітей зі стертою дизартрією до шкільного навчання підвищуються за умови комплексного підходу до планування корекційно-мовленнєвих завдань та системи організаційно-методичних і корекційно-логопедичних заходів із урахуванням складових мовленнєвої та комунікативної компетенцій на кожному логопедичному занятті, залежать від мотиву й занурення дітей в ситуації мовленнєвого спілкування як на спеціальних заняттях, так і в повсякденному житті, та від активної участі дорослих у корекційно-мовленнєвій діяльності таких дітей.

Досліджуючи особливості формування просодичного компонента мовлення у дітей зі стертою формою дизартрії С. Конопляста та В. Галущенко (2011), виявили загальні та специфічні особливості порушень просодики у дітей із різними клінічними формами стертої дизартрії та вперше виокремили сенсорно-перцептивні канали модальності; виділили 5 рівнів сформованості просодичного компоненту мовлення: достатній, задовільний, середній, низький, елементарний. Автори запропонували оригінальну корекційно-логопедичну методику через такі напрями: розвиток сенсомоторного рівня мовленнєво-рухової організації як початкової ланки формування просодики, формування просодичних компонентів, як складових регулюючих фізіологічних процесів та комунікативно-емоційних засобів спілкування; розвиток та вдосконалення навичок керування просодичним оформленням висловлювання. Вчені встановили, що найбільш результативному розвитку та корекції компонентів просодичної сторони мовлення у дітей з дизартрією сприятиме проведення логоритмічних занять та (або) використання засобів логопедичної ритміки під час проведення корекційної (логопедичної) роботи. Вчені довели, що діагностика мовленнєвого та моторного розвитку

дітей старшого дошкільного віку з дизартрією є необхідною передумовою корекційного процесу; успішність і темпи корекції просодичної сторони мовлення старших дошкільників із дизартрією зумовлені диференційованим підходом під час логоритмічного впливу до різних форм дизартрії й необхідністю створення спеціальних умов для корекційно-педагогічного навчання; темпи нормалізації просодичної сторони мовлення, немовленнєвих та мовленнєвих функцій дітей старшого дошкільного віку з дизартрією підвищуються за умови комплексного підходу до планування та проведення системи організаційно-методичних і корекційно-логопедичних заходів з урахуванням складових компонентів просодичної сторони мовлення.

Досліджуючи особливості корекційної роботи при порушеннях мовлення у дітей при дизартріях С. Конопляста та А. Голуб (2019) розробили сучасну історичну періодизацію вивчення дизартрії як наукової проблеми; визначили нову типологію профільно-модульних варіантів порушень усного мовлення (УМ) у дітей з дизартріями СДВ; встановили просодичний дефіцит (ПД) у дітей з дизартріями на підставі вперше виділеного третього рівня моторної програми синтагми – рівня регуляції інтонації; розробили логоструктуру УМ дітей з дизартріями СДВ як агрегованого результату дослідження УМ дітей з дизартріями з позиції міждисциплінарного та етіопатогенетичного підходів; розробили та обґрунтували комплексну методику діагностики, формування та корекції порушень УМ при дизартріях у дітей СДВ; уточнили та поглибили: дефінітивний аналіз поняття УМ як логоінтеграційного утворення; класифікацію дизартрій за ступенем тяжкості. Та одним з важливих моментів у дослідженні С.Коноплястої та А.Голуб для нашого дослідження стає те, що сучасні науковці сприяли подальшому розвитку питання порівняльного аналізу стану УМ у дітей з ізольованою дизартрією розвитку (ІДР) та дизартріями при ЦП.

На початку ХХІ століття актуальним залишається питання діагностики та класифікації дизартрії (О. Винарська, 2005; О. Корнєв, 2006; Л. Беякова, Н. Волоскова, 2009, А. Голуб, С. Конопляста, 2019 та ін). У даний період О. Винарська (2005) розглядає об'єктивні фонетичні ознаки дизартричного мовлення хворого, за якими можна описати та диференційно діагностувати дизартрію, враховуючи патогенез та топіку. Значне місце зайняв слуховий метод фонетичного аналізу дизартричного мовлення з якісним аналізом отриманих результатів на основі сучасних психолінгвістичних і системних

фізіологічних уявлень. Аналіз О. Винарською публікацій по інструментально-фонетичному дослідженню дизартрії запевняє її в тому, що такі дослідження продуктивні лише в тому випадку, коли вони базуються на ретельно вивченому та диференційованому клінічному матеріалі [3].

Інноваційні підходи щодо діагностики та класифікації дизартрії застосовує сучасний дослідник логопатології дитячого віку О. Корнев (2006). Вчений наголошує на принциповій позиції диференціювати дизартрію у дорослих та дизартрію у дітей. На думку вченого, за сформованою традицією у вітчизняній неврології та логопедії терміном «дизартрія» позначаються два різних стани: набуті порушення звуковимови і аномалія формування вимовних здібностей, яка обумовлена грубою неповноцінністю іннервації артикуляторних органів (О. Мастюкова, М. Іпполітова, О. Винарська, О. Пулатов та ін.). Враховуючи, що механізми та симптоматика розладів дизонтогенетичного типу у дітей суттєво відрізняються від набутих порушень у дорослих, О. Корнев вважає доцільним розмежувати ці два різних клінічних явища термінологічно. Він пропонує називати «дитячу дизартрію» як «дизартрію розвитку» (М. Morley, 1972), терміном, який прийнятий в англomовних країнах для позначення даної мовленнєвої патології у дітей. «Як резидуально-органічний стан дизартрія розвитку – це тяжке, тотальне порушення формування вимовних навичок, яке обумовлене раннім органічним ураженням головного мозку. При цьому спостерігається тотальне порушення усіх функцій, які беруть участь в акті фонації, артикуляції, інтонаційно-мелодичного забарвлення мовлення, мовленнєвого дихання. Внаслідок цього мовлення виявляється нечітким, малозрозумілим, маловиразним». [3] Щодо класифікації дизартрії розвитку, він схиляється до класифікації М. Morley (1972): дизартрії при дитячому церебральному паралічі (ЦП), дизартрії при мінімальному розладі моторики та ізольована дизартрія розвитку. Подібною до позиції О. Корнева є погляди Л. Беякової та Н. Волоскової (2009) на проблему дизартрії у дітей. На їх думку, більшість вчених виділяють як подібні клінічні ознаки дизартрій у дорослих та дітей (порушення м'язевого тону, артикуляційної моторики, голосоутворення, дихання), такі феномени, які у межах клінічних проявів мають різну вираженість та інший характер. Дослідники зазначають, що органічне ураження мозку у дітей передуює розвитку мовлення. Отже, спотворюється хід онтогенезу мовленнєвої діяльності і тому ці порушення, на думку Л. Беякової та Н. Волоскової (2009), можна віднести до дизартрії

розвитку. «Відсутність у дітей із самого початку мовленнєвого розвитку рухових образів елементів мовлення (порушення кінестезії як наслідок параліча) утруднюють формування слухових диференціальних ознак мовленнєвих звуків, створюючи вторинні порушення у вигляді фонематичного недорозвитку». [3]

Наступну різницю між клінічною картиною дизартрій у дорослих та дітей Л. Бєлякова та Н. Волоскова (2009) вважають ще і в тому, що у дорослих дизартрії викликані локальним ураженням мозку, а у дітей дифузними порушеннями мозкової діяльності інколи без чітко вираженої локалізації. Вчені класифікують дизартрію як то дизартрії у дорослих, до якої автори відносять основні клінічні форми дизартрії за топічним діагнозом (бульбарна, псевдобульбарна, мозочкова, підкіркова (або екстрапірамідна), коркова форми дизартрії); та дизартрії у дітей, де автори розглядають дизартрії при ЦП, пропонуючи синдромологічну класифікацію (спастикопаретичні форми дизартрії, гіперкінетична та атонічно-астатична форми дизартрії).

Глибинний аналіз спеціальної літератури класифікації та особливостей прояву дизартрії у дітей з ЦП свідчить про те, що структура дефекту представлена як порушення всієї вимовної сторони та немовленнєвих процесів (загальної, дрібної моторики, просторових уявлень, мислення, волі тощо). Притаманні дизартрії дані мовленнєві ознаки мають негативний вплив на процес розвитку інших компонентів мовленнєвої функціональної системи, на формування комунікативної компетентності дітей, занижують ефективність мовленнєвого спілкування та негативно впливають на психо-емоційний розвиток дитини в цілому. З огляду на це, діти з дизартрією з ЦП є складним об'єктом наукових досліджень у галузі дефектології, зокрема, логопедії та логопсихології.

Тому, важливо розпочинати корекційно-реабілітаційно-розвиткову роботу з такими дітьми з раннього віку, особливу увагу приділяючи формуванню та розвитку мовлення, так як вже на початку розвитку комунікативних навичок дитина з ЦП має ряд перешкоджаючих факторів.

Дослідження у спеціальній психології проведенні М. Зеєман, Р. Мартиноюю, А. Вороноюю, Т. Захаровою, С. Ляпідєвським, С. Коноплястою, Т. Сак та ін., окрім рухових та мовленнєвих, визначають ще й психологічні особливості розвитку дітей з дизартрією при ЦП в контексті загального психологічного розвитку дітей з порушеннями мовлення, а саме

особливості пізнавальних процесів, особливості емоційної сфери, особливості особистісного розвитку дітей з дизартрією, особливості спілкування та міжособистісних відносин, особливості розуміння та продукування мовлення дітьми з дизартрією. Сьогодні не існує узагальнених (протокольних) комплексних шляхів подолання дизартрії при ЦП, що впливатимуть не тільки на покращення мовлення, а й на психічні процеси, рухову сферу. Відчутною є недостатність комплексних медико-психолого-педагогічних досліджень, спрямованих на організацію комплексної, системної, безперервної допомоги по типу супроводу дітям з дизартрією з ЦП починаючи з раннього віку. Важливим є те, що роботу з такими дітьми необхідно розпочинати з раннього віку, активно залучаючи не лише спектр медичних, педагогічних фахівців, а й батьків такої дитини. Тобто необхідно організовувати комплексну медико-психолого-логопедичну роботу з дитиною з церебральним паралічем та її родиною з раннього віку. Дослідження О. Архипової.. Л. Бадалян, О. Мастюкової, К. Семенової, О. Приходько та ін. підтверджують наші припущення, про необхідність початку ранньої комплексної логопедичної роботи з дитиною з ЦП. Вони показують, що за умови ранньої діагностики (не пізніше 4-6-місячного віку дитини) і раннього початку адекватного систематичного медико-педагогічного впливу практичне одужання і нормалізація різних функцій можуть бути досягнуті в 60 - 70% випадків до 2-3-го віку. На нашу думку знання цих умов, покращують ефективність організації та проведення системної інтегративно-медико-психолого-корекційної роботи з дітьми з ЦП, яка починається з раннього віку [1, 2, 12, 15, 16, 17].

6.3. Організація спеціальної допомоги дітям раннього віку з церебральним паралічем.

Так, сучасна система освіти в Україні дозволяє включати кожну дитину та її родину в освітній процес. Для дітей з порушеннями розвитку цей процес визначається нормативно-правовою базою «Законом про освіту», постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр»(2021р.), законодавчими актами(більше 40), які регулюють діяльність надання інклюзивних послуг дітям з особливими освітніми потребам, нормативно-правовими документами про надання інклюзивних

послуг через діяльність інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ).

Сьогодні через діяльність інклюзивно-ресурсних центрів вибудована система психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми проблемами, починаючи з народження. Логопедичний супровід мав би стати невід'ємною складовою загального психолого-педагогічного супроводу, який зазвичай стає таким набагато пізніше. У результаті наукових розвідок, нами з'ясовано, що поняття «супровід» і «допомога» не є тотожними, хоча їх часто вважають такими. Крім наукових досліджень, це підтверджують і результати опитування фахівців що організовують свою роботу з дітьми з особливими освітніми потребами. Так, допомога надається переважно конкретно, прямо й безпосередньо і тільки в тісному контакті, у момент зустрічі з труднощами, з якими дитина чи батьки самотійно не можуть справитися, але їх подолання для них важливим. Поняття ж «супровід» є більш ширшим і глибшим, оскільки означає тривалий, неперервний рух фахівця з особою, яка потребує будь-якої допомоги. Поняття «супровід» у психолого-педагогічному аспекті частіше розглядається як метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. Власне, супровід – це завжди взаємодія супроводжуючого і того, відносно кого здійснюють супровід [5, 6, 9].

Певний час у спеціальній педагогіці поняття «допомога», «підтримка», «супровід» використовувалися як синоніми. Останнім часом учені все більше звертають увагу на їх відмінність (С. Конопляста, В. Кисличенко 2004р.).

В Україні питання супроводу різних категорій дітей з особливими потребами розглянули у своїх роботах В. Кисличенко «Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення»; Т. Осадча «Комплексний супровід дітей дошкільного віку з порушенням голосової функції органічного генезу»; І. Макаренко «Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей раннього віку з особливими потребами» та ін.

Поняття «супровід» у психолого-педагогічному аспекті частіше розглядається як метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. М. Рожков вважає, що супровід – це завжди взаємодія супроводжуючого і того, відносно кого здійснюють супровід.

Вперше поняття логопедичний супровід введено вітчизняними науковцями С. Коноплястою та В. Кисличенко, саме вони наповнили його змістом, який має

місце у систематиці науково-педагогічних понять. Науковці логопедичний супровід розглядають як структурний компонент загального психолого-педагогічного супроводу, де у співвідношенні підсистем логопедичний супровід залишається самостійним напрямом, що має свої методологічні засади, мету, специфічні завдання і шляхи вирішення.

Згідно вище зазначеного, гіпотетично можливо передбачити, що провідну роль у роботі з дітьми з ЦП раннього віку – є саме організація роботи команди фахівців, тобто логопедичний супровід. Це обумовлено особливостями та специфікою розвитку дитини з ЦП у ранньому віці, а саме це те що такі діти мають з самого початку викривлений хід психофізичного, мовленнєвого та/або інтелектуального розвитку. Оскільки розвиток дитини з церебральним паралічем має ряд негативних перешкод медичного, психологічного, логопедичного характеру, так як про це ми зазначили вище (Л. Белякова, В. Галущенко, С. Конопляста, Н. Пахомова, О. Приходько, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.) [7, 15, 16,18].

Сучасний логопедичний супровід дітей раннього віку з ЦП має синтезувати в собі раннє логотерапевтичне втручання у розвиток дитини, постійне надання психолого-логопедичної підтримки батькам такої дитини, а також взаємодію та знаходження поруч спеціалістів (лікаря, психолога, логопеда) з родиною такої дитини. Власне йдеться про ранню логоінтервенцію у розвиток дитини з ЦП.

6.4. Логопедичний супровід дитини раннього віку з церебральним паралічем.

Логопедичний супровід дітей раннього віку - це не тільки рух поряд і разом з дитиною і батьками, а це рух попереду, такий, що вказує подальші поетапні орієнтири і шлях до них у зоні «найближчого розвитку» дітей, заздалегідь інформує про нормативні показники мовленнєвого розвитку у кожному віковому періоді онтогенезу. На наше переконання логопедичний супровід дітей з церебральним паралічем, синтезує в собі раннє втручання у розвиток дитини, постійне надання допомоги батькам такої дитини, а також знаходження поруч спеціалістів (лікаря, психолога, логопеда) із сім'єю, вчасне здійснення коректив у мовленнєвому розвитку дитини. Логопедичний супровід

дітей з церебральним паралічем повинен розпочинатися з першого дня виявлення проблеми, одночасно з активізацією роботи команди фахівців (неонатолог, невропатолог, педіатр, реабілітолог, психолог, соціальний педагог та ін.). Рисунок 1.

На наше бачення логопедичного супроводу як своєрідного психолого-педагогічного процесу, перш за все маємо на увазі взаємодію тріади – логопед-дитина-родина.

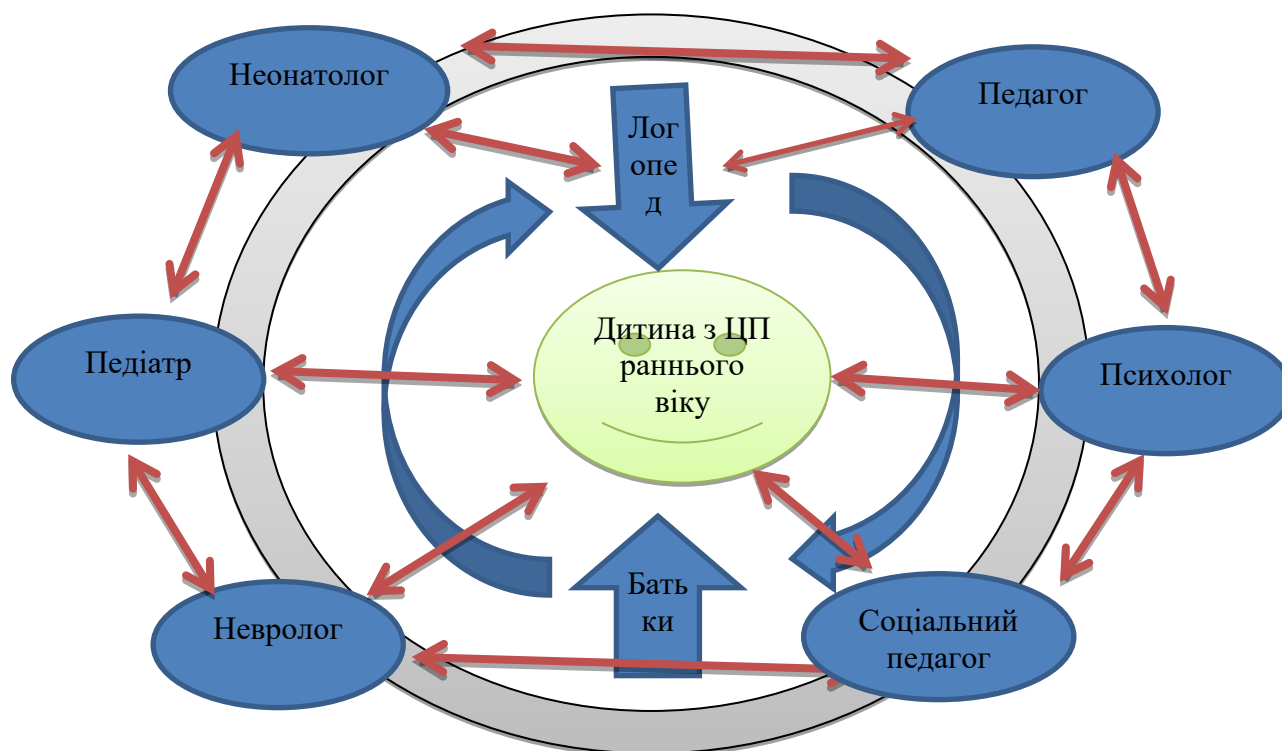

Рисунок 1. Схема роботи команди фахівців при організації логопедичного супроводу дітей з ЦП раннього віку.

Актуальними компонентами логопедичного супроводу дитини з ЦП та її родини є: 1) стан психофізичного, мовленнєвого, інтелектуального розвитку дітей; 2) соціально-психологічна характеристика батьків, їх освіченість, 3) готовність батьків співпрацювати з командою фахівців (лікарем, логопедом, психологом); 4) готовність логопедів співпрацювати з фахівцями та батьками дітей з ЦП, рівень професійних знань логопедів з питання розвитку, виховання, навчання дітей з ЦП раннього віку; 5) знання щодо організації та змісту логопедичного супроводу фахівцями логопедами, медиками, психологами, готовність їх співпрацювати між собою.

Підготовчий етап першого блоку організації логопедичного супроводу

полягає у проведенні аналізу медичної документації дітей раннього віку, проведенні діагностики психофізичного, мовленнєвого, інтелектуального розвитку дітей раннього віку (анкетування родин, клініко-психолого-логопедичний скрінінг), що дасть змогу виявити особливості раннього психофізичного, домовленнєвого, мовленнєвого розвитку дітей з ЦП, зокрема, і зі слів батьків. Картка клінічного скрінінгу, яку ми пропонуємо використовувати для дослідження мовленнєвого розвитку дитини, побудована на основі клінічного скрінінгу С. Коноплястої [7, с.77-80]. Скрінінг допомагає визначати характер порушення, стан та специфіку психофізичного, домовленнєвого та раннього мовленнєвого розвитку дітей, а також проаналізувати результати медичної, психологічної, логопедичної допомоги дітям від народження до 3-х років.

Важливим для нас на цьому етапі, стають дослідження В. Тищенко, щодо визначення особливостей мовленнєвого розвитку дітей з ЦП, науковець зазначає, що: «ЦП є предметом вивчення медиків, педагогів, психологів, спеціалістів соціальної роботи тощо. Комплексне дослідження мовленнєвої діяльності цієї категорії дітей з урахуванням психологічних механізмів порушень, стану сформованості різних форм, видів та компонентів мовленнєвої діяльності, взаємозв'язку вад мовлення з дефектами рухової та когнітивної діяльності досі не проводилися. Як результат традиційні методики, що застосовуються у роботі при ФФН чи ЗНМ, досить часто є малоефективними оскільки не досягають головної мети – корекції порушених механізмів, які спричиняють вади мовлення. Вони не враховують і той факт, що при різних формах дитячого церебрального паралічу, так само як і при різній глибині цього порушення, причини недорозвитку мовлення можуть бути різним. Тому шляхи для його корекції повинні бути диференційованими і визначатися не лише станом усного мовлення, але й ретельним аналізом сформованості усіх складових мовленнєвої діяльності дитини» [19].

Спираючись на психолінгвістичний підхід у дослідженні мовлення дітей з ЦП, пропонуємо дослідження мовлення дітей з ЦП за наступними напрямками, які окреслив у своїх наукових дослідженнях В.Тищенко. Перший напрям: Аналіз характеру та глибини порушення рухової сфери дітей з ЦП. Цей напрям дослідження зумовлений необхідністю правильної кваліфікації дефекту психофізичного розвитку з урахуванням його первинно порушеної ланки. За результатами цього напрямку, ми зможемо, проаналізувати порушення рухової

сфери у дітей з ЦП, це надасть логопеду додаткову інформацію про характер порушень іннервації (центральный чи периферійний параліч (парез), гіперкінези, дискоординованість рухів тощо), про локалізацію органічного ураження, а відповідно і про можливі порушення психофізіологічних механізмів мовлення. Другий напрям: Аналіз особливостей сформованості пізнавальної діяльності дітей з ДЦП. З позицій психолінгвістики у дітей важливість цього напрямку дослідження пов'язана з тим, що визначивши рівень інтелекту дитини педагог отримує необхідну інформацію щодо рівня актуального і найближчого розвитку дитини, а отже може визначити складність використовуваного ним на наступних етапах дослідження мовного матеріалу. Це спрямовує вивчення у русло адекватності можливостям та інтересам дитини. Третій напрям: аналіз порушень мовленнєвої діяльності дітей з ЦП. Для точного ж її визначення необхідно вивчити стан сформованості у дитини психологічних механізмів мовлення. У психолінгвістиці виділяють дві групи таких механізмів – специфічні мовленнєві та загальнофункціональні. Перша група механізмів тісно пов'язана з функціями мовних зон кори головного мозку, мозочка та підкіркових утворень. Вони забезпечують сенсорний та руховий компоненти сприймання і породження мовлення. Загальнофункціональні механізми мовлення більшою мірою пов'язані зі станом пізнавальної діяльності дитини. Тому вони вочевидь є порушеними у дітей, що мають затримку мовленнєвого розвитку чи розумову відсталість. Однак навіть діти із цілком збереженим інтелектом можуть виявляти певні відхилення під час виконання розумових дій на вербальному рівні (Л. Андрусишина). Тому мозаїчні порушення загальнофункціональних механізмів мовлення вимагають ретельної та диференційованої діагностики.

Організуючи дослідження мовлення у дітей за вище зазначеними напрямками дозволить значно уточнити структуру мовленнєвого дефекту, розкрити його глибинну психологічну природу та, що найбільш суттєво, його взаємозв'язок з порушеннями в інших сферах діяльності дитини з ЦП. Зазначені напрямки дослідження мовленнєвої діяльності дитини дозволяють зібрати досить повну інформацію про характер порушення, його глибину та психологічні механізми, про їх взаємозв'язок з вадами інших видів психофізичної діяльності дитини [19].

Розкриваючи основний етап першого блоку логопедичного супроводу дитини з ЦП, ми вважаємо за доцільне організацію вивчення соціально-

психологічної характеристики родини дітей з церебральним паралічем, а саме визначення освіченості батьків, готовність їх співпрацювати з фахівцями. Вивчення даного компоненту здійснюється за допомогою спеціально розроблених анкет, опитувальників, тестувань, розроблених бесід, підготовлених психологічних карт, малюнкових тестів та ін. Важливими також є дослідження готовності команди фахівців, а саме медичних фахівців (неонатолог, педіатр, реабілітолог, невропатолог), психологів, логопедів, що здійснюється за допомогою підготовлених анкет, бесід, тестувань, проєктивних методик, які допоможуть розкрити готовність фахівців співпрацювати між собою, з батьками, визначати рівень освіченості фахівців з означеної проблеми.

За результатами дослідження, а саме проведення підготовчого етапу організації логопедичного супроводу дітей раннього віку, ми зможемо визначити специфіку психофізичного, мовленнєвого розвитку дітей раннього віку з ЦП, ставлення батьків до порушень мовлення своїх дітей, включеність їх у корекційно-реабілітаційний процес, готовність батьків співпрацювати з командою фахівців, що залежить від соціально-психологічної характеристики батьків; професійні знання логопедів з питання корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з ЦП, професійні вміння щодо організації роботи з батьками та іншими спеціалістами, мотивація; знання інших спеціалістів (лікар, психолог), щодо розвитку мовлення дітей з ЦП та готовність їх співпрацювати з батьками та логопедом.

Отримавши достовірні ґрунтовні дані про розвиток дитини з ЦП та дані про ставлення до її проблеми родини, її найближчого оточення, що співпрацює з нею, а саме неонатологів, педіатрів, реабілітологів, вихователів, логопедів, директорів ІРЦ, можемо переходити до безпосереднього здійснення логопедичного супроводу дитини з ЦП та її родини.

Наукове вивчення «Сучасного стану логопедичного супроводу дітей з ЦП раннього віку» свідчить про те, що у організації саме командної системи роботи з дітьми з ЦП раннього віку є ряд прогалин, які утруднюють процес підготовки дітей до сучасного освітнього простору. Найголовніше те, що кожен із спеціалістів, який співпрацює з дитиною вибудовує свою програму роботи, не погоджуючи її з програмою інших фахівців. Про це свідчать факти з нашого дослідження «Сучасного стану логопедичного супроводу». Так отримані дані про організацію корекційно-реабілітаційної допомоги показали, що діти з ЦП

отримують допомогу спрямовану на подолання клінічних проявів хвороби (медикаментозна терапія, заняття з лікувальної фізкультури, масаж, рефлексотерапія, бальнеотерапія, гальванічні ванни, електростимулювання м'язів, електрофорез, механотерапія та ін.), і лише після того як прояви церебрального паралічу вдається урівноважити або зменшити їх силу, до корекційно-лікувального процесу додаються педагогічні методи корекції, у тому числі й формування, розвиток, корекція мовлення.

Після досягнення дітьми 2 річного віку діти отримують логопедичну допомогу на базі медичних та освітніх закладів, а саме логокабінетів дитячих поліклінік, лікарень, санаторіїв для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату; спеціальних груп для дітей дошкільного віку, логокабінетів при спеціальних дошкільних навчальних закладах, спеціальних школах для дітей з тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату та порушеннями мовлення, загальноосвітніх школах, спеціальних загальноосвітніх закладах. Ми констатуємо, що сьогодні згідно вимог до функціонування інклюзивно ресурсних центрів (ІРЦ) дитина потрапляє до спеціальних закладів на невеликий термін з 2-річного віку, але найчастіше, традиційно, в-першу чергу в даному віці увагу батьків звертають на організацію медичної, психологічної допомоги, і лише після на організацію логопедичної допомоги. Враховуючи складність та тяжкість розвитку дітей раннього віку з ЦП, вважаємо за необхідність долучити до експерименту батьків, логопедів, лікарів, психологів, які працюють з даною категорією дітей. Під час дослідження педагогічної освіченості батьків, щодо розвитку дітей та визначення виключності їх у корекційно-реабілітаційний процес виявлено наступне. Батьки дітей загальної групи розвитку так, як і батьки дітей з ЦП на перше місце відносять благополуччя стану здоров'я дитини, та часто не пов'язують мовленнєвий розвиток з психофізичним, інтелектуальним розвитком взагалі. Отримані дані виявили достатній рівень освіченості, низький рівень соціального статусу та достатній рівень готовності до включення у корекційно-реабілітаційний процес. Значна кількість батьків шукали спеціалістів самостійно для підтвердження їх припущень, щодо проблем у розвитку дитини, деяким допоміг педіатр. Згідно наших спостережень, нажаль, батьки зазвичай ніяким чином не пов'язують психофізичний розвиток з мовленнєвим, хоча більшість вважають, що стежать за мовленнєвим розвитком так, як і за фізичними з перших днів життя. Більшість батьків більше уваги звертають на фізичні показники розвитку, ніж

на мовленнєві. Для батьків дітей з ЦП значим є формування у дітей вміння самостійно пересуватися, навички самообслуговування, які не пов'язують з розвитком мовлення. Виявлено низький рівень участі батьків дітей з ЦП у заходах щодо розвитку дітей. Домашні завдання батьки бажають бачити більш поетапними, конкретними у письмовому вигляді по типу інструкції, відео рекомендації. Крім того, батьки виявляють бажання створення клубу батьків для таких сімей та дітей, а також можливість постійних консультацій спеціалістів за підтримки державних установ. Після індивідуальних бесід з батьками складається враження, що в них недостатньо сформований мотиваційний компонент до організації корекційно-реабілітаційної роботи з дитиною в домашніх умовах. Важливими даними є ставлення членів родини до дитини. Вони свідчать про переважаючий стиль взаємостосунків на користь гіперопіки, що негативно позначаються на розвитку дітей. Крім того, у сім'ях дітей з ЦП прослідковується низка психологічних проблем, а саме: неприйняття дитини батьками, знецінення власних можливостей, образа на оточуючих, дефіцит спілкування батьків та дитини, дезадаптація та ін., що заважає формуванню партнерських стосунків та побудови ефективного корекційно-реабілітаційного процесу. Рівень готовності батьків до включення у корекційно-реабілітаційний процес є недостатнім. Це свідчить про необхідність негайного вирішення цього питання. Шляхами вирішення даної проблеми, ми вважаємо, підвищення рівня педагогічної освіченості, підвищення загальних показників соціально-психолого-педагогічної характеристики родини, через організацію заходів, щодо педагогічної просвіти батьків, формування мотиваційних компонентів діяльності, готовність співпрацювати з спеціалістами. Результатами нашого дослідження є факти, щодо організації допомоги різного характеру, а саме медичної, психологічної, логопедичної, які свідчать про її недостатність. Так, на питання чи отримували батьки такого роду допомогу, було з'ясовано, що в пологовому будинку, нажаль, ніхто не отримує педагогічні (логопедичні) рекомендації, що стосуються психофізичного, мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. У дитячій поліклініці зазвичай батьки отримують рекомендації, що стосуються догляду за дитиною. Лише після того, як дитина йде в дошкільний заклад (рідко у 2-3 роки, зазвичай у 3-5 років), у колі спеціалістів, які співпрацюють з дитиною та її батьками з'являється логопед. Батьки відмічають, що поради та рекомендації логопеда є корисними для розвитку мовлення їх дитини. Тобто, ми

передбачаємо, що такого роду поради можуть бути корисними та дієвими й набагато раніше. Відповіді спеціалістів (лікар, психолог, логопед), щодо логопедичного супроводу дітей з ЦП мали для нас неоднозначний та не завжди позитивний характер. Зустрічаються відповіді фахівців (логопед, лікар, психолог) про те, що логопедичну роботу з даною категорією дітей слід розпочинати не раніше з 3-5 років. Цим, безперечно, втрачається синзетивний період домовленнєвого та мовленнєвого розвитку дітей, що підтверджено багаторічними дослідженнями спеціалістів про оптимальні періоди розвитку дітей. Цей факт є небезпечним як для мовленнєвого розвитку такої дитини. Не всі спеціалісти вказують значущим факт співпраці команди фахівців та вплив на дитину та її родину для покращення роботи з дітьми з ЦП. Крім того, нас вразили відповіді, що стосуються постановки логопедичного висновку. З позиції багатьох опитаних фахівців оптимальний період для визначення перших висновків щодо стану мовленнєвого розвитку - це 3-4 роки. Що стосується батьків, то більшість не звертають увагу на постановку логопедичного висновку або не знають висновку логопеда. Таким чином, ми спостерігаємо ситуацію, коли не прослідковується системний, поетапний, цілеспрямований заємозв'язок фахівців (логопед, лікар, психолог) з дитиною та її родиною, а також відсутній неперервний реабілітаційний, розвиваючий вплив на дитину у період активного росту організму, саме в ранньому віці, що ускладнює перебіг розвитку дитини з ЦП. Запобігти цьому може раннє включення дитини та її родини у процес керованого логопедичного супроводу.

Ставлення логопедів до взаємодії з родиною дітей з ЦП та фахівцями свідчить про недостатність готовності співпрацювати. Ми вважаємо, для зміни такої ситуації, необхідна організація занять з підвищення професійної компетентності логопедів, спрямованих на підвищення та розширення знань щодо роботи як з дітьми з ЦП, з їх батьками, а також із спеціалістами які співпрацюють з такою дитиною та родиною. Таким чином сучасна система організації та змісту корекційно-реабілітаційного процесу з дітьми з ЦП є недостатньо ефективною, неповністю використовує потенціал дітей раннього віку з ЦП, недостатньо ефективна для формування активної взаємодії учасників корекційно-реабілітаційного процесу, а особливо батьків та логопедів, у результаті недостатнього рівня знань щодо особливостей розвитку таких дітей, та труднощів організації роботи логопеда з батьками та іншими фахівцями (лікар, психолог). Через це діти з ЦП не отримують належної і вчасної

логопедичної уваги, що пояснюється невирішеністю багатьох проблем, а саме: - відсутністю спеціально підготовлених фахівців раннього логопедичного супроводу; - відсутністю програм та змісту раннього логопсихологічного супроводу; - проблемами з місцем розташування закладів, які мають забезпечувати логосупровід; - недостатністю чіткої взаємодії між державними установами охорони здоров'я та освіти у напрямку логопедичного супроводу дітей раннього віку; - низьким рівнем логопедагогічної освіченості батьків, недостатнім рівнем підготовки логопедів-практиків до роботи з дітьми зазначеної категорії [9].

Отже, ми вважаємо, що логопедичний супровід дитини з ЦП має бути організований враховуючи вищезазначені моменти та багатовекторність проблеми дітей з ЦП. Важливим на нашу думку є врахування психосоціальних особливостей родини дитини з ЦП раннього віку. Вчасно та правильно організуючи логопедичний супровід дитини з ЦП дає можливість здійснювати не лише розвиток такої дитини, а й превентивну роботу з родиною. Це дозволяє вчасно корегувати негативні прояви спотвореного розвитку дитини з ЦП, вчасно їх максимально скеровувати у позитивному руслі. Основні складові логопедичного супроводу дитини з ЦП: інформування, консультування та логопедична допомога. Так як робота починається з раннього віку, вважаємо за необхідне організацію роботи з дитиною у межах сімейно-центрованого підходу, як найбільш важливої складової логопедичного супроводу [5].

Долучаючись до думки сучасних корекційних педагогів, можемо стверджувати, що створення системи логопедичного супроводу, у режимі взаємодії команди фахівців (дитина–логопед–лікарі (інші спеціалісти) – психолого - батьки) дозволяє розширити класичну схему супроводу, що полягає у наданні консультативної і практичної допомоги батькам та має проводитися в таких напрямках [5]: – гармонізація дитячо-батьківських відносин; – допомога батькам у формуванні адекватної оцінки стану дитини; – оптимізація соціальних контактів родини; – психолого-педагогічна просвіта батьків; – навчання батьків прийомам корекційно-логопедичної роботи з подальшим контролем за її здійсненням.

Система логопедичного супроводу може бути представлена у вигляді двох узагальнених напрямів роботи [13]:

1) Логопедичний: передбачає надання знань про періоди й особливості мовленнєвого розвитку дитини в онтогенезі, розвиток умінь активізувати

мовленнєве спілкування дітей, формування знань про прояви мовленнєвих порушень у дошкільників, створення мотивації для участі в спільній з логопедом і вихователями корекційній роботі з дітьми, формування вмінь виконувати завдання логопеда та використовувати прийоми корекційно-логопедичної роботи. Все це сприяє проведенню систематичної корекційної роботи за завданням логопеда й вихователя, дотриманню однакових вимог і наступності логопедичного впливу, проведення систематичної корекційної роботи за завданнями логопеда.

2) Психологічний: передбачає формування знань про хід мовленнєвого розвитку дитини в онтогенезі, формування знань про вікові психолого-педагогічні особливості дітей, розвиток навичок створення мотивації для мовленнєвого спілкування дітей, розвиток уміння створити умови для нормального загального й мовленнєвого розвитку дітей, створення шляхів взаємодії дітей та батьків. Колективна та індивідуальна форми роботи, що проводяться з батьками. Колективну роботу можна реалізувати, як: батьківські збори, консультації, семінари, фронтальні відкриті заняття, майстер-класи, круглі столи, виставки посібників, бібліотеки ігор та вправ, відеотеки, свята на мовленнєву тематику, дні відкритих дверей, конференції. До індивідуальних форм роботи входять такі види: індивідуальні бесіди, індивідуальні практикуми, перегляд індивідуальних занять, записки-рекомендації, зошит для домашніх завдань, анкетування, домашня бібліотека.

Враховуючи останні події у нашій країні та світі, цікавим та досить ефективним при організації логопедичного супроводу дітей з ЦП раннього віку є використання інтерактивних форм роботи як для індивідуальної, так і колективної роботи. Для реалізації завдань логопедичного супроводу дитини з ЦП та родини, засобами інформаційно-комп'ютерних технологій використовують наступні їх різновиди, а саме: [13]: – блоги; – онлайн-конференції (скайп- чи вайберзустрічі); – спілкування в різноманітних месенджерах та соціальних мережах. Блог – «мережевий журнал чи щоденник подій» – це веб-сайт, головний зміст якого – записи, зображення чи мультимедіа, що регулярно додаються. Для блогів характерні короткі записи тимчасової значущості. У логопедичному блозі педагог може розміщувати короткі повідомлення та фото, відео, посилання на літературу, розвиваючі ігри для дітей. Цей вид взаємозв'язку має ряд переваг: індивідуалізація інформації, економія часу, наявність зворотнього зв'язку. Але на жаль, існують недоліки

даного виду взаємозв'язку: блог відображає лише певну кількість записів, а також ведення блогу потребує наявності певних знань і вмінь області веб-конструювання. Онлайн-конференції за допомогою сервісів Skype, Viber, ZooM тощо допомагають проводити класичні форми взаємодії у реальному часі, але без безпосередньої присутності учасників цього заходу. Потрібно мати лише гаджет, підключення до мережі та знаходитися в будь-якій точці світу аби вийти на зв'язок і вирішувати нагальні питання щодо навчання, виховання та корекції мовлення дитини. Використання меседжерів та соціальних мереж дозволяє педагогу виконувати безліч завдань: – консультування; – відповіді на запитання; – розміщення рекомендацій для батьків; – розсилання запрошень та певної інформації. Даний вид діяльності є зручним для економії часу батьків, але потребує надмірного використання часу педагога щодо масового розсилання матеріалів [13].

Також порівняно новим кроком у взаємодії фахівців із сім'єю є використання медіахостингів та стрічок часу. Ці додатки дають змогу простежити динаміку мовленнєвого розвитку кожної окремої дитини з ЦП (адже є обмеження, тому, ця інформація персоналізована і призначена лише для кожної конкретної сім'ї). Стрічка часу являє собою часову шкалу, на яку можна нанести певні події в хронологічній послідовності (фрагменти занять, теги (посилання) на літературу та інші сайти для детального пояснення того, що відбувається на екрані). При цьому батьки також можуть приймати участь у створенні стрічки часу, додаючи відео виконання домашніх завдань логопеда, фрагментів мовленнєвої активності дитини. За необхідності можна додавати форуми в стрічки часу для вирішення нагальних проблем та консультування батьків. Завдяки спільній роботі батьків, логопеда, психолога, вихователів та медичних фахівців можна отримати бажані результати корекційно розвивальної роботи, не маючи при цьому особистого контакту, але приділяючи максимум уваги проблемам дитини у зручний для цього час, це є надзвичайно ціним у роботі з дітьми з ЦП раннього віку. Проте даний вид взаємодії з дитиною та родиною не може обійтися без очних контактів.

Висновки.

Логопедичний супровід дитини з ЦП раннього віку та її родини є важливим напрямом роботи щодо вирішення поліморфного порушення у дітей з ЦП раннього віку. Це максимально адресна психологічна, педагогічна та логоінтеграційна допомога з метою сприяння розвитку особистості дитини з ЦП раннього віку до досягнення нею максимально можливої готовності до сучасного освітнього простору. На сьогодні існує велике різноманіття видів роботи (взаємодії): від друкованої роздаткової продукції, інформації на логопедичному стенді, консультацій, тренінгів, лекцій, майстер-класів до онлайн-консультацій, вебінарів, авторських блогів і т.п. Робота команди фахівців спрямована на дитину та її родину сприятиме гармонійному розвитку особистості такої дитини. А використання сучасних можливостей (інформаційно комп'ютерних технологій) для обміну інформацією між учасниками логопедичного супроводу дозволить вчасно фіксувати новоутворення, динаміку розвитку дитини з ЦП раннього віку; максимально розвивати та формувати соціально важливі навички дітей з ЦП раннього віку та підготувати їх до інклюзивного навчання та сучасного соціуму. Наше дослідження на цьому не завершується, у подальшому ми продовжимо роботу над вивчення проблеми організацією логопедичного супроводу дітей з церебральним паралічем раннього віку у межах сучасного освітнього простору.

KAPITEL 7 / CHAPTER 7⁷

LEARNING AND TEACHING IN THE CONTEXT OF OUR BRAIN RESERVES

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-010

Introduction

The problem of correlation between learning and development has been and remains the core problem of pedagogy. At different historical stages, its solutions have changed due to changes in methodological attitudes, new interpretations of the essence of personal development and the process of learning itself, and rethinking of the role of the latter in this development.

In modern neo-technocratic society under the influence of globalization and information explosion there are active transformations of scientific pictures of the world, which are reflected in the studies of both domestic and foreign scientists. Increasingly prevalent is the image in which there will be a balance between material and spiritual values, technical and humanitarian knowledge, feminine and masculine tendencies.

To be endowed with the art of mastering high culture, the desire to learn foreign languages, the desire to constantly renew and enrich one's knowledge is no longer just a challenge of the times, it is the need for multidisciplinary activity, expanding the range of knowledge, forecasting the methods, trends and laws of development of branches of science, it is a cultural dialogue within the global civil society. In the process of teaching any academic discipline every teacher tries to focus on the state of formation and formation of personality under the influence of training, education and assimilation of elements of culture, norms, values and social roles essential for a particular society. At the same time, we understand that development is not a mechanical imposition on the individual of a ready-made social form, it is the formation of an integral personality, where non-standard and independent thinking are the prerequisite and result, and through a system of knowledge, norms and values the personality functions as an active member of society. We live in a dimension where life attitudes are based on both real and imagined values. And here the important detail is to find a balance of application of knowledge, skills in accordance with the norms of society. We are talking about mastery, about the experience accumulated in the course of a teacher's teaching activity – the ability to recognize an

⁷Authors: Vakulyk Iryna Ivanivna

active, conscious person capable of creative activity.

Jan Amos Comenius, having put forward the idea of universal education – "everyone needs education," created his own system [3, p. 19]. He taught that man is the most perfect, beautiful creature, a microcosm in which the harmony of body and soul coexist. In his speech "On the culture of natural gifts," he noted that education and upbringing should be the foundation of the state, since the future of the state and the people depends on them [3; 12, p. 115–119]. And the principles, methods, and forms of teaching of the "Great Didactics" became the basis of many modern pedagogical theories. "The musician," Comenius wrote, "does not strike the strings with his fist or stick, does not strike the instrument against the wall when the strings of the lyre or harp produce dissonance, but patiently tunes them, applying all his art, until he brings the strings to harmony. In the same way we must adapt ourselves to the properties of the mind, bringing minds to harmony and love of science, when we do not want to turn the lazy into stubborn and the flabby into utter fools" [5, p. 11].

Consequently, we can speak in extrapolation of the effective arsenal of "Cognosce te ipsum. Man was proclaimed a high value, as evidenced by the writings of Vittorino da Feltre in Italy, Luis Vives in Spain, François Rabelais and Mittel Montaigne in France, Erasmus of Rotterdam in Holland, etc. Their humanistic ideas were widely disseminated in most of Europe. And it was a "new milestone" of all-round development that was achieved by education and upbringing.

Often scholars say, in order to increase language competence, it is necessary to give the whole learning process a terminological orientation. An important condition for the successful study and assimilation of professional disciplines is the terminological literacy of students – future professionals. Terminology is not a secondary or collateral component of science, it is an obligatory and one of its most important components [22].

The integral system of formations of terminological fields and microfields of any branch – be it medicine, biology, law or economy etc., where separate words connected with each other thematically, conceptually and linguistically, enter into paradigmatic and syntagmatic relations, needs not just to be familiar, it needs to be studied; it is necessary to study professional language, because it is very different from the common language, which is a means of communication [21]. The so-called professional vocabulary is needed not just to "satisfy" grammatical and syntactic levels (special dictionaries and reference books are created for this purpose), it is indispensable in solving the problem of universality of the world picture – linguistic,

conceptual, naive, scientific.

7.1. Resources of our brains

At the 2016 World Economic Forum, there was a discussion about the changes needed in the educational process, about how to stay "afloat," how to remain functional in the face of global economic and social shifts. The result was the following statement: "The education system must be able to adapt to prepare people for the changing labor market. At the same time, recent IT advances offer new and potentially more affordable ways to access education [19].

Much has been said and written about the brain in recent years, which has had a significant impact on people involved in teaching and training [11]. This interest is due to the fact that the brain is the center of all the processes involved in learning. It is the organ of the body that centralizes all elements of learning activity.

Only two facts concerning the workings of the human brain can we speak of with absolute certainty: every brain is unique; the brain has specialization.

Specialization is an established fact, even though some specialists continue to argue about the degree of such specialization. Consensus has also been reached on the concept of dominant preferences. Each of us has a "preferred" eye, hand, foot, and ear, as well as one or more mental preferences. Although our bodies are symmetrical in terms of "organs" (2 eyes, 2 ears, 2 feet, 2 hands, 2 brain hemispheres), experts believe that we use this duality asymmetrically [17]. In other words, we use one organ of the pair more than the other.

By combining specialization and asymmetry of use (or predominance), we can understand the distribution of predominant elements, which allows us to explain the motives of human behavior. And especially the fact that each person has his own style of acquiring knowledge. The main application of education and training for professionals consists of revising the perceptions of the ways in which participants receive information [1].

The mind is no longer one level; it is multilevel. Each learning professional is a unique individual with his or her own style of teaching and experience. We know from personal experience that some subjects are easier for us than others; that we are attracted to certain teaching styles; that the process of remembering information is different, and so on. The reason for these phenomena, which each of us observes, is

our uniqueness in terms of our learning style, content, attitudes toward learning methods, environments, and/or teaching techniques.

The concept of "whole-brain learning and teaching" provides a foundation that bridges the gap between the uniqueness of each student and the format/ delivery of courses. This is why human resource professionals who have taken the "learning and teaching with the full brain" approach tend to use this technology, which has proven to work well in a variety of classroom types and for a wide range of academic disciplines. It works better because:

- The brain is specialized and each individual's brain is unique,
- The brain is always in a particular situation,
- Learning is a mental activity,
- Each person has a unique style of knowledge acquisition,
- The format of training courses can be tailored to individual differences,
- Learning styles can match the uniqueness of each participant,
- The uniqueness of the participants can be an integral part of the training course format,
- Participants can be divided into groups to enhance learning and knowledge acquisition,
- Programs that take into account participants' intellectual backgrounds are enjoyed by participants, trainers, and facilitators.

Thinking Process. The whole concept of "learning and teaching using the full capacity of the brain" is built on the distribution of specialized ways of thinking in the cerebral system. Physiologically, the brain consists of two hemispheres, known as the left and right hemispheres of the brain. These hemispheres are interconnected. They are connected at the cortical level by the corpus callosum, and at the limbic level by the hippocampal junction. These connections create important relationships between both cortical spaces and between the two limbic [15].

Two of these quadrants represent the cognitive and intellectual species, which are associated with the cortical hemispheres. The other two quadrants represent the sensory and emotional species, which are associated with the limbic system. 2 of the quadrants specialize in the thinking process in the left hemisphere. These are the logical, analytical, cognitive perception, and "facts and numbers" of the left cortical quadrant. These are the planning, organization, details, and "steps" of the left limbic quadrant.

The other two quadrants specialize in the thinking process of the right hemisphere. These are generalization, integration, intuition, and globality of the right cortical quadrant. Interpersonal relationships, emotions, kinesthetic sensations, and feelings of the right limbic quadrant.

We know more about the functions of the two cortical areas than of the two limbic areas. While it is recognized that cortical space is more related to cognitive and intellectual processes, limbic space is increasingly associated with habits and emotional aspects [7].

One of the primary functions of the limbic system is to transmit information from the brain in such a way that it finds its proper place for future use. This is why the limbic system plays such an important role in the memory process. Memory is vital to the acquisition of knowledge, and without memory, the acquisition of any knowledge becomes impossible. This is how the two limbic quadrants play an important role in this system of learning and teaching.

Intellectual Preferences. With the support of General Electric, N. Herrmann was able to develop and validate a tool that helps measure individuals' preferred types of thought work. The tool is called the "Brain Intellectual Preference Characterization (Intellectual Preferences). It is a questionnaire (developed as far back as 1978 to determine thinking dominants) that the participant fills out on his or her own to obtain his or her personal profile [11]. The profile is a metaphor for people's thinking preferences about the four quadrants of the model.

Experience shows that there is a tangible link between a person's brain preference profile, his or her occupation, and learning style. A number of characteristics across all quadrants form the basis of the "whole-brain learning and teaching" model. It is very important to take into account the uniqueness of each learning group when designing a course. Using the model, one can gain a better understanding of the specific preferences and characteristics of the group, and thus create and deliver the training that is appropriate in that particular case.

All-Brain Learning. The most successful way to train is to create an "all-brain" dynamic in the group that "encompasses all brain preferences. This can be achieved by creating training in the form of a constant dynamic circular motion between the traits of the 4 quadrants that promotes an equal distribution of all preferences. This constant circular motion means that you must make sure that participants with different interests can learn effectively.

«The understanding of self – the discovering of self – can be greatly facilitated

through whole brain approaches to learning. It's never too late for gifts and talents to emerge. Never too late!» – N. Herrmann wrote in "Creativity, Learning, and the Specialized Brain In the Context of Education for Gifted and Talented Children" for the Seventh World Conference on Not Just Children, but the Gifted and Talented (Salt Lake City, Utah, August 4, 1987) [11].

7.2. Use of Intellectual Potential and its Tools (on the material of training)

In today's evolving society, the largest corporations are increasingly addressing the problem of maximizing human capital that exists in and around the company [8]. "The introduction of technologies based on a high level of intellectual resources and the trends of globalization are becoming the most important factors determining not only the economy but also the politics of the 21st century. In this regard, increasing the level of intellectual potential, human capital become a key condition for the independence of the country, the dominant of its successful development" [4]. In doing so, benchmarks are formed and models are built, thanks to which the successful promotion of both internal and external resources is guaranteed.

Our main focus will be on the training manual for the trainer – the instructions for the training. We will demonstrate the tools that will make it easier to conduct a seminar on "Client Satisfaction".

The purpose of this paper is to highlight the key points and their particularities in conducting a two-day training.

Training Materials. This is your basic visual aid to help you conduct the workshop. Trainer's Guide. Identifies ways to teach, gives tips, and summarizes the basic information on each slide; it may also contain additional information to help you answer questions from the training participants. Pedagogical tools: brings together the tools you will use during the training. The trainer's manual tells you when to use the various tools.

Preparation Tips. A week before the start of the training, contact the training organization department to make sure the logistics of the workshop are secured (U-format room and name plates for 12 people, flip chart, video projector; check if the documentation for participants is printed correctly and will be available in the training room on the first day; check the schedule that has been given to participants in order to adapt your own schedule accordingly.

Three days before the start of the training you should review the training, using the training manual for the trainer, in order to refresh the content and update it in case of changes. The day before the training, make sure you have all the necessary documents for the training: the training manual, the training materials (Power Point presentation), the pedagogical component (role-playing materials, exercises....), so that the training will go in the best possible way.

On the day of the training – come to the agreed place one hour before the start of the workshop in order to get acquainted with the environment (audience, small rooms for working in groups, break rooms...); prepare your materials and make sure everything works properly: fold documents for training participants (organize how you will hand them out); prepare a flip chart by writing on the first and second page the text ("Good afternoon and welcome to the workshop on "Customer Satisfaction". "Training Objectives" – if they are not listed in the Power Point presentation). Now you, as the trainer, are ready to welcome the participants and begin the training.

At the appointed time, invite the participants to the classroom, allow them to choose a seat, and ask them to write their first and last names on the signs, emphasizing that it is important for you to know their names to facilitate communication with each of them during the workshop.

Method of presentation. Participants sit in selected seats and write their names on plates. Introduction of the trainer (name, professional experience, marital status, hobbies).

It is necessary to establish a friendly atmosphere from the beginning: it can be a smile, a friendly attitude, etc. Some participants may not particularly want to attend a training session, but have come out of necessity, so it is important to melt the ice from the start. Don't forget that first impressions are often the right ones [20].

The trainer should: 1) demonstrate the objectives by reading them aloud without additional comments; 2) convince participants of the pragmatic nature of the program (show the difference between learning how to work and a psychological approach). It is very important that only the trainer speak during the introduction; there is no need to ask participants to speak. Don't be afraid to get closer to the participants by standing in the center of the «U».

Demonstrate the schedule, emphasizing that cell phones must be turned off at all times, except during breaks. Allow participants to introduce themselves.

Participants prepare a presentation of themselves in pairs for six minutes: if there is an odd number of people in the group, form one troika (A represents B, B

represents C, and C represents A). Next, each participant introduces his or her partner to the group for no longer than one minute. During this time, you need to tell them their name, city, professional experience, and hobbies. The participants usually introduce themselves in the same way as the trainer a few minutes earlier. Humor is acceptable while introducing participants – it helps to create a friendly atmosphere [6; 2; 10]. The main rules are not to allow notes to be taken and, in general, to create a positive mood among the participants [9; 16].

The trainer conducts an analysis, stressing that when doing such an exercise, it is worth concentrating on what the person is doing, not on who he or she is. Discuss the reasons for this phenomenon with the group (fear of offending the other person, risk of personal contact).

The fact that each participant represents the other creates a sense of rhythm and prevents anyone from talking about themselves for too long.

Keep an eye on the time; don't drag out the process with questions.

The fact that the trainer takes notes shows that he or she is interested in the group. It also helps to adapt the visual materials of the training to the individual characteristics of the participants.

A peculiarity of conducting trainings is the role of the so-called communication links:

1. "Thank you for the introductions. Now that we know each other better, it is important to establish ground rules that will allow us to achieve maximum results in the coming two days of training."

2. "We will remove three obstacles and adhere to three conditions. Present the three obstacles to be removed. Give the group a definition of each obstacle, an example of the risks associated with this type of behavior, and describe how you should conduct yourself during the workshop."

3. Don't start the dialogue with the group with open-ended questions, such as, "What do you think these obstacles are?" etc. The purpose of this block is not to listen to the participants' opinions, but to establish rules that the trainer can rely on during the training if such a situation arises (when the participant behaves directly as described in the obstacle or does not comply with the established conditions).

Thus, it is necessary to remember that the "Rules of the Game" consist of overcoming three obstacles – criticism, confirmation, justification. And learning to adhere to them is the purpose of conducting such trainings. Therefore, the way of presenting the material is very important [18].

Conclusions

The paper analyzes the situation of the correlation between knowledge and skills, the need for their use in relation to the learning system. Language competence is presented through the prism of general didactic principles. Some peculiarities of providing and receiving knowledge necessary for different models of learning are disclosed. The most complex process of self-development lies in the ability to think creatively. This is a successful way in teaching and learning when the "all-brain" dynamic is used. We also focus on the specifics of conducting training on the topic of "Customer Satisfaction. We demonstrate the tools that will facilitate the conduct of such a seminar. The main focus is on the methodological manual for the trainer – the instructions for the training.

Thus, the development of creative thinking is a complex process of self-development on the way of teaching and learning, as a result of which we go to experiment with ourselves, with our capabilities, so that in the future "out-of-the-box thinking" using various techniques of mind control, neurosemantics and neurolinguistic programming can hold in their hands the over-globalized world.

KAPITEL 8 / CHAPTER 8⁸**PSYCHOLOGICAL COUNSELLING ON SEXUALITY, SEX, AND GENDER****DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-006****Introduction.**

Sex counselling is the most successful outcome of the integration of different theoretical models into a single technology of psychological help. According to the available statistics, sex counselling is the best way to treat 80-95% of various sexual disorders, e.g., impotence, premature ejaculation, and orgasmic dysfunction (in the absence of physiological problems). Firstly, this method of treatment is successful because sexual problems are solved by reaching insight and doing “homework.” Secondly, it does not take a lot of time (3 to 10 sessions). And thirdly, the very strategy requires the counsellor to be flexible and pragmatic.

In order for sex counselling to be successful, couples must be willing to keep their relationship and go through psychotherapy. The basic plan to provide psychological help consists of 6 steps:

1. Clinical interview;
2. Checking physical state and studying the history;
3. Studying the relationship;
4. Exercises on the development of sensory sensitivity;
5. Special techniques;
6. Evaluation.

8.1. Special Techniques of Psychological Counselling on Sexuality**8.1.1. Clinical Interview**

The counsellor thoroughly gathers information on family history, attitude to sex in childhood, religious influences, early sexual experience, and current attitude to various sexual practices in both partners together or separately. The examination includes conclusions about previous sexual problems, as well as the current difficulties and attempts to solve them.

When the working relationship is set, the counsellor can ask such direct questions as: “What do you think about during sex?”; “What would you like to do

⁸*Authors: Spytska Liana*

from what you do not normally do?"; "How do you begin an intercourse?"

8.1.2. Examining Physical Condition and Studying the History

In case of sexual problems, it is essential to confirm or exclude physiological problems prior to psychological intrusion. It is important to know which medicine the client takes: for example, some drugs used to decrease blood pressure can affect sexual activity.

Studying the history and examination can help detect some physical processes that can cause sexual dysfunction. Counsellors on sexual problems work in collaboration with medical specialists who conduct such studies. It is also important to work together with psychotherapists who have not only knowledge, but also sensitivity to work with those who are clearly confused and feel uncomfortable being aware of their difficulties.

8.1.3. Study of the Relationship

Sexual behaviour is a way of communicating with each other. Counsellors should also dedicate some time to trust and responsibility to work. Open and friendly atmosphere makes it easier for the clients to reveal their fears connected with failure, which often are the cause of sexual problems. They are asked to share with each other what they like and do not like, their fantasies, thus getting closer in a secure verbal way. Sometimes common sex counselling is not a necessity, because it is the attitude of the partners that is the root of problems. Therefore, before you work with more severe sexual problems, it is important to make sure that all deep conflicts have been resolved.

8.1.4. Exercises on the Development of Sensory Sensitivity

Here we use the methods of behavioural counselling, which the couple have to exercise at home. The initial tension is released through the prohibition for a couple to proceed with having sex, thus excluding the possibility of failure. These exercises are aimed at achieving and receiving not genital satisfaction through touching, which may sound selfish, but effective and unpretentious nevertheless. Then the couple add:

- Stroking each other on the back for one week;
- Non-genital touches and giving mutual pleasure in other parts of the body;
- Gentle genital simulation;
- Genital touches.

8.1.5. Special Techniques

Sex counsellors use many educational and psychotherapeutic tools to enhance other communications, awareness, and sexual responsibility. Films and books can also be used as visual aids.

There are also certain specific procedures, such as “compression technique” used for premature ejaculation. Working on various problems, a variety of sexual positions and certain mental exercises can be used to eliminate distracting thoughts.

8.2. Peculiarities of Counselling on Sex and Gender

How to start a conversation about sexual problems? Even if these problems are a major cause of seeking treatment, clients do not always speak about them directly. And counsellors may not always feel free to ask the client about intimate aspects of their life. Therefore, the study of sexuality of the client often begins with standard questions and answers or a kind of game between the counsellor and the client, “What could you tell me about your sex life?” – “Everything’s fine” or “It’s OK.” The counsellor, however, should not be satisfied with such superficial response, thus asking clarifying questions, “What do you mean by ‘fine’?”, “What is OK for you in sexual life?” Thus, we let the client understand that a short answer is possible, but not enough. As mentioned above, even if the client did not come because of sexual disorders, most psychological problems are closely related to the sexual sphere.

Hence when the client says nothing about their sexuality, the counsellor should lead them to this subject, “You are not saying anything about your sex life.” This remark may be more valuable than a question. If the client answers with the question, “What exactly do you want to know?” the remark can be rephrased as a question “Why are not you talking about your sex life?” In case of resistance to discuss such issues, there should not be any pressure, but it should be noted that without such discussion it is much more difficult to understand the other problems.

Counselling clients with sexual problems can be of three kinds: sexual education, forming adequate sexual behaviour, and sex therapy.

Sex education and counselling tend to go together. Counselling adults refers to sexual education as changing attitudes towards sexuality. Problems often arise because of distorted ideas about sexual life, i.e., different kinds of pseudo-ideas and myths. Most people have a certain idea of what is normal and abnormal in sexual life,

and this understanding is often determined by myths. Many myths interpret sexual act and roles in it. Here are some of them:

- man always strives for sexual intercourse, while woman does not;
- man is aggressive by nature, and has a strong potency, while woman is usually passive;
- sexual intercourse must always be initiated by man;
- both partners must experience an orgasm simultaneously;
- man must always have an erection and ejaculation;
- man cannot influence a woman's ability to experience orgasm;
- sexual contact is possible only at a certain time and under certain conditions;
- there are acceptable and unacceptable positions in sex, etc.

Some people are guided by the sexual mythology and feel unhappy if their sex life does not match the stereotype. It is important that the counsellor was not under the influence of any kinds of myths.

Helping clients to get rid of myths and stereotypes is a very important aspect of counselling on sexual problems. Throughout the course of counselling, a psychologist works with the couple to overcome resistance. Acknowledging the fact that, when symptoms disappear, partners will be forced to seek other means of communication is a problem that needs to be discussed at the very outset of counselling. When sexual functions have been restored, the counsellor should help the couple to integrate all that they have achieved and continue their common growth and further development as a sexual couple.

Apart from counselling on separate sexual dysfunctions, sex counsellors call to give help to those suffering from sexually transmitted and chronic diseases, substance addictions, victims of violence, those who have had abortions and people with disabilities. In such cases, the counsellor should not only have a high level of training, but they have to work on their own views, feelings of discomfort, and prohibitions relating to this area.

In our society, as a result of the liberalisation of social norms towards sexuality, distribution of books and videos that promote sex and eroticism, sexual behaviour is becoming more and more uninhibited, but the problems remain, and in bigger amount, besides. For example, some people are confused or worried because of the inconsistencies in the standards of sexual behaviour they see on the screen or read in books. The main cause of sexual problems is mental tension, anxiety, and internal

conflicts, since sexuality is especially sensitive to emotional stress. Being uninhibited regarding sexual life enables people to freely turn to experts on sexual problems and discuss them during counselling.

The concepts of “sex” and “sexuality” are often used interchangeably, but their meaning is different. It is important to know when to use these terms in your professional work. Sex means mechanical implementation of sexual intercourse. Sexuality encompasses the full range of feelings, from sensory stimulation to intimacy. In psychological counselling, we often have to deal with sexual problems, although clients sometimes want to discuss the technical side of sexual life, too.

Counselling on sexual problems involves an understanding of the norm, pathology, and deviations in sexual life. Let us take a quick look at these concepts. [1]

According to our cultural norms, the purpose of sexual behaviour is a meaningful love relationship, delivering pleasure and a deep knowledge of another person, relieving sexual tension and enabling to have children. Normal sexuality covers a wide range of sexual behaviours. Sometimes it is difficult to establish the exact boundary between normal and abnormal sexuality. The location of this boundary depends on socio-cultural, moral, and legal norms. Which can often be quite archaic and conservative, by the way. Changing social attitudes to expressions of sexuality leads to a new definition of the sexual norm, which oftentimes depends on the partners' consent.

Many techniques of sexual relations are considered normal if they are accepted by both partners. The reasons for deviations in sexuality can be both psychological and physical. It should be noted that deviant sexuality reinforces other problems, which in turn intensify sexual disorders.

The most common sexual disorder in men is impotence, manifested in the inability to have a full erection during sexual intercourse. According to some authors, almost every other man quite often experiences impotence as a temporary dysfunction in certain periods of their life. With age the probability of such cases increases. Impotence causes acute distress, especially in young men. There might appear a disease caused by organic or psychogenic factors. In the first case, the pathogenic effects may take place due to taking hormones, some somatic diseases, or neurological disorders.

In the second case, there often reveals a disharmony in the relationship with the partner, increased anxiety, chronic feelings of guilt and shame; sometimes sexual

function is blocked in certain situations. Failure in sexual intercourse usually causes an acute sense of inferiority, which in turn provokes further failures.

Another disorder in men is a premature ejaculation, which is usually of psychogenic nature, often due to unresolved sexual conflicts, however, sometimes it may be caused by excessive tiredness. The dysfunction itself is a source of constant feeling of inferiority in men and sexual dissatisfaction in women.

The most common disorder of female sexuality is frigidity or sexual coldness, the most important feature of which is a partial or complete lack of sexual satisfaction. This disorder does not preclude the woman from the possibility of having sex. The aetiology of frigidity is mostly psychogenic and related to the negative feelings towards the sexual act (previous negative experience, unacceptable behaviour of the partner, etc.).

Frigidity may come with physical disorders. In both sexes a sexual disorder can manifest itself in the form of hypersexuality. In this disorder, a person is constantly tormented by thoughts and fantasies of a sexual nature, and overwhelming libido. Women's hypersexuality is sometimes called nymphomania, the man's one – satyriasis. Aetiology of hypersexuality is mostly psychogenic, but it can also be caused by epilepsy and other neurological diseases, as well as by the use of amphetamines and hormones. In some cases, hypersexuality can occur due to physiological changes during menopause.

Counsellors must be prepared to support clients of all ages. Kirkpatrick (1975) formulated nine rules of sex counselling:

1. Counsellors must not be burdened with their own sexual problems. This is a necessary condition for an adequate response to the related difficulties of the clients.

2. Counsellors should be able to freely and openly talk about sexual problems, i.e., not to overuse figurative language and follow sexological terminology.

3. Counsellors should sometimes be the first to start talking about possible sexual problems of the client, because the client may feel uncomfortable.

4. Counsellors should be able to interpret sexual problems when the client presents them in a disguised form.

5. Counsellors must be knowledgeable in various matters of human sexuality in order to provide the clients with the relevant information (anatomy, gender psychology, contraceptives, etc.).

6. When counselling adolescents and youths, counsellors must bear in mind that their knowledge about sexuality may be incomplete and distorted. Particular attention

should be drawn to early sex life, and so on.

7. Counsellors must limit their services and practices to those which are within their professional competence. They must not engage in sex therapy without special training.

8. Counsellors must be aware of the cases when they should refer their client to other professionals and must provide them with their contacts.

9. Counsellors must refrain from judgement of sexual behaviour and preferences of their clients.

The sex therapy proposed by US researchers Masters and Johnson (1970) is popular in treating sexual dysfunction. Although it is essentially designed for couples, but it has been used more recently as an individual and group method. This sex therapy is based on several principles:

- Responsibility for your own actions;
- Being sexually uninhibited;
- Studying different forms of sexual behaviour;
- Deep awareness of your own feelings and fantasies when communicating with the opposite sex;
- Structural behaviour change.

The terms heterosexual, homosexual and bisexual should be used as adjectives, not nouns, and in relation to the behaviour, not the people. In everyday language, however, someone is often called a homosexual or heterosexual, and people also call themselves like that. Inaccurate use of these words is associated with those whose regular sexual partners are people of the same sex and those whose homosexual contacts are rarer compared with heterosexual.

The term “homosexual” is best left to describe the behaviour of those who have sex exclusively or almost exclusively with people of the same sex, and the term “heterosexual” – the behaviour of those whose sexual partners always or almost always belong to the opposite sex; the term “bisexual” or “ambi-sexual” is better to be used towards sexual behaviour of those who more or less regularly have sexual contacts with people of both sexes.

Gender identity indicates why a person considers themselves a representative of a particular sex – male or female.

The internal conviction of this identity may both display and non-display physical appearance or the gender role assigned by society. These differences are

fundamental, particularly regarding transsexuality. In their real environment, transsexuals are identified by their anatomical sex. Transsexuals are raised according to how society sees them. Yet they consider themselves the opposite sex. Their appearance is in conflict with their internal sex.

This side of life exists separately from their sexual orientation as transsexual may be homosexual or transsexual. In everyday life, anyone can “identify” themselves as a homosexual or consider their “identity” homosexual. It is about the use of this term in affiliate (connecting) sense. Similarly, people could identify themselves as American, Indian, or Unitarian. [2]

The concept of gender or gender role is different from the concepts of orientation and identity, although it is associated with them. Gender and gender role are related to the public view on how boys and girls or men and women should behave and how they should be treated. Gender role is reflected in the behaviour of biological inclination of a person. The terms “boys” and “girls,” “men” and “women” are social, and the terms “male” and “female” – biological. Gender applies to everything that man does in the community in which he lives, and may or may not have anything to do with biology. For instance, males can live like women and females – like men; a male may be raised as a boy, but live like a woman in adulthood. [3]

However, for most people their identity, orientation, and gender sound similar. A typical male considers himself as such, follows masculine behaviour (a combination of biologically and socially determined behavioural patterns), is accepted in society as a man, and prefers to have sex with females. A typical female considers herself as a woman, follows feminine behaviour (also a combination of biologically and socially determined behavioural patterns), is seen as a woman in the society, and prefers to have sex with males.

Deviations occur when an individual prefers erotic relationship with a person of the same sex (male and female homosexuals) or when a male person feels female.

8.3. Psychological Counselling on Intimacy

Establishing intimacy, as most people want, may appear hard to achieve due to such issues as obstacles to the development of intimacy, fear of intimate relationships, and pseudo-intimacy.

It is a well-known fact that some people easily enter into close relationships, while others find it very difficult to go beyond the small talk stage. There are clearly a lot fewer people that belong to the first category. Most people have to make a lot of effort to achieve intimacy, and often face the fact that all their attempts go unnoticed or rejected. The following are the common causes of the difficulties that arise at the beginning of close relations.

1. Shyness. People whose shyness makes them avoid communication and keep themselves to themselves, unintentionally limit their ability to create intimate relationships. Paradoxically, shy people often crave intimacy and friendship, but they obviously do not want or are not able to take the risk and overcome their shyness.

2. Aggressiveness. Aggressive people often scare away others or make them take a defensive position. Typically, they are concerned that “this man will take the upper hand over me,” but few people are attracted to relationships in which they will have submissive role. Lowering the tone and aggressive behaviour can increase the chances of achieving intimacy.

3. Narcissism. People absorbed with themselves usually push the others away. Everyone knows the people who at all costs want to be in the spotlight; ignore the needs of others (not on purpose, but simply because they do not notice them); who speak only about themselves, not letting anyone else say a word, and do not want to do anything from what their partner wants, unless it coincides with their own desires. These people often initiate a sexual relationship by telling others a lot about themselves, but it is difficult for them to maintain a long-term relationship.

4. Egotism. Egotism stemming from narcissism can cause even more damage to the development of intimacy. Egoists often manipulate others and try to benefit from them to achieve their own goal. Selfish people care little about bringing anything good to their partner or relationship, and try to be the first to get their way.

5. Inability for empathy. People unwilling or unable to accept and understand the attitudes, thoughts or feelings of others might find it difficult to maintain intimacy. They often do not know how to listen to the other: they either interrupt their partner or do not hear what they are saying, being unable to look at the situation from the partner's point of view. Those who are capable of empathy, seek not only to understand, but also somehow help others.

6. Conflicts and unrealistic expectations. Many people have idealised pictures of intimacy. As a result, they expect the impossible, creating a situation that often leads to disappointment, frustration and even the refusal from intimate relationships.

In other cases, partners' purposes may be so different that the relationship is bound to fail. Thus, if one partner is mainly looking for the ability to share leisure and entertainment in friendship, while the other wants a deep intellectual communication, they are unlikely to become good friends.

Needless to say, this is not a complete list of all possible obstacles on the way to intimacy. There are other factors, e.g., depression, drug abuse or severe physical illness, which extremely complicate the establishment of close relations even if all other conditions are acceptable. [4]

It is important, however, to emphasise that intimacy is often extremely viable, making its way in spite of the unforeseen obstacles.

Fear of intimacy is rather common. Its main causes are distrust, fear of being abandoned or lose control. These are often accompanied by a negative view of oneself. People think that they do not have anything of value to contribute to the relationship, and question the fairness of the evaluation of the interested person because they feel uninteresting and not worth the attention.

Distrustful people, who fear that they might be deceived, are resolute to avoid intimate relationships, preferring to have many random relationships instead of one that requires taking on a serious commitment; such people protect themselves from trouble, but rob themselves emotionally. Others enter into intimate relationships, but protect themselves by limiting the degree of closeness. Once there is a risk that the relationship can become too close, they start a fight, become indifferent or plunge into work; they protect themselves from the commitment of the relationship, and soothe their fears by keeping intimacy under control.

Oftentimes, fear of intimacy remains throughout the entire life. Sometimes it is rooted in the traumatic relationship with parents in early childhood; in other cases there is a gap after the intimate relationship that brought not only mortification, but deep disappointment, too.

True intimacy as a positive self-developing process should be distinguished from pseudo-intimacy which is more pretence than openness, more manipulation than empathy. Pseudo-intimacy is characterised by the following features:

1. The desire of one partner to shift most part of the hassle and responsibility on another rather than to take them over.
2. A huge gap between what is said and what is done.
3. Lack of mutual trust between the partners or deliberate and repeated breach of it by one of them.

4. One-sided or illusory obligations imposed by this relationship.

5. Selfish behaviour of one partner and their inattention to the interests of another.

6. One-way communication (one partner either takes up all the talking, or does not have talk at all).

7. Directive communication style, when one or both partners give instructions and criticise each other for not following them.

8. Permanent conflicts and disputes that consume a lot of time and energy, but hardly lead to solving significant problems.

The intimacy issues also include homosexual problems. The term “homosexual” refers to personal behaviour, while the term “gay” refers to public behaviour and shows the connection with the subculture. Homosexually oriented individuals openly declare their sexual preferences and can be identified by their activities and demeanour.

This is reflected in the feminised style of behaviour in men and masculinised in women. This style can be a natural expression of self, or part of rather formal codes denoting group identity. Many of the social signals that are used to give a sign of sexual interest are the same for homosexuals and heterosexuals. Certain behavioural codes may be useful for the homosexuals in heterosexual circumstances, e.g., subtle changes in tone of voice, posture and manners, keywords, visual contact and frequenting famous places for dating.

Bisexual (ambi-sexual) behaviour in 1990s was also discussed more openly than in the past. And there is no evidence that was more wide-spread than in any other previous period. Ambisexuals more openly communicate with homosexuals than heterosexuals, but they consider themselves a separate category of people. Just as lesbians did before them, they demand their recognition as a separate from homosexuals community, with its own specific group needs and interests.

Women who prefer to have erotic and loving relationship – exclusively or occasionally – with the people of the same sex were called “romantic friends” in the Victorian era. In Western culture, they were a minority even more hidden than men; the public learnt of their existence only after the Second World War. Up until the 1960s, they were mixed in the same group with men, being called “female homosexuals” or “gay women.” Later, for political reasons, they agreed to be called lesbians because it gave them an identity as a group.

Although homosexual men and women have many common needs, lesbians

have their special needs, too. In particular, they are extremely concerned by the stereotypes about them in society. As representatives of any other orientation, they may be feminine or “macho-like,” conservative or liberal, believers or atheists, interested or disinterested in getting an orgasm, prone to promiscuity or monogamy, reserved or sociable, attractive or plain. Their motives or reasons for identification with the lesbian community are often wider than among male homosexuals. Some women engage in sexual intercourse with the people of the same sex for political reasons, which is very rare or non-existent among men.

Any culture sees clothing as a symbol of belonging to the male or female gender, and expresses being a part of a certain group or excluded from it. Clothing is a means of providing evidence of gender division and accurate gender identification. It objectively reflects a range of mental, social, and many other aspects. People react negatively to violations of the norms related to clothing, and, therefore, to the preferred group identity.

Conclusions.

Sex consultancy is a specialised area, which often uses behaviourist methods to reduce the symptoms. It is often applied within the marriage counselling after processing the main problems in communication. In order for sex counselling to be successful, couples must be willing to keep their relationship and go through psychotherapy. The basic plan to provide psychological help consists of 6 steps: clinical interview, checking physical state and studying the history, studying the relationship, exercises on the development of sensory sensitivity, special techniques, evaluation.

KAPITEL 9 / CHAPTER 9⁹

GREEK AND LATIN DOUBLETS DENOTING PLANT PARTS IN MODERN BOTANICAL TERMINOLOGY

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-019

Introduction

For historical reasons for the emergence of many biological sciences in the ancient world, their terminological systems were formed on the basis of Greek and Latin lexical funds, which led to the appearance of Greek and Latin doublet designations of concepts [1]. Among the various ways of replenishing terminological vocabulary, the most productive was morphological one that according to which term formation was carried out by compounding and affixation.

V. Shynkaruk distinguishes two types of compounding: syntactic (compounding stems), and paratetic (compounding words) [11]. The use of various combinations of roots, stems, affixes and word-building models, both “pure” (Latin or Greek), and hybrid, made it possible not only to mark the distinguishing features of a new concept but also to determine its place in the system of concepts. The means of word formation, determining the limits of the content of concepts, got, in turn, a clearer semantic specialization. With the development of science, there arose a need for clearly motivated designations, the internal form of which is exactly consistent with the content.

In modern terminology, research on Greek and Latin terminological elements is carried out in various aspects: a bioscientific terminology: words from Latin and Greek stems (D. Ayers), the internationalization of the terminological fund (V. Akulenko, S. Grinev-Grinevich, V. Grigoriev, F. Nikitina, G. Samburova, A. Superanska), the status and role of Greek and Latin terminological elements in the terminological systems of national languages (T. Kandelaki, N. Yushmanov), terminological synonymy (D. Lotte), terminological elements in the terminological systems of specific sciences (O. Balalaieva, N. Misnik, Yu. Brazhuk, I. Vakulyk, V. Shynkaruk, N. Tsymbal, G. Hasanshina).

However, there are few fundamental works devoted to the analysis of botanical terminology as such. The historical aspect of the emergence and development of Ukrainian scientific botanical terminology was studied by V. Gamalia, some aspects of the use of Greek and Latin doublets are mainly covered in the dictionaries of

⁹Authors: Balalaieva Olena Yuriivna

botanical terminology by M. Barna [5], A. Bulakh, S. Ziman [12], I. Dudka [6].

The purpose of the study is to analyze the Greek and Latin doublets in botanical terminology, denoting the names of plant parts.

Research methods and materials: morphemic analysis of botanical terms denoting the names of plant parts. The study is based on materials of classical dictionaries for botanists by J. Lindley [9], S. Pell, B. Angell [10], from which most definitions of terms are taken.

The process of creating the Latin botanical terminology took place through the absorbing of Greek terminology, searches in Latin for equivalents of Greek terms and borrowings. The statement that, as a result of the parallel use of Latin and Greek terms, the synonymy in terminology expanded, a specific Latin-Greek bilingualism has emerged, which was a distinctive feature of ancient medical terminology and became traditional for modern, can be extrapolated to all biological terminology, including botanical one.

Based on the results of the morphemic analysis, scholars prove that affixing and compounding are productive ways of forming items of the Latinized semantic metalanguage of agronomy, that fully complies with the speech substratum, the Latin language. The researcher notes that the grammatical foundation of the Latinized metalanguage of agronomy is represented by three parts of speech: nouns, adjectives and participles. In compound words, numerals and adverbs are also presented as terminological elements. However, in modern botanical terminology, not all roots or stems of Greek nouns found in derivatives are used as separate terms.

Most compound botanical terms have a transparent internal form: the meaning of an unknown word can be revealed from its word-forming structure through the analysis of terminological elements – morphemes and morpheme blocks, which are regularly reproduced in existing definitions or used to create new ones and have a definite permanent meaning. The terminological element conveys a generalized and specialized meaning determined by one of the signs of concept the denoted by the term. In this sense, terminoelements are constitutive units in terms and nomina.

With the help of frequency terminological elements, a series of terms with the same type of semantics and structure are formed. As a result of the interaction, the terminological elements form a complex open formal-semantic terminological system in which each term has a specific place and a constant meaning [7].

Let's consider some Greek and Latin initial and final doublet terminological elements denoting the names of plants and their parts.

9.1. Greek and Latin roots denoting parts of plant

9.1.1. Greek *-phyt-* / Latin *-plant-* 'plant'

The high-frequency root *phyt-* can be either initial or final, and used in *phyto-/-phyton* variants:

phytognosis = *phytologia* – science of plants, the part of botany which treats of plants in general;

phytobiologia – *phytobiology*, the branch of biology that studies plant life (the same botany);

phytographia – *phytography*, the part of botany teaching the art of describing plants;

phytopathologia – phytopathology, science of plant diseases;

phytotomia – *phytotomy*, the part of botany teaching anatomical structure of plants;

phytocenosis – plant community, a collection or association of plant species within a designated geographical unit;

phytogelin – gelatinous matter of Algae;

phytochlore – green coloring matter;

phytoliths – fossil plants;

phytopolitus – any parasitical plant, whether real or apparent;

phytophagus – phytophagous, an animal feeding on plants;

phytoncida – phytoncides, antimicrobial, allelochemic, volatile organic compounds derived from plants;

hygrophyton – hygrophyte, a plant adapted to the conditions of abundant moisture pads of surrounding air;

xerophyton – xerophyte, a plant adapted to dry growing conditions; to survive in an environment with little water;

mesophyton – mesophyte, a plant of medium or favorable conditions as to moisture and light, or intermediate between wet and dry.

The final terminological element *-phyta* is common for the names of the divisions of plants: *Magnoliophyta* – division of Flowering plants; *Pinophyta* or *Coniferophyta* – division of vascular land plants, conifers; *Equisetophyta* – division of horsetails rushes; *Polypodiophyta* – division of vascular land plants, ferns.

The Greek noun *φυτον* is not used in terminology as stand-alone; its root is used

only in derivatives. The Latin word *planta* is used to denote the concept 'plant' (but sometimes the word *stirps* with the same meaning is used in publication names). The root ***plant-*** is used in such terms as *plantarium* – plant nursery, *plantatio* – plantation, etc.

9.1.2. Greek ***-phyll-*** / Latin ***-foli-*** 'leaf'

Both terminological elements are high-frequency and can be initial or final:

phylloideus / ***foliaceus***, ***foliiformis*** – leaf-like, having a texture or form of a leaf;

phylloma – leaf-like thallos of Algae;

phyllomania – the production of leaves in unusual number or in unusual places;

phyllophor – upper herbaceous part of the stem of a Palm tree;

phyllotaxis – the manner in which leaves distributed over a stem,

phyllula – scar left on a branch by the fall of a leaf;

phyllodium – the kind of leaf, which results from enlargement of the petiole and the loss leaflets;

foliaris – inserted upon, or proceeding from the leaf;

foliatio – the act of leafing;

foliatus – clothed with leaves.

They can form doublet pairs:

polyphyllus / ***multifolius*** – having or consisting of many leaves or leaf-like parts;

macrophyllus / ***grandifolius*** – having large or elongated leaves, large-leaved;

amblyophyllus / ***obtusifolius*** – having obtuse leaves, obtuse-leaved;

platyphyllus / ***latifolius*** – having broad leaves, broad-leaved;

stenophyllus / ***angustifolius*** – having narrow leaves, narrow-leaved;

microphyllus / ***parvifolius*** – having small leaves, small-leaved;

holophyllus / ***integrifolius*** – holophyllous, integrifoliate;

leptophyllus / ***tenuifolius*** – having thin leaves, thin-leaved;

pachyphyllus / ***crassifolius*** – having thick leaves, thick-leaved;

cyclophyllus / ***rotundifolius*** – having round leaves.

As a term, the noun ***phyllum*** is used with the transformed specific meaning 'sepal, perianth leaf'.

9.1.3. Greek ***-anth-*** / Latin ***-flor-*** 'flower'

Both stems are frequency and could be prepositional and postpositional. For example: ***Anthophyta*** – the Flowering Plants;

anthesis – the flowering period of a plant, act of expansion in a flower;

anthotaxis – an arrangement of flowers;

anthoclinium – a receptacle of inflorescence;

anthesmolysis – a metamorphosis of inflorescence;

anthesmus – inflorescence;

anthocarpous – composed of flowers and fruit blended into a solid mass;

anthocyane – the blue coloring matter of plants;

anthodium – head of flowers;

anthophorum – a short stalk or internode which sometimes between the calyx and petals, supporting the latter and the inner organs;

anthophorus – flower-bearing;

anthologia – anthology, a collection of blossoms;

anthurus – an inflorescence consisting of a cluster of flowers at the end of a long stalk; *perianthum* – *perianth*;

flora – all the plant life present in a particular region or time;

florogenesis – process of transformation from vegetative to reproductive phase;

floricultura – floriculture, flower farming;

floristica – floristics, the branch of botany concerned with the types, numbers, and distribution of plant species in a particular area;

florifer – floriferous, that bears flowers;

floralia – flower garden.

There are doublets used in terminology:

polyanthus / *multiflorus* – having many flowers;

oliganthus / *pauciflorus* – having few flowers;

macranthus / *grandiflorus* – having large flowers; large-flowered;

micranthus / *parviflorus* – having small flowers, small-flowered, etc.

The noun of Greek origin *ανθος* (*anthos*) is not used alone in botanical terminology.

9.1.4. Greek -carp- / Latin -fruct- 'fruit'

The root **-carp-** can be both initial and final. For example:

carpel – one of the rolled up leaves of which the pistil is composed;

carpologia – carpology, a branch of botany that studies fruits and seeds;

carpophyllum, *carpidium* = carpel;

carpomorphus – fruiting;

carpadelium – an inferior indehiscent to or more celled fruit with solitary seeds, and carpels which, when ripe, separate from a common axis as in Umbelliferae;

carpoclonium – a free case or receptacle of spores;

carpomorpha – those parts in cryptogamic plants which resemble true fruits without being such;

carpostonium – the opening into the spore-case of Algals;

pericarpium – peridium of certain Fungals;

macrocarpus – having large fruits, large-fruited;

microcarpus – having small fruits, small-fruited;

pachycarpus – having thick fruits;

dolichocarpus – having long fruits, long-fruited;

oxycarpus – sharp-fruited;

erythrocarpus – having red fruit;

apocarpium – apocarp, a female element of a flower having separate carpels;

apocarpus – having distinct carpels.

The noun of Greek origin *καρποζ* (in the Latin version *carpus*) is used as an independent and is synonymous with the Latin *fructus*. The terminological element **fruct-** is used mainly as an initial: **fructifer** – bearing fruit; **fructificatio** – fruiting; **fructescentia** – the time of fruit ripening.

9.1.5. Greek *-clad-* / Latin *-ram-* ‘branch’

The Greek noun *χλαδοζ* (*clados*) is not used as a stand-alone term and found only in derivatives and compound words. For example:

cladogenesis – the process of evolutionary splitting of species;

cladodium – a modified stem that has a leaf-like shape;

cladenchyma – branched parenchyma;

cladostroma – a receptacle, or growing point covered with carpels, each of which has a free placenta;

platycladus – broad-branched;

pachycladus – thick-branched etc.

Latin *ramus* is used as a separate term; its stem also occurs in derivatives:

ramosus – branched;

ramifer – branching;

ramiflorus – having flowers on the branches;
breviramosus – short-branched;
polycladus / *multiramosus* – multi-branched etc.

9.1.6. Greek *-rhiz-* / Latin *-radic-* ‘root’

The Greek noun $\rho\iota\zeta\alpha$ (rhiza) is not used as a stand-alone, but occurs as an initial or final terminological element in derivatives and compound words. For example:

rhizologia – rhizology, a part of botany that studies plant roots,
rhizina – young roots of Mosses and Lichens;
rhiziphysis – an expansion of a radicle, as in *Nelumbium*;
rhizoblastus – a term applied of embryos which develop roots;
rhizocarpous/rhizocarpicus – having a perennial root, but a stem which perishes annually, as herbaceous plants;
rhizoideus – resembling a root;
rhizoma – a prostrate rooting stem, progressively throwing up leaves;
rhizomaticus – of the nature of a rhizome;
rhizomorphus – resembling a root;
rhizopodium – the mycelium or spawn of Fungals;
rhizula – the young root of Mosses and Lichens;
rhizotrogus – chafer, feeding on the roots;
gymnorrhizus – having exposed roots, buttress-rooted.

Less common is the Latin stem *-radic-*:

radical – arising from the root, or from its crown;
radicans – throwing out roots, usually applied to stems or leaves;
radicatio/radicellatio – the manner in which roots grow or are arranged;
radicatus – having a root;
radicella – a very small root, the young tiny roots which appear from the lower part of a young plant at the period of germination;
radiciflorus – the same as *radicalis*;
radicinius, *radiciformus* – being of the nature of a root;
radicula – the first root of a plant, rudimentary in the embryo;
radicosus – having a large root;
radiculoda – the radicle of Grasses.

9.1.7. Greek *-sperm-* / Latin *-semin-* 'seed'

More productive is the Greek terminological element *-sperm-*:

spermatophyton – a plant that produces seeds;

spermophorum – a cord which bears the seeds of some plants, also the placenta;

spermangium – the case containing the spores of Algae;

spermatocystidium – the supposed male organs of the Muscal Alliance;

spermatoidea – small cells containing gonidia in Algae;

spermatium/spermatidium – spore of an Alga;

spermidium – one of the names of the achaenium;

spermodermis – skin or testa of a seed;

spermophorum – the end of the peduncle of Umbellifers;

spermotheca – seed-vessel, the case in which seeds are contained,

monospermus – having one seed;

polyspermus – having many seeds;

leucospermus – white-seeded, etc.

The final terminological element *-spermae* is common for plant divisions: *Angiospermae*, *Gymnospermae*. The word Σπέρμα is not used as stand-alone in botanical terminology.

Less common is the Latin stem *-semin-*: *seminatio* – the act of dispersing seeds, sowing; *seminulum* – a spore; *seminarium* – a plant nursery, a place for sowing the seeds; *seminicultura* – science of seeds.

9.2. Latin botanical terminology in the mirror of professional linguodidactics

Objective tendencies of integration of European education and creation of European Research Area actualize the need of modern society in highly qualified competitive specialists who are proficient not only in the native language but also in international professional language, are familiar with the scientific conceptual terminology apparatus of modern European languages [3].

It is important for students of biological specialties to learn meanings of the Latin and Greek word-formative elements (terminological elements, roots, suffixes, prefixes), knowledge of which makes for memorization of terms, making it conscious, and therefore easier.

At the present stage, a professional linguodidactics is engaged in the

development of a methodology (researching, modeling, and management) of profession-oriented foreign language teaching aimed at building foreign language professional communicative competence, whose components characterize the linguistic personality of a specialist. According to A. Krupchenko, professional linguodidactics studies strategies for building the professional competence of a specialist in the process of foreign language teaching. The object of professional linguodidactics is a studying the patterns of continuous profession-oriented teaching foreign languages, that builds language professional communicative competence of a specialist, and the subject is an organization of the process of specialist professional competence building by means of a foreign language [8].

Scholars undertook comparative analysis of such approaches as English for Specific Purposes (ESP) and Content-and-Language Integrated Learning (CLIL) and professional linguodidactics on their objectives, definitions, concept characteristics, methodology, assessment and teacher's capacity building in the process of foreign language teaching and came to the conclusion that professional linguodidactics PLD as a new scientific branch of linguodidactics originated from ESP and has much in common with CLIL. A. Krupchenko and A. Kuznetsov state, that professional linguodidactics based on "4-I-Concept": *Interdisciplinary* integration of language & specialism; *Internationalization* – a specialist in a globalized world is involved in a multicultural professional communication; *Interaction* with peers, teachers and professionals for successful FLT process; *Identity* – development of the specialist's linguistic identity [8]

Latin as a dead language cannot be considered in the same breath as other foreign "languages for special purposes". Issues related to the possibility of applying basic ideas and principles of linguodidactics to the teaching of the Latin language remain relevant and valid.

The principle of selectivity "permeates" the whole system of teaching language for professional purposes. This means, that learning a foreign language takes place not in general, but selectively, based on the communicative needs of the profession and specialist's personality. The theoretical teaching any foreign language is necessarily associated with its practical study, since language is a means of communication, and it involves the teaching communicative activity. Latin is a dead language, has some limitations in the formation of linguistic competence at the level of reading and writing, knowledge orthoepic, spelling, grammatical norms, basic linguistic laws and rules for terms composition [2].

Students are encouraged to use selective, functional linguistic material. The Latin course at agrobiological faculties has its own specifics, which significantly distinguish it from studying at other faculties. In the subject content, the profile component (studying terminology) is more actualized and dominates the general one (studying the fundamentals of Latin grammar). The grammatical material is presented in a considerably reduced amount, which is necessary for understanding and translating the Latin names of plants, their diseases, pests, etc.

Students acquire the knowledge and skills necessary for the nomination - the designation of special concepts by terms and scientific names fixed in the international codes of botanical and zoological nomenclature. Some researchers indicate the principal differences between terms and names. the functional approach dominates in educational practice, and the opposition of terms and nominations, although it is stipulated, but not determinative. Scientific names of plants and animals prevail in lexical minima (terms itself make up not more than 20%).

Grammatical fund of the Latinized metalanguage of agronomy is represented by three parts of speech: nouns – 12.9%, adjectives – 65.3%, participle – 21.8%. Numerals and adverbs are also represented as terminological elements in the compounds. The metalanguage of agronomy has a substantive and attributive nature, and the dynamic terminological component is reduced.

Due to the substantive and attributive nature of agrobiological terminology and nomenclature, the most attention is paid to the grammatical features of Latin nouns and adjectives. But even these parts of speech are not studied in full paradigms. The morphological form of the nouns and adjectives (the nominative, sometimes genitive) is the most significant. In this case, the attributive units, being in postposition after the substantive, are ranked according to the degree of importance of the sign for the unit of this taxonomic rank. Such models (substantive + adjective collocation) is a feature of the botanical nomenclature. At the same time, future agrobiologists acquire a significant amount of phytopathological and entomological scientific names. In the names of pathogens of plant diseases and insects, a model of substantive + substantive collocation is rather productive. Therefore, it is compulsory to study only four word forms of nouns and adjectives – nominative and genitive cases singular and plural. A complete derivational paradigm of nouns and adjectives is given for supplementary study.

The principle of foreign language professionalization determines the content of professionally oriented foreign languages learning as a holistic, complex and at the

same time an integrative process of development specialist's linguistic personality, which takes place in the integration of linguistic, communicative and professional skills based of interpenetration, interdependence and complementarity of interdisciplinary information and learning methods Latin language is studied in the first year together with special subjects, or precedes them, being their instrumental and conceptual base and laying the foundations for further conscious perception of the international biological terminology.

During the Latin course, students are introduced to International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants, International Code of Nomenclature for Cultivated Plants, International Code of Nomenclature of Prokaryotes and International Code of Zoological Nomenclature; are acquainted with their main principles (typification, priority, independence). The principle of universality states: "Scientific names of taxonomic groups are treated as Latin regardless of their derivation". Much attention is paid to the special professional topics: systematics, taxonomy, and classification of biological objects, and especially is focused on species, as a basic unit of classification and a taxonomic rank.

Equally important is the study of the structure of the hierarchical system of taxonomic rank above species, and ways of building uninominal names of plants and animals. Precise knowledge of Latin unified final terminological elements of uninominal names, recommended by the current international codes of botanical and zoological nomenclature, and their Ukrainian equivalents is compulsory.

Students should be informed about current trends in biological sciences. The Latin course based on principles of professional linguodidactics, unlike classical one, is not a closed system, it is regularly updated with new information from the achievements of modern science. Ad example, information on principles of syntaxonomy – the theory and practice of the phytocoenoses classification, the ways of creating the Latin names of syntaxa (syntaxon) in physiognomic and floristic vegetation classification, Rules and Recommendations of International Code of Phytosociological Nomenclature were recently included in it.

Conclusions

Based on the morphemic analysis of terms, it was found that terminological elements of Greek origin denoting parts of plants are traditionally more productive than Latin ones, but not all Greek nouns can be used as stand-alone independent terms in modern botanical terminology [1]. They can be divided into three groups:

1) those that can be used alone in transliterated form (sometimes with a Latin ending), and their stems with the same meaning can be part of the derived term. For example: καρποζ – Latinized carpus ‘fruit’;

2) those that can be used both alone and as part of a derived term, but have different meanings. For example, a terminological element of Greek origin -phyll- ‘leaf’ retains this meaning only in derivatives, and as a term phyllum has a specific, much narrower meaning ‘sepal, perianth leaf’;

3) those that are not used as stand-alone in botanical terminology, but their roots are found in derivatives. For example, a terminological element -gyn- (from the Greek Γυνή ‘woman’) means ‘pistil, the female reproductive part of the flower; and is used only in compound terms, for example, monogynus – monogynous, having only one pistil or stigma; a terminological element -rhiz- (from the Greek ριζα ‘root’); a terminological element -clad- (from the Greek χλαδοζ ‘branch’), etc.

It is important for students of biological specialties to learn meanings of the Latin and Greek word-formative elements (terminological elements, roots, suffixes, prefixes), knowledge of which makes fore memorization of terms, making it conscious, and therefore easier.

KAPITEL 10 / CHAPTER 10¹⁰

FEATURES AND CHARACTERISTICS OF INTERNAL AFFAIRS BODIES IN UKRAINE

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-011

Introduction.

The beginning of the 21st century turned into a series of serious disasters for Ukraine, which include the crisis of the 2000s, which caused the fall of the economy and the increase of internal and external debts, the annexation of Crimea and the eastern regions, the SARS-CoV-2 pandemic, and finally the Russian-Ukrainian war. Taken together, the listed factors entering into a synergistic relationship create an incredible level of disturbance, which appears to us as a real threat to the national security of Ukraine.

State power, represented by public authorities, forms a special mechanism for ensuring the country's national security in all its spheres. The key element of this system can rightly be considered the system of internal affairs bodies. The foundation of existence, which determines the effectiveness of the mentioned system, is the regulatory and legal basis of its organization. In accordance with this, a significant place in the category of modern challenges facing the national security of Ukraine is occupied by the urgent problem of legal support for the activities of the system of internal affairs. It is necessary to state that the current special legislation of Ukraine in its specific provisions does not meet or even contradicts generally recognized European standards. As of today, we can observe an obvious differentiation between the Ukrainian and European legislative bases for the regulation of intrastate relations. Such a state of affairs determines the urgent need to reform the national legislation, in particular, to improve the tools of the system of state-legal regulation of the activities of the internal affairs bodies in the field of ensuring national security.

Presenting main material.

The system of state bodies in Ukraine has a complex branched system consisting of relatively autonomous power subsystems and directly the bodies that are part of them. At the same time, the theoretical selection of another type of system, for example, a system of management bodies or any other, does not deny the presence of common subjects in different systems. This is explained by the fact that, at the theoretical level, it is not rational to single out such a variable as the subject's

¹⁰Authors: Myrhorod-Karpova Valeriia, Kiselyova Olena, Rudenko Lyudmila

affiliation to the state administration system among state authorities, such as the executive ones, because the latter is a general category in the context of systems of executive authorities and therefore does not need to be designated as a separate specific trait. Thus, the system of law enforcement bodies, in particular, contains common elements with the system of state administration bodies, and the system of internal affairs bodies (hereinafter referred to as the IAB) – with all of the above mentioned, because the state administration system includes the law enforcement system, which, in turn, includes the IAB system.

In the academic community, it is indicated that such a systematic approach to the definition of the concept of “legal status” led to the emergence of an approach in the scientific literature, according to which the complete structure of legal status is divided into several levels: general and special. Thus, S. Shestakov points out that the general legal status determines the legal properties and qualities that are characteristic of all other statuses. Sectoral legal statuses specify the content of the general status with regard to specific types of legal relations that exist in society [1, p. 13–14]. V. Vasylenko quite interestingly classifies the legal status, which, together with the general legal status, distinguishes sectoral, inter-sectoral and special. According to the definition of the scientist, they are related to the general legal status as general and special [2, p. 38]. Thus, according to this approach, the general legal status of a state authority characterizes its position in the system of other state bodies, its purpose in the state mechanism. Branch legal status determines its position in a specific type (branch) of legal relations. Special – intended for identification of the relevant state authority as the subject of a specific legal relationship in a specified period of time with a specific subject (the other party). However, based on the fact that the principle of systematicity implies a regular and stable hierarchy, the most accurate is the selection of signs relative to the position of the body in the hierarchical model of systems. In this regard, M. Martynov rightly emphasizes that the subsystem of the internal affairs bodies is one of the components of the state administration system, it has all the general characteristics of the executive authorities [3, p. 9]. Thus, we can build a logical chain from different systems that will determine the characteristics of the organ.

For our research, the IAB system is of key interest. Accordingly, the study and theoretical description of the essence of this system presupposes, first of all, the determination of its place in the general system of state authorities, its affiliation to a specific system of authorities, and, in accordance with this, the identification of

specific features as a separate subject of state administration, as well as the definition of system characteristics inherent in a specific system of state bodies, as well as the analysis of their legal nature. However, before defining the specific systemic features of the IAB, it is necessary to define the general features of the system as a separate phenomenon. In this regard, we partially share with specific additions the opinion of A. Klochko [4], who include the following as features of the system: – integrity, the fundamental impossibility of identifying the qualities of the system with the sum of the qualities of the elements that make it up, the impossibility of deriving the qualities of the whole from the latter [5, p. 62–63]. In our opinion, this feature is key one, because it allows us to rationalize the bivalent systemic approach by the method of demarcation of purely systemic and individual characteristics of the subject; – the dependence of each element, quality and relations of the system on its place, functions within the whole [5, p. 62–63]. This feature is very important, because the element's compliance with a specific system can partially or even completely determine its characteristics; – the presence of specific relationships between the initial components of the system [5, p. 62–63]. In the field of public administration, this feature determines the internal relationships between elements (subjects) of the system. Moreover, such interaction is quite relative and depends on the level of the system from the point of view of which the elements are considered. Thus, the interrelationships of internal affairs bodies are considered within the framework of the IAB system, and the relationships with other bodies are at a higher level, for example, in the context of the law enforcement system [6]; – structurality, that is, the possibility of describing the system through the establishment of its structure or a complex of connections and relations of the system, the conditioning of the system's behaviour not so much by the behaviour of its individual elements, but by its structure [5, p. 62–63]; – system and environment interdependence. The system forms and reveals its qualities in the process of interaction with the environment [5, p. 62–63]; – hierarchy. Each component of the system, in turn, can be considered as a system, and the system studied in this case is one of the components of a wider system. In this regard, we fully share the opinion of O. Klochko, who in his work defines the system of public security as an integral complex of separate, interconnected and interacting services and units that form a special unity with society and the state and are at the same time an element of a higher order system [5, p. 62–63]; – imperativeness. The form of the relationship between an element of one system and an element of a higher system involves the subordination of one element

to another [7]; – contradictory nature of the system. On the one hand, due to the abstractness of its definition as not an empty collection of elements, its use in specific scientific research is complicated. On the other hand, it is precisely the abstract and universal nature of this concept that allows it to be applied to an exceptionally wide class of phenomena and objects regardless of their nature and specificity [5, p. 62–63]; – self-determination of a set of properties of the system, which is included in the regularity [5, p. 62–63].

In accordance with this, we can determine that system characteristics are those common characteristics that are common to all subjects of a specific system and indicate their belonging to it. That is, these features are directly conditioned by the subject's belonging to this system and make it possible to logically identify the subject among other systems. Accordingly, in order to determine the features of a specific organ or system of organs, it is first necessary to determine which systems they belong to and to highlight their specific system features.

Therefore, we should start with the fact that Article 6 of the Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-VR establishes the fundamental division of state power in Ukraine into legislative, executive and judicial [8]. As mentioned earlier, each of these branches of government has its own specific characteristics, which allow us to theoretically identify them in the mechanism of state administration. We agree with the opinion of I. Protsyuk, who points out that in the implementation of state power there are functional, institutional and subject manifestations of the principle of separation of state power [9, p. 36]. All of them presuppose the presence of special identifying characteristics (signs) that allow logical determination of the organ's affiliation to a specific branch. Since the IAB system, according to the Law of Ukraine "On the General Structure and Staffing of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine" dated January 10, 2002 No. 2925-III, is thoroughly represented by the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, and only then by all subordinate bodies, institutions, services or other structural elements, according to the Regulation on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 28.10.2015 No. 878, the entire system of the IAB primarily belongs to the bodies of the executive power.

The essence of the executive power as a separate theoretical and legal category is most successfully outlined by S. Stetsenko, arguing that the executive power in Ukraine is designed to exercise control powers, state property management, antimonopoly activity and a number of other activities. As the author notes, the actual

implementation of laws is not the dominant purpose of the executive power. It is more a means than a goal, rather than a destination in its traditional sense [10, c. 67–72]. In turn, it is impossible not to note the position of O. Khomenko, that under the executive power he understands the totality of state powers for the implementation of laws, the development and implementation of state policy, which are implemented by an extensive hierarchical specialized set of state bodies based on the principles of efficiency, administrative subordination, legality, accountability before representative bodies and a combination of dynamism and stability [11, p. 9].

According to their functional purpose, among the bodies of executive power, law enforcement agencies are distinguished. At the same time, as S. Denysiuk emphasizes, some legal scholars consider law enforcement agencies exclusively from the standpoint of their classification as executive authorities [12, p. 119]. According to T. Pikul', law enforcement agencies are also included in the system of executive authorities and, in this way, differ from the court and the prosecutor's office [13, p. 71]. However, we emphasize that everything depends on the categorical apparatus, and in our case – on the definition of the essence of the category of law enforcement activity and, accordingly, the circle of its subjects. Thus, according to the interpretation of the definition of “law enforcement activity” contained in the Legal Encyclopaedia edited by Yu. Shemshuchenko, forms of law enforcement activity also include the cancellation of illegal legal acts, recognition of laws and bylaws by the Constitutional Court as unconstitutional, etc. [14]. Therefore, the author defines the subjects of law enforcement activities as the bodies that are part of the judicial branch of government, and this, in turn, gives grounds to assert that the key feature of law enforcement agencies is their functional purpose – to perform law enforcement activities. According to the provisions of this logical system, the subject of law enforcement activity, that is, a law enforcement body, is any state authority that directly or indirectly in its activity embodies such a functional task as the protection of rights, which is a very controversial statement. On this occasion, V. Tatsii rightly emphasizes that as a result of a broad interpretation of the law enforcement function, law enforcement agencies include almost all bodies of the executive power, which to one degree or another are engaged in the performance of law enforcement functions, i.e., indirectly also law enforcement activities. At the same time, by their legal nature and the tasks assigned to them, they have nothing to do with law enforcement agencies [15, p. 234]. Moreover, according to this position, the system of law enforcement bodies is higher than the system of branches of power defined in the

Constitution, which is an alogism.

We believe that a more authentic definitional apparatus of law enforcement activity can be stimulated by demarcating the generic concept of “law enforcement activity” into a more specialized dimension, that is, defining the definition through the prism of legal practice. That is, to determine affiliation to law enforcement agencies by direct functional purpose. In support of our position, we cite provisions of the current legislation of Ukraine relating to this area: in the Resolution of the Central Election Commission of Ukraine “On appeals to law enforcement agencies regarding the prevention and cessation of violations of the legislation of Ukraine during the preparation and holding of the midterm elections of the People’s Deputy of Ukraine on July 26, 2015 in single-mandate electoral district No. 205 (Chernihiv Region)” dated July 20, 2015 No. 139, the internal affairs bodies of Ukraine, the Security Service of Ukraine, and the prosecutor’s office of Ukraine are classified as law enforcement agencies [16]. At the same time, in another normative and legal act, the legislator narrows the circle of law enforcement agencies: the Instruction on the interaction of law enforcement agencies in the field of combating organized crime, approved by the order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the Security Service of Ukraine dated 10.06.2011 No. 317/235, covers only internal affairs bodies and the Service security of Ukraine [17]. Therefore, law enforcement agencies are recognized by the legislator in a narrower sense as purely executive authorities.

Conclusions

According to the analysis of the views available in the academic literature, the following are recognized most often among the features of law enforcement agencies, and therefore of the IAB system: 1) functional assignment – a defined direction of professional law enforcement activity, tasks, competence and possession of special powers for the purpose of protecting law and order [18, p. 99; 20, p. 69]; 2) performance of at least one or, as a rule, several main law enforcement functions is decisive in the activity [19, p. 12]; 3) endowed with state-authority powers and, accordingly, the right to use state coercive measures and means (physical force, special means of active defence and attack, firearms) [20, p. 12]; 4) as a rule, in order to ensure the proper level of official discipline, law enforcement officers are assigned special ranks, uniforms, weapons and other means of self-defence are issued; issues of their disciplinary responsibility are regulated by special statutes on discipline [21, p. 19; 17]; 5) decisions legally adopted by such bodies are binding for officials and

citizens [22, p. 147–148]; 6) performance of functions requires specific organizational, legal, personnel, logistical, military and rear (in particular, provision of weapons, ammunition, special means, forensic and special equipment, material and other types of property), financial, informational, scientific and other support [23, p. 50].

KAPITEL 11 / CHAPTER 11 ¹¹

GLOBAL PROBLEMS OF WAR AND PEACE IN MODERN CONDITIONS

DOI: 10.30890/2709-2313.2022-13-03-004

Introduction

The problem of war and peace on our planet is becoming relevant today, although traditional problems that have existed for centuries and decades remain. Geopolitical problems, or problems of preserving peace on Earth, are related to the peculiarities of interaction between countries on the political map of the world. These problems cause military conflicts and threaten humanity with a World War. The military arsenals of countries around the world are represented by so many nuclear, chemical and biological weapons that can destroy the planet itself. Every year, humanity creates new types of weapons, means of destroying people and various buildings.

Systematically, dozens of zones of instability ("hot spots") arise in the world, where armed confrontations of various groups of the population, peoples or states take place. Such places tend to grow and turn into entire districts. Conflicts in them continue for years, involving an increasing number of countries and peoples.

11.1. Geography and wars today

The end of the Cold War marked the beginning of the globalization debate, for which many conflicting theories have been developed to date. According to Mazis I. T., globalization is a planetary-scale geographical phenomenon, which concerns a set of homogenization processes at two levels: at the level of the supranational economy (the economy that transcends national borders) and at the level of culture. However, the problem of globalization today includes a number of broader political, social, economic as well as security, defense and war issues. Undoubtedly, however, the priority issue is the relationship between the nation-state and supranational decision-making processes. In the context of globalization, it seems that the process of critical political decision-making is shifting from the nation-state level to the supranational or transnational level, making the role of the state complementary, secondary or negligible (Harchaoui, 2017).

¹¹ **Authors:** Taranova Nataliia, Zastavetska Lesia, Zastavetskyi Taras, Semehen Oksana

In this context of globalization, the concept and content of risk and threat is changing. It exceeds the limits of the national and is generalized. It is denationalized and denationalized. It is estimated that a new global society is being created, with the minimization or even complete abolition of the intervening role of the state where, given the increasing interdependence of the human population of the Earth (due to the increasing flow of capital and goods) it places individual interpretations of global risks.

According to P. Kennedy, the picture of the world community after the end of the Cold War is completely different from what it was before. The dissolution of the USSR alone resulted in the creation of a significant number of new states. Also, the USA The undisputed world ruler where now responsible for protecting the world economy, trade and technology, but they failed to prevent a further impetus for a was growing year by year. Therefore, the end of the Cold War did not put an end to the controversy. On the contrary, it seems to have created new identities based on cultural data and led to new forms of conflict. In the international political arena, the acquisition or increase of power of a power and consequently in the issue of security it seems that the global conflict has been replaced by regional conflicts (Fettweis, 2017).

After the end of the Cold War, some countries began to develop new ones, but also to revive old rivalries. They look for groupings and find them with countries that share the same culture and the same culture. Politicians will talk about "wider" cultural communities that transcend the borders of the nation-state, such as "Greater China", "Greater Serbia", "Greater Turkey", "Greater Iran" and the like. The development of the region on the basis of cultural characteristics and criteria is now moving in parallel with globalization. This will, of course, result in the development of various regional organizations, while this overall trend will increase the chances of regional conflicts such as between Muslims and non-Muslims. Consequently, the identity crisis of many states, but also of ethnicities, after the end of the Cold War led to cultural coalitions and conflicts. In the same context, a nationalist upsurge includes the minorities, which through the strengthening of their cultural characteristics and identity, usually claim their union with neighboring countries from which they were previously detached after power-sharing agreements between the Great Powers. Even these cases lead to conflicts and imbalances, even at the regional level (Harchaoui, 2017).

Therefore, the world community today is faced with a number of growing,

complex and multidimensional problems compared to the past. Some of these problems are: the population explosion and the growing demographic inequalities between rich and poor countries, the environmental challenges that are qualitatively different from those of the past, the way in which today's technology makes some traditional professions redundant and therefore the issue of unemployment.

11.2. Possible causes of war

It is a fact that both current and future decisive conflicts focus on the Eurasian continent. The division between East and West during the Cold War seems to have favored the North, and now the contrast is reflected in the distinction between North and South, as a product of the Cold War. The end and termination of the latter led to the imposition of a supranational geography of conflict. Thus, in the last twenty years, an arc of controversy has formed in the south of the Eurasian continent. This arc seems to start from eastern Turkey, with Kurdistan, to reach Kashmir. That is, it includes northern Iran, the southern part of the former Soviet Central Asia and Afghanistan. Within this geographical context, tensions and causes of conflict do not stem from a single cause, but are the result of a number of factors of instability: absence of state, state inadequacy, energy resources, illicit wealth (drugs), traditionally organized smuggling, scarcity forces of real interest for problem solving, development of paramilitary organizations and many more (Gat, 2017).

What seems to prevail is that no matter how many threats and dangers appear in new forms and content or are presented more intensely than in the past, they are a continuation of the interpretation that the structural imbalances of the world system are what lead to the use of violence and war. conflicts. Inequality between North and South is the fundamental and inherent cause of transnational or regional differences and problems. Wealth flows are constantly in imbalance in favor of the North, just as they have been in the past. This imbalance seems to continue to exist at the beginning of the 21st century and to determine and direct military strategies even if some factors (individual outbreaks of war - terrorism) try to rearrange the differences between the different forces.

In this light of the ongoing global structural imbalance, which has its roots in the distant past, it is worth emphasizing the magnitude of the problems that may arise in the future from demographic, land and water issues (Gat, 2017).

11.2.1. Demographic causes

The manifestation of violence and global conflicts are largely explained through the demographic study of the countries involved. However, in the 21st century it may well be the very cause of future wars.

The population of a country is most often related to its power. The quality of the population is also identified with its power. For example, today the West whose population is aging is a worrying fact when confronted with the rapid development of the Third World. We must also not forget the phenomenon of migration, which has developed particularly today and which is characterized by many countries as an invasion.

Today, the earth is inhabited by about 6.2 billion people living in a context dominated by inequalities between continents, regions and states. The most populous regions are East and South Asia, Europe, the northwestern United States, southeastern Brazil, the west coast of Africa, and the Middle East. At the continental level, the one with the largest population and the most concern is Asia. In particular, China, India, Indonesia, Pakistan and Bangladesh are the countries with really large populations (Brooks et al., 2019).

The power of a state is connected not only with its numerical dimension, but also with its qualitative one. As the population of the western world ages, so does the fear of the effects of imbalance on the rapid development of the Third World. Consequently, immigration is perceived as an invasion by Westerners. At the end of the 20th century, migration involved the movement of populations between western countries. In recent years, immigrants in the western world have come from non-western countries. In general, it seems that Western societies either do not want to assimilate immigrants or have great difficulty in doing so. The consequences of a continuing lack of immigration assimilation may create countries that are divided, for example, between Christian and Muslim communities, with corresponding social and economic consequences for the country itself (Andregg, 2016).

However, demographics not only determine conflicts at country level but are often a factor in internal conflicts. In addition, it is a tool for many regimes to regulate the ethnic groups that exist in their territories. Modern forms of war seem to be largely determined by internal conflicts. In recent years, it seems that the coincidence of demographic growth and rural exodus has led to the proliferation of large poles in a number of southern countries, where civil violence is developing that is difficult to control. This, in essence, means that this framework favors uprisings.

Unemployment, poverty, crime and deprivation are clearly causes of civil strife (Brooks et al., 2019).

11.2.2. Lack of lands

The land was, for many years, a great economic capital, and in many cases the struggle for its preservation was identified and confused with the love of the homeland. This perception seems to have receded today, especially in developed countries, but it is still maintained in areas with high populations (Palczewska, 2016).

The question of land was, of course, also connected with the acquisition and maintenance of the colonies. In the colonies each country sent a small group of people, whose goal was the exploitation of the natives to the last degree, often reaching the point of physical extermination of indigenous peoples (Central America).

In countries where population size exerts demographic pressure, there is a shortage of land and this very often leads to conflict. These conflicts can be either civil or transnational. In civil strife, conflict is mainly social and ideological. At the state level, however, the issue is political since, as found through the development of the present study, many conflicts have had as their cause the protection or expansion of a country's natural borders, its vital space (as in the case of the Germans) and safety zones (Palczewska, 2016).

When land is scarce and people are in surplus, the same scenario of land disputes is repeated. A good example could be a demographic boom in Japan. Japan is a small, proportionally inland country which means that the Japanese would face a serious survival problem. It would, therefore, be a reason for its possible activation and expansion to mainland Asia in order to increase its living space. Even in a postmodern version of a planet of 10 billion people, unequally distributed, conflicts over the earth will remain, for a long time, a source of explosive situations.

11.2.3. Water resources

Another geographical element that has been and is the source of many conflicts is water. Today, in particular, although there is no shortage of water, the abuse of it leads to significant effects on state relations.

It should be noted that at this time on our planet, a quarter of the world's population does not have access to adequate quality water, that is, drinking water. Especially in poor countries, and in countries that do not have large water reserves,

millions of people die from drinking contaminated water. Of course, water consumption depends on the wealth of each country. For example, in some African countries it consumes less than 6 cubic meters per capita per day, while in the United States it is 800 cubic meters per capita. Over the last century, water consumption worldwide has increased by 700%. The main consumer of water is the agricultural sector and this increase, which is also related to demographic development, is logical. The larger the population, the more agricultural production is needed, and therefore more water. And geopolitically, however, water in many cases is a cause of conflict, especially in the case of its scarcity or in the event that it increases the cost of consumption. In Bolivia, for example, there was a rural uprising in the spring of 2000 when water consumption increased (Simpson, 2017).

According to international organizations, water scarcity will be reduced to a major geopolitical issue, as by 2050 the world population will have exceeded nine billion, while water demand will increase by 64 billion cubic meters per year. It is also estimated that in 2030, more than five billion. People will not have access to a reliable water purification system. In addition, water is expected to be a source of conflict between neighboring countries, as 40% of the Earth's inhabitants live in more than 200 transnational basins, whose water is shared by more than two states in each case.

The issue of water, however, is not the only cause of problems with regard to its consumption. Water has had a special value and importance in the form of sea lanes in the past, both for commercial and military purposes. Today, apart from the issue of navigation, international law has also focused on the way water is managed, both in fisheries and in the production of hydroelectric power, thus linking international law with the law of the sea. However, the problems have not been resolved and it is typical that today there are about 300 agreements on this issue, but still do not seem to be enough (Jaoul-Grammare & Perrin, 2016).

The importance of water, of course, increases when tensions between stakeholders concern other issues. An example is the Middle East, which is characterized as one of the "warm" zones. The distribution of Yarmouk and Jordan waters creates tensions between Israel and Palestine, Syria and Jordan. Israel, which controls the distribution of water west of the Palestinian territories on which the Palestinians depend, is dependent on its neighbors for part of its water supply. This issue will be exploited by its opponents' policies, making the water problem present in every Tel Aviv political or diplomatic negotiation.

The same goes for the issue of the use of the Euphrates, which is a source of conflict between Turkey, Syria and Iraq. The origin of the problem is linked to an Ankara plan for water management (1980) which included the construction of a huge dam on the Euphrates. This advantage will serve various political goals of Turkey, such as forcing Syria to abandon its support for the Kurdistan Workers' Party (PKK) (Jaoul-Grammare & Perrin, 2016).

Water could also be a deadly weapon in the hands of terrorists. Through a systematic and organized drinking water contamination operation, it could make high-density zones the recipients of irreparable effects on their health and lives.

It is clear, then, that water is not in itself a source of conflict and controversy but a claim to its use between two political formations. It is, in essence, an important factor that determines the power relations between two or more states. Water, therefore, can be an excellent diplomatic and political tool for the successful achievement of strategic goals (Hessel, 2019).

Conclusions

The world community today is faced with a number of growing, complex and multidimensional problems compared to the past. Some of these problems are: the population explosion and the growing demographic inequalities between rich and poor countries, the environmental challenges that are qualitatively different from those of the past, the way in which today's technology makes some traditional professions redundant and therefore the issue of unemployment.

In countries where population size exerts demographic pressure, there is a shortage of land and this very often leads to conflict. These conflicts can be either civil or transnational. In civil strife, conflict is mainly social and ideological. At the state level, however, the issue is political since, as found through the development of the present study, many conflicts have had as their cause the protection or expansion of a country's natural borders, its vital space (as in the case of the Germans) and safety zones.

When land is scarce and people are in surplus, the same scenario of land disputes is repeated. Even in a postmodern version of a planet of 10 billion people, unequally distributed, conflicts over the earth will remain, for a long time, a source of explosive situations.

Today, in particular, although there is no shortage of water, the abuse of it leads

to significant effects on state relations.

According to international organizations, water scarcity will be reduced to a major geopolitical issue, as by 2050 the world population will have exceeded nine billion, while water demand will increase by 64 billion cubic meters per year. It is also estimated that in 2030, more than five billion. People will not have access to a reliable water purification system. In addition, water is expected to be a source of conflict between neighboring countries, as 40% of the Earth's inhabitants live in more than 200 transnational basins, whose water is shared by more than two states in each case.

It is clear, then, that water is not in itself a source of conflict and controversy but a claim to its use between two political formations. It is, in essence, an important factor that determines the power relations between two or more states. Water, therefore, can be an excellent diplomatic and political tool for the successful achievement of strategic goals.

Preventing World Wars remains the most important global problem of humanity. And there is every reason for this. Scientists estimate that over the past 6 thousand years, people have experienced more than 14.5 thousand wars, in which 3 billion 640 million people died. War causes unprecedented damage to human populations and ecosystems.

Any military actions cause damage to the environment, especially if they are conducted over a large area for a long time, but even in short-term military conflicts, environmental emergencies can arise if a possible enemy uses modern means of destruction. Deliberate negative human influences on nature and the environment for military purposes are called ecocide (biocide, environmental warfare). In our time, weapons of mass destruction – nuclear, chemical and bacteriological-have the most destructive potential. All components of the natural environment, and above all people, are defenseless against these types of weapons.

Verweise / References

Chapter 1.

1. Comfort L. Shared Risk: Complex Seismic Response, Pergamon, New York, NY. 1999
2. Foster, K. A. A Case Study Approach to Understanding Regional Resilience, Working Paper 2007-08, Institute of Urban and Regional Development, Berkeley. 2007. p.14.
3. Hallegatte S. Economic Resilience: Definition and Measurement. The World Bank. Climate Change Group. Office of the Chief Economist. Policy Research Working Paper. 2016. № 6852. p. 44.
4. Hill, E. W., Wial, H. and Wolman, H. Exploring Regional Economic Resilience. Working Paper 2008-04, Institute of Urban and Regional Development, Berkeley. 2008. URL: <https://escholarship.org/content/qt7fq4n2cv/qt7fq4n2cv.pdf>
5. Holling C. Resiliency and stability of ecological systems. Annual Review of Ecological Systems. 1973. Vol. 4. Pp. 1-24.
6. Hwikyung Chun, Seokho Chi, Bon-Gang Hwang. A Spatial Disaster Assessment Model of Social Resilience Based on Geographically Weighted Regression DOI: 10.3390/su9122222
7. Korosteleva E. A., Flockhart T. Resilience in EU and international institutions: Redefining local ownership in a new global governance agenda. Contemporary Security Policy. 2020. Vol. 41. N. 2. P. 153–175. DOI: 10.1080/13523260.2020.1723973
8. Martin R. Regional economic resilience, hysteresis and recessionary shocks. Journal of Economic Geography. 2012. № 12 (1). Pp. 1-32. URL: <https://doi.org/10.1093/jeg/lbr019>
9. OECD. A systemic resilience approach to dealing with COVID-19 and future shocks. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19), 2020. DOI: 10.1787/36a5bdfb-en.
10. Perrings C. Resilience and sustainability, in Folmer, H., Gabel, H. L., Gerking, S. and Rose, A. (Eds). Frontiers of Environmental Economics, Edward Elgar, Cheltenham. 2001. URL: https://ideas.repec.org/h/elg/eechap/1929_13.html
11. Petak W. Earthquake resilience through mitigation: a system approach, paper presented at the International Institute for Applied Systems Analysis. Laxenburg. 2002. URL: <https://www.researchgate.net/profile/William->

Petak/publication/228793628_Earthquake_Resilience_through_Mitigation_A_System_Approach/links/0a85e52fb0bcbda8d1000000/Earthquake-Resilience-through-Mitigation-A-System-Approach.pdf

12. Rutter M. Resilience in the face of adversity. British Journ. of Psychiatry. 1985. V. 147. P. 598–611.

13. Tierney K. Impacts of recent disasters on businesses: the 1993 midwest floods and the 1994 Northridge earthquake, in Jones, B. (Ed.). Economic Consequences of Earthquakes: Preparing for the Unexpected, National Center for Earthquake Engineering Research, Buffalo, NY. 1997. URL: <https://udspace.udel.edu/bitstream/handle/19716/638/PP230.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

14. Tinch R. Resilience and Resource Management Under Risk. School of Environmental Science, University of East Anglia, Norwich. 1998.

15. United Nations International Strategy for Disaster Risk Reduction (UNISDR). Hyogo Framework for 2005–2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters. Available online: <http://www.unisdr.org/2005/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-framework-for-actionenglish.pdf>

16. Walker J., Cooper M. Genealogies of resilience. Security Dialogue. 2011. Vol. 42. No. 2. pp. 143–160. DOI: 10.1177/0967010611399616.

17. Werner E. Risk, resilience, and recovery: perspectives from the Kauai longitudinal study. Development and psychopathology. 1993. V. 5. P. 503–515.

18. West C., Lenge D. Modeling the regional impact of natural disaster and recovery. International Regional Science Review. 1994. Vol. 17. Pp. 121-150.

Chapter 2.

1. Горова К.О., Горовий Д.А., Кіпоренко О.В. Основні тенденції розвитку ринку кіберспорту. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2016, Вип. 4 (2), С. 51–55.

2. Лазнева І.О., Цараненко Д.І. Кіберспорт та його вплив на зміну структури світового ринку комп'ютерних ігор. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2018., Вип. 22(2), С. 63-67.

3. Наконечний С.І, Терещенко Т.О., Романюк Т.П. Економетрія: підручник, К: КНЕУ, 2004, 520 с

4. Руденко, В.М. Математична статистика, К.: Центр учбової літератури,

2012, 304 с.

5. Чайка Є.В. Стан та динаміка росту ринку кіберспорту. Маркетинг в Україні, 2018, Вип. №4. С. 64-71.

Chapter 3.

1. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: /В.В. Сопко, З.В. Гуцайлюк, М.В. Щирба, М.М. Бенько. Тернопіль: Астон. 2019. 496 с.

2. Орлов І.В. Бухгалтерський облік і контроль зобов'язань суб'єктів господарювання: теорія і методологія: монографія. Житомир: ЖДТ. 2018. 400 с.

3. Верхоглядова Н.І. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика: навч.-практ. посібн. /Н.І. Верхоглядова, В.П. Шило, С.Б. Ільїна. К.: Центр навчальної літератури. 2018. 536 с.

4. Огійчук М.Ф. Аудит: організація та методика /М.Ф. Огійчук, І.Т. Новиков, І.І. Рагуліна. К.: Алерта. 2019. 584 с.

5. Пантелєєв В.П. Аудит: К.: «Видавничий дім «Професіонал». 2018. 400 с.

Chapter 4.

1. Zablodska I., Rohozian Y. (2020). Monitoring the development strategies of the amalgamated territorial communities of Ukraine in the context of their territories positioning. *Economic and Legal* No 1. С. 46—56. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.01.046>

2. Hlynsky N., Karyy O., Hirna O. (2019). Strategic planning of a city development on the results of the previous strategic plan of its development. *Economics, Entrepreneurship, Management*. Vol. 6, # 1 P. 36—47.

3. Guzenko T. (2016). The essentials of formation of communicative strategy of kyiv: theoretical and practical aspects DOI:10.28925/2524-2644.2016.2.2

4. Prylipko S., Vasylieva N., Boiko O. Communication strategy of the territorial community as a tool for involving citizens in local processes: competence and gender approaches. *Taurida Scientific Herald. Series: Public Management and Administration* (3), 86-92. <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.3.12>

5. Duttaa A., Fischer H. (2021) The local governance of COVID-19: Disease prevention and social security in rural India. *World Development*. Vol. 138. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105234>

6. Eisenstein L. (2019). The Importance of Strong Communication in Local Government. URL.: <https://www.diligent.com/insights/board-communication-local->

government/importance-strong-communication-local-government/

7. Patrick Ene Okon. (2017). The Role of Communication in the Effective Administration of Local Governments in Cross River State of Nigeria, Public Policy and Administration Research, Vol. 7, No. 7, P. 81-88

8. Saunavaara, J. (2017). The role of international development strategies in making regional development policies: Hokkaido as a case study. Urbani Izziv, 28(2), 122–135. DOI: 10.5379/urbani-izziv-en-2017-28-02-004

9. Arkhypenko, I. (2019). Stratehichne upravlinnia rozvytkom obiednanykh terytorialnykh hromad [Strategic management of the united territorial communities development. Public administration: theory and practice, 2 (22), 1 – 10.

10. Serohyn, S., Sharov, Y. (2016). Managing the strategic development of united territorial communities: innovative approaches and tools. Dnipro: DRIDU NADU.

11. Maksymenko A. Kuropas S. (2019). Communication Resource of Amalgamated Territorial Communities (in the context of Facebook Pages of Rural Communities of the Carpathian Region) *Marketing and Digital Technologies*. v. 3, n. 3, p. 43-55. DOI: 10.15276/mdt.3.3.2019.5.

Chapter 5.

1. Кузьмін О. Є., Станасюк Н. С., Уголькова О. З., Соціальна відповідальність бізнесу: поняття, типологія та чинники формування 2021; Науковий журнал «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». Випуск 3, Номер 2: С. 56 – 64 URL: <https://doi.org/10.23939/smeu2021.02.056>

2. Малік М. Й., Мамчур В. А., Шпикуляк О. Г. Інституціональне середовище та формування соціальної відповідальності аграрних підприємств. Економіка АПК. 2017. № 12. С. 5-13.

3. Могильна Л.М., Ткаченко В.В. Міжнародні стандарти впровадження соціальної відповідальності інноваційно активним бізнесом. Економіка та суспільство 2022 Вип. 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-12>

4. Нагаївська Д. Ю. Методичний підхід до забезпечення соціальної відповідальності бізнесу на ринку продовольчих товарів. Економіка та суспільство. 2018. №14. С. 725–734. URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal-14/21-stati-14/1758-nagajivska-d-yu>

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL:

<http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Сайт «borg.expert», Держава забезпечила доступне кредитування для агросектору в умовах війни URL: <https://borgexpert.com/news/derzhava-zabezpechyla-dostupne-kredytuvannia-dlia-ahrosektoru-v-umovakh-vijny>

7. Сайт «АПК Інформ» URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1525769>

8. Ситник Й. С., Юрченко Г. М. Актуалізація концепції корпоративної соціальної відповідальності в моделі економічного розвитку України Економіка та суспільство 2021 Вип 24. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-21>

Chapter 6.

1. Архипова Е. Ф. Логопедическая помощь детям раннего возраста. / Е. Архипова. – Москва. – 2015. – 223 с.

2. Бадалян Л. О. Детские церебральные параличи / Л. О. Бадалян, О. В. Тимонина, Л. Т. Журба – К.: Здоровье, 1988. – 327 с.

3. Голуб А. В. Корекція усного мовлення у дітей при дизартріях [Текст]: дис. канд. пед. наук: 13.00.03 / Голуб А. В. – Київ. - 2019. – 272 с.

4. Заплатинська А. Б. Технологія сенсорної інтеграції у корекційному вихованні дошкільників із дитячим церебральним паралічем [Текст]: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.03 / Заплатинська А. Б.; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ. - 2016. – 18 с.

5. Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення [Текст]: дис. канд. пед. наук: 13.00.03 / Кисличенко В. А. – Київ. - 2010. – 208 с.

6. Конопляста С. Ю. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення / С. Ю. Конопляста, В. А. Кисличенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. - 2011. - Вип. 17. - С. 105-107.

7. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія: навч. посіб. / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак; за ред. М. К. Шеремет. – К.: Знання, 2010. – 293 с.

8. Конопляста С. Ю. Синиця А. О. Дизартрія у систематичі мовленнєвих порушень (сучасний погляд) / С. Конопляста, А. Синиця // наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: Зб. Наукових праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова. 2019. – С.111-116.

9. Конопляста С. Ю. Синиця А. О. Сучасний стан логопедичного супроводу дітей раннього віку з церебральним паралічем та їх батьків як

запоруки успішної соціалізації. / С. Конопляста, А. Синиця // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Випуск 37. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: Зб. наукових праць. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2019.– С. 63-72.

10. Козьявкін В. И. Детские церебральные параличи: медико-психологические проблемы / В. Козьявкін, Л. Шестопалова, В. Подкорытов. – Львов: Медицина. – 1999. -246 с.

11. Козьявкіна Н. Роль ранньої діагностики порушень розвитку мовлення у дітей із ДЦП / Н. Козьявкіна, О. Козьявкіна, М. Бабадагли, Т. Пічугіна // Дефектологія. – 2004. – №2. – С. 27-32.

12. Корнев А. Н. Основы логопатологии детского возраста: клинические и психологические аспекты. / А. Корнев - СПб.: Речь. - 2006. – 380 с.

13. Ласточкіна О., Лянна О. Сучасні напрями роботи з сім'єю, що виховує дитину з порушеннями мовлення. / О. Ласточкина. О. Лянна, В. Литвиненко // Науковий вісник МНУ ім.В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. № 3 (66), вересень, 2019. DOI випуску — 10.33310/2518-7813-2019-66-3

14. Мартинюк В. Мінімальна мозкова дисфункція: навчальний посібник / В. Мартинюк, С. Зінченко. - К.: Інтермед. - 2011. – 167 с.

15. Мастюкова Е. М. Физическое воспитание детей с церебральным параличом. Младенческий, ранний и дошкольный возраст / Е. М. Мастюкова. - М.: Просвещение. - 1991. – 160 с.

16. Приходько О. Г. Ранняя помощь детям с двигательной патологией первые годы жизни: Методическое пособие / О. Приходько - СПб.: КАРО. - 2006. – 112 с.

17. Семенова К. А. Клиника и реабилитационная терапия детей с церебральным параличом / К. А. Семенова, Е. М. Мастюкова, М. Я. Смуглин — М.: Просвещение, 2005. – 320 с.

18. Синиця А. О. Актуальність логопедичного супроводу дітей раннього віку з церебральним паралічем у сучасному соціумі / А. Синиця // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 14 / за ред. О. В. Гаврилова, В. М. Синьова – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2019. – С. 290-302.

19. Тищенко В. В. До проблеми психолінгвістичного аналізу мовленнєвої діяльності дітей з церебральним паралічем / В. В. Тищенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна

психологія. - 2014. - Вип.27. - С.203-207. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_27_44

20. Шипицина Л. М., Мамайчук І. І. Дитячий церебральний параліч. - Спб., 2001. – 272 с.

21. Чеботарьова О. В. Організаційно-педагогічні умови індивідуального навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату [Текст]: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.03 / О. Чеботарьова; Ін-т спец. педагогіки АПН України. – Київ. - 2006. – 20 с.

22. Яценко К. В. Дитячий церебральний параліч: етіопатогенез, клініко-нейрофізіологічні аспекти та можливості неврологічної реабілітації / В. К. Яценко. // Український неврологічний журнал – 2015. - №2. – С. 19-24.

Chapter 7.

1. Bunderson, C. V. (2017) The validity of the Herrmann Brain dominance instrument.<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.595.537&rep=rep1&type=pdf>

2. Chumak, E. (2019) The key to an employee's heart. HR manager, 2019. 8. [Electronic resource]. Access mode: <https://e.hrliga.com/node/2266>

3. Comenius, J. A. (1982) Selected Pedagogical Works. M.: Pedagogica, 1982. T. 2. 354.

4. Efimova, I. (2013) Human capital as a factor in maximizing the competitive position of universities in the global market of educational services. Proceedings of the International Scientific-Practical Conference within the III All-Russian Scientific Forum "Science of the Future –Young Science". In 2 vols. ed. by Z.H. Saralieva. T. 2. 415-420.

5. Gorily, A. G. (2001) History of Social Work in Ukraine. Ternopil: TANG, 2001. 68.

6. Gubareva, E. (2020) "To be a leader is to give hope to humanity stemming from responsibility". HR Manager, 2020. 8. <https://e.hrliga.com/node/2266>

7. Ilyin, E. P. (2009) Psychology of creativity, creativity, giftedness. Peter; St. Petersburg; 2009. 434.

8. Johnston, G. (2020) Human capital in the post-quarantine era. Projections. Human Resource Manager, 2020. 8 [Electronic resource]. Access mode: <https://e.hrliga.com/node/2265>

9. Lepekha, E. (2019) Building a productive corporate culture: from plan to

implementation. HR manager, 2019. 1. 30-35.

10. Malichevsky, V. (2019) Effective training system in the company: structure and content. HR manager, 2019. 12. 18-26.

11. Mermann, E. (2007) Communication and communicability. Translated from German. H.: Humanitarian Center, 2007. 296.

12. Montaigne, M. (1979) Experiments. In 3 books. Vol. 1. Moscow: Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR, 1979. 557.

13. Nerrmann, N. (1996) The whole Brain Business Book. MCGRAW-HILL Professional, 1996. 334.

14. Nerrmann, N. (2021) Creativity, Learning, and the Specialized Brain In the Context of Education for Gifted and Talented Children. https://www.thinkherrmann.com/hubfs/Articles/Creativity__Learning__and_the_Specialized_Brain.pdf.

15. Potekhina, Y. P., Filatov, D. S. (2017) The role of the limbic system in the genesis of psychoviscerosomatic disorders. Russian Osteopathic Journal. 2017. № 1-2 (36-37). 78-87.

16. Prots, N. (2018) Communication – the "golden key" to staff motivation. HR manager, 2018. 3. 21-27.

17. Sergienko, E. A., Dozortseva, A. V. (2018) Functional asymmetry of brain hemispheres. <http://cerebral-asymmetry.narod.ru/Sergeenko.pdf>

18. Soldatov, A. (2017) Creating a business training: structure and materials. I am a business trainer. Secrets of training adult audiences. [Electronic resource]. Access mode: https://www.cfin.ru/education/training_program.shtml

19. The Future of Jobs and Jobs Training (2017). Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/internet/2017/05/03/the-future-of-jobs-and-jobs-training/>

20. Thorne, K., McKay, D. (2001) Coaching. The trainer's handbook. SPb: Peter, 2001. 208.

21. Vakulyk, I. I. (2013) The formation of a scientific picture of the world in the modern language space. Movable and conceptual pictures of the world. 2013. №. 43 (1). 203-209.

22. Vakulyk, I. I. (2015) Naukova terminolohiia yak faktor formuvannia naukovoï kompetentsii [Scientific terminology as a factor for forming language competence]. ScienceRise. Technology center. 2015. T. 9. №. 1. 14.

Chapter 8.

1. *Schneider L.B.* Psychology of Family Relations. Lectures / *L.B. Schneider.* – M.: Aprel-Press, Publishing. YEKSIO-Press, 2015. - 512 p.
2. *Zimbardo Ph.* Shyness: What It Is, What to Do about It / *Ph. Zimbardo.* - Pl.: Press, 2006.
3. *Lew-Starowicz Z.* Partner Sex / *Z. Lew-Starowicz* - P.: Progress, 2011. – 432 p.
4. *Caprio F.* Variations in Sexual Behavior / *F. Caprio.* - P.: Progress, 2019. – 392 p.

Chapter 9.

1. Balalaieva O. (2019). High-frequency Greek and Latin roots denoting plant parts *Euromentor*, Vol. XI, No. 2, June, 137-146.
2. Balalajeva, O. (2013). Major principles of teaching Latin at the Departments of Veterinary Medicine in Ukrainian agrarian universities. *Edukacja – Technika – Informatyka*. № 4, Część 1. Rzeszów : Wyd. FOSZE, 529–534.
3. Balalaieva O. (2019). Online resources and software for teaching and learning Latin. *Texto Livre: Linguagem e Tecnologia*, 12(3), 93-108. DOI: <https://doi.org/10.17851/1983-3652.12.3.93-108>
4. Balalaieva O. (2019). Teaching Latin in terms of professional linguodidactics. *Euromentor*, 10(2), 99-110.
5. Barna, M. M. (1997). *Botany: Terms. Concept. Personalities: A Dictionary*. Kyiv: Akademiia.
6. Dudka, I. O. ed. (1984). *Dictionary of botanical terms*. Kyiv: Naukova dumka.
7. Hrytsenko S. P., Balalayeva O. Y. (2008). *Latin language for the students-agrobiologists: manual*. Kyiv, Tcentr uchbovoi literatury.
8. Krupchenko, A., Kuznetsov, A. (2017). Professional linguodidactics as the cutting-edge advanced approach to foreign language teaching in TVET: ESP vs. CLIL. 11th International Technology, Education Conference / Valencia, Spain, 6-8 March, 2017. *INTED2017 Proceedings*, p. 2863.
9. Lindley J. (1848). *A Glossary of technical terms used in botany*. London: Bradbury and Evans.
10. Pell S. & Angel B. (2016). *A Botanist's Vocabulary: 1300 Terms Explained and Illustrated*. Timber Press.

11. Shynkaruk V. (2011). *Lingua Latina iuridicialis*. Chernivtsi: ChN.

12. Zyman S. M., Hrodzynskyi S. M., Bulakh O. V. (2011). *Latin-English-Russian-Ukrainian dictionary of terms of morphology and systematics of vascular plants*. Kyiv: Naukova dumka.

Chapter 10.

1. Shestakov S. V. *Administrativno-pravovyi status pratsivnyka militsii* [Administrative and legal status of a police officer]: 12.00.07. Kharkiv, 2003. 205 p.

2. Vasylenko V. M. *Administrativno-pravovyi status pratsivnykiv veterynarnoi militsii* [Administrative and legal status of veterinary police officers]: 12.00.07. Kharkiv, 2009. 184 p.

3. Martynov M. D. *Administrativno-pravove zabezpechennia diialnosti terytorialnykh orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy* [Administrative and legal support for the activities of territorial bodies of internal affairs of Ukraine]: 12.00.07. Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv National University of Internal Affairs. Kharkiv, 2010. 23 p.

4. *Vstup do teorii pravovykh system: monohrafiia* [Introduction to the theory of legal systems: monograph] / in general ed. O. V. Zaichuk, N. M. Onishchenko. Kyiv: Yurydychna dumka, 2006. 432 p.

5. Klochko A.M. *Osoblyvosti systemy orhaniv vnutrishnikh sprav ta yii skladovykh elementiv* [Features of the system of internal affairs bodies and its constituent elements]. *Pravo i bezpeka*. 2011. No. 5 (42). P. 62–67.

6. Kulish A. M., Myrhorod-Karpova V. V., Murach D. V. *Hnoseolohichniy analiz katehorii «pravookhoronna diialnist»* [Epistemological analysis of the “law enforcement activity” category]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. No. 3. 2022. P. 43–48.

7. Minenko M. A. *Transformatsiia systemy derzhavnoho upravlinnia v suchasni modeli rehuliuвання suspilstva* [Transformation of the state administration system into modern models of social regulation]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 2013. No. 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=581>.

8. *Constitution of Ukraine*: dated June 28, 1996 No. 254k/96-VR: as of January 1, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-bp#Text> (date of application: 04.05.2022).

9. Protsiuk I. V. *Podil derzhavnoi vlady v rozrizi yoho holovnykh aspektiv* [Division of state power in terms of its main aspects]. *Naukovyi visnyk*

Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii PRAVO. 2015. Iss. 34. Vol. 1. P. 36–40.

10. Stetsenko S. Vykonavcha vlada ta rol Konstytutsii Ukrainy v orhanizatsii yii diialnosti [Executive power and the role of the Constitution of Ukraine in the organization of its activities]. Yurydychna nauka i praktyka. 2011. No. 2. P. 67–72.

11. Khomenko O. Vykonavcha vlada: sotsialno-pravova pryroda, osoblyvosti [Executive power: socio-legal nature, peculiarities]: 12.00.01. Kharkiv, 2005. 20 p.

12. Denysiuk S. F. Hromadskyi kontrol za pravookhoronnoiu diialnistiu v Ukraini: administratyvno-pravovi zasady [Public control over law enforcement activities in Ukraine: administrative and legal principles]: 12.00.07. Kyiv, 2010. 393 p.

13. Pikulia T. O. Pravookhoronni orhany v mekhanizmi derzhavy Ukrainy (teoretyko-pravovi pytannia funksiionuvannia) [Law enforcement bodies in the mechanism of the state of Ukraine (theoretical and legal issues of functioning)]: 12.00.01. Kyiv, 2004. 203 p.

14. “Law enforcement activity”. Legal encyclopedia: In 6 volumes / Editor: Yu. S. Shemshuchenko (chief editor) and others. Kyiv: “Ukr. encyclopedia”, 1998. URL: https://leksika.com.ua/10780813/legal/pravookhoronna_diyalnist.

15. Tatsii V. Vyznachennia poniattia ta systemy pravookhoronnykh orhaniv u kontseptsii zmin do Konstytutsii Ukrainy (kontseptualni pidkhody) [Definition of the concept and system of law enforcement bodies in the concept of changes to the Constitution of Ukraine (conceptual approaches)]. Pravo Ukrainy. 2012. No. 11–12. P. 233–240.

16. On appeal to law enforcement agencies regarding the prevention and termination of violations of the legislation of Ukraine during the preparation and holding of the midterm elections of the People’s Deputy of Ukraine on July 26, 2015 in the single-mandate electoral district No. 205 (Chernihiv region): Resolution of the Centre choice commission dated 07/20/2015 No. 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0139359-15#Text> (date of application: 04.06.2022).

17. On the approval of the Instructions on the interaction of law enforcement agencies in the field of combating organized crime: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated June 10, 2011 No. 317/235: as of December 28 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11#Text> (date of application: 04.06.2022).

18. Voluiko O., Druchek D. Poniattia pravookhoronnoi diialnosti ta pravookhoronnykh orhaniv u svitli Kontseptsii natsionalnoi bezpeky Ukrainy [The concept of law enforcement activities and law enforcement agencies in the light of the Concept of National Security of Ukraine]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2020. No. 1. P. 95–100.

19. Kovalska V. V. Militsiia v systemi pravookhoronnykh orhaniv derzhavy (administrativno-pravovi aspekty) [Militia in the system of law enforcement bodies of the state (administrative and legal aspects)]: 12.00.07. Kyiv, 2009. 37 p.

20. Kuchuk A.M. Teoretyko-pravovi zasady pravookhoronnoi diialnosti v Ukraini [Theoretical and legal foundations of law enforcement activity in Ukraine]: 12.00.01 “Theory and history of the state and law; history of political and legal students”. Kyiv, 2006. 22 p.

21. Muzychuk O. M. Suchasnyi stan teoretychnoi rozrobky ta zakonodavchoho vyznachennia poniattia pravookhoronnykh orhaniv ta yikh pereliku [Current state of theoretical development and legislative definition of the concept of law enforcement agencies and their list]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2009. No. 44. P. 12–21.

22. Zahumenna Yu. Pravookhoronni orhany: poniattia, oznaky, funktsii, osoblyvosti diialnosti [Law enforcement bodies: concepts, signs, functions, peculiarities of activity]. *Pravo i bezpeka*. 2010. Iss. 3 (35). P. 145–150.

23. Borodin D. I. Pravookhoronni orhany Ukrainy: poniattia ta funktsii. Yurydychnyi visnyk [Law enforcement agencies of Ukraine: concepts and functions]. *Povitriane i kosmichne pravo*. 2015. No. 2. P. 47–51.

Chapter 11.

1. Harchaoui, J. (2017). Geography as a tool to address uncertainty in modern civil-war analysis. *Plurimondi*, (17).

2. Fettweis, C. J. (2017). Geopolitics, Geography, and War. In *Oxford Research Encyclopedia of Politics*.

3. Gat, A. (2017). *The Causes of War and the Spread of Peace: But Will War Rebound?* Oxford University Press.

4. Brooks, D. J., Brooks, S. G., Greenhill, B. D., & Haas, M. L. (2019). The demographic transition theory of war: why young societies are conflict prone and old societies are the most peaceful. *International Security*, 43(3), 53-95.

5. Andregg, M. M. (2016). *Demographics and Conflict*. American Intelligence

Journal, 33(1), 74-78.

6. Palczewska, M. (2016). Demographic aspects of war and armed conflicts. *Zeszyty Naukowe AON*

7. Simpson, N. B. (2017). Demographic and economic determinants of migration. *IZA World of Labor*.

8. Jaoul-Grammare, M., & Perrin, F. (2016). Economic and Demographic Interactions in Post-World War France: A Gendered Approach (No. 10-16).

9. Hessel, P. (2019). Demographic causes of conflict and their implications for public health. *International journal of health services*, 49(4), 692-696.

SCIENTIFIC EDITION

MONOGRAPH
ENTWICKLUNG DES WISSENSCHAFTLICHEN DENKENS
WIRTSCHAFT, MANAGEMENT UND MARKETING, PÄDAGOGIK, PSYCHOLOGIE,
PHILOLOGIE, JURISPRUDENZ, GEOGRAPHIE
SCIENTIFIC THOUGHT DEVELOPMENT
ECONOMICS, MANAGEMENT AND MARKETING, EDUCATION, PSYCHOLOGY,
PHILOLOGY, JURISPRUDENCE, GEOGRAPHY
MONOGRAPHIC SERIES «EUROPEAN SCIENCE»
BOOK 13. PART 3

Authors:

Ivaniuk U. (1), Chyzmar I. (2), Lobacheva I. (3), Kotseruba N. (3), Gvozd M.Y. (4),
Protsak K.V. (4), Karyy O.I. (4), Lisovska L.S. (4), Havran V.Y. (5),
Mandrova V.V. (5), Sinytsia A.O. (6), Vakulyk I.I. (7), Spytska L. (8),
Balalaieva O.Y. (9), Myrhorod-Karpova V. (10), Kiselyova O. (10),
Rudenko L. (10), Taranova N. (11), Zastavetska L. (11), Zastavetskyi T. (11),
Semehen O. (11)

The scientific achievements of the authors of the monograph were also reviewed and recommended for
publication at the international scientific symposium
«Entwicklung des wissenschaftlichen Denkens '2022 / Scientific thought development '2022»
(October 30, 2022)

Monograph published in the author's edition

The monograph is included in
International scientometric databases

500 copies
October, 2022

Published:
ScientificWorld -Net A&H at AV
Lußstr 13,
Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@promonograph.org
<https://desymp.promonograph.org>

ISBN 978-3-949059-63-6

9 783949 059636

[*https://desymp.promonograph.org*](https://desymp.promonograph.org)

e-mail: editor@promonograph.org

